

**Східноукраїнська наукова
юридична організація**

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

5–6 червня 2020 р.

**м. Харків
2020**

УДК 340.11(477):339.924ЄС(063)
О-75

О-75 **Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів** : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 5–6 червня 2020 р. – Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. – 168 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

УДК 340.11(477):339.924ЄС(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бабак В. С., Арабаджи Н. Б.

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ
ПОНЯТЬ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 8

Гудова А. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ
ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ 12

Жук П. В.

УТВОРЕННЯ СРСР ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЦІЙ АКЦІЇ..... 14

Zabokrytskyy I. I.

MODERN TRENDS OF CONSTITUTIONALISM
TRANSNATIONALIZATION 17

Масловський Є. С.

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ
ОРГАН ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНИ 20

Олексюк М. М.

КОНЦЕПЦІЯ СТРИМУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПЕНОЛОГІЧНИХ
ТЕОРІЙ СУЧАСНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА 24

Пилипишин П. Б.

ДУАЛІЗМ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ
НА ПРОБЛЕМУ ІНДИВІДУАЛІЗМУ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 27

Пугачова Ю. О.

ДЕРЖАВА І ПРАВО КРАЇН СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ 31

Репік Д. В.

ПРОЕКТ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН
ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ У РІШННЯХ
КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ЗБОРІВ 34

Рогожкін Є. А.

ПРИНЦИП НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ПРАВОВІЙ
СИСТЕМІ ФРАНЦІЇ 38

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Александрова К. О.

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ
І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ
СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ..... 41

Бурова В. О.

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА 44

Дорош К. В.

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ..... 46

Куліш Ю. В.

МОНАРХІЯ ЯК ФОРМА ПРАВЛІННЯ В ВЕЛИКОБРИТАНІЇ..... 49

Кушнірова О. О.

ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 52

Лаксєва Д. С.

РОЗВИТОК НАУКИ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ» 54

Лобанов М. О.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ
ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ..... 57

Мкртчян К. А.

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА 59

Хмарук Т. В.

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ
КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ 62

Хомутовська Л. В.

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ
ДЛЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ..... 65

Чубірко В. В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС РОЗПОРЯДНИКА ВИБОРЧОГО ФОНДУ
ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ
ТА ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄС 68

Яскорська А. О. НЕТИПОВІ МОНАРХІЇ В ДЕРЖАВАХ СВІТУ	72
СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО	
Аліменко О. Ю. ВПЛИВ КАТЕГОРІЇ «ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ» НА СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ	75
Бутрин-Бока Н. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ОЦІНКУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ЇХ ПЕРЕДАЧІ У ЗАСТАВУ	78
Остапенко А. І. ДІЇ (РЕЗУЛЬТАТИ РОБІТ, ПОСЛУГИ) ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	82
Шарапова В. В. ДО ОБ'ЄКТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОКРЕМОМУ ПРОВАДЖЕННІ	86
СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	
Левдик А. А. РОЗМЕЖУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПІДСУДНОСТІ У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ	89
Петрушко С. В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МИТНОГО БРОКЕРА В КОНТЕКСТІ Ч. 5 СТ. 266 МИТНОГО КОДЕКСУ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?	92
Поліщук В. В. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ	95
Пруденко К. Р. ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВ З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	98

**СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО,
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Рим О. М.

ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ У РАЗІ
НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ
ЗА ПРАВИЛАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 102

**СЕКЦІЯ 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Іщук Л. П.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЩО ФОРМУЮТЬ
І РЕАЛІЗУЮТЬ ФІСКАЛЬНУ ПОЛІТИКУ 106

Кравченко А. А.

СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНІ СУБ'ЄКТИ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ..... 110

Нестеренко А. С.

ПОДАТКОВА ОПТИМІЗАЦІЯ:
ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ МОМЕНТИ..... 114

**СЕКЦІЯ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА**

Воронцов А. В.

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ
СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 118

Гаврилов М. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ 122

Дмитренко Н. А.

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ 125

Гіденко Є. С., Звєгінцева А. М.

ЗБАГАЧЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ
НЕЗАКОННИМИ СПОСОБОМ 127

Кірпица В. В.

ПОРІВНЯННЯ ОСНОВНИХ ОЗНАК СКЛАДУ
НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ І УЯВНОЇ ОБОРОНИ.
ЇХ ВПЛИВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ОБСТАВИНИ,
ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ..... 129

Ламбуцька Т. О. ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГОЛОВУЮЧОГО У ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	133
Орлов І. Д. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКСЦЕСУ ВИКОНАВЦЯ	136
Павленко Т. А. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	139
Шарапова В. В. МЕТА І ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАКТИКА ЄСПЛ.....	142
Шевченко А. М. ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ	144
Шевчук В. М. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА: ІНТЕГРАЦІЙНІ ТА МІЖНАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ.....	146
СЕКЦІЯ 8. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	
Горячов І. Д. ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	152
Горячов І. Д. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИМОГ ДО КАНДИДАТА ДЛЯ ВСТУПУ НА ДИПЛОМАТИЧНУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ	155
Кернична С. Я. КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	158
Матвійчук С. В. КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	163

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бабак В. С.

*студентка IV курсу
Міжнародного гуманітарного університету*

Арабаджи Н. Б.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових наук
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день, однією з умов застосування норм кримінального судочинства України є закріплення спільного понятійного апарату, який надасть всій системі стабільність та упорядкованість. Оціночні поняття представляють собою, навпроти, динамічну категорію у законодавстві України, яка може мати різну соціально-правову значущість у кожній конкретній ситуації.

Варто також відмітити, що оціночні поняття стали предметом дослідження багатьох науковців різного спрямування (деякі з них успішно захистили дисертаційні роботи в Україні): М.І. Сірій, В.М. Косович, Я.М. Брайнін, І.М. Гальперин, О.В. Веренкіотова, О.В. Капліна, М.І. Ковалев, О.В. Кобзева, І.А. Тітко, Р.С. Джинджолія, О.В. Наумов, М.М. Гродзинський, О.Г. Глухий, В.В. Питецький, Г.Т. Ткешеліадзе, А.С. Черноус, С.Д. Шапченко тощо.

Аналізуючи норми Кримінального Кодексу України, можна знайти певні оціночні поняття, визначення яких не містить ні в ККУ, ні в будь-якому нормативному документі. Мова йде про такі поняття як «істотна шкода» (ч. 2 ст. 11 КК), «необхідна і достатня шкода» (ч. 1 ст. 36 КК), «мордування», «достатні підстави» (ч. 2, ст. 37 КК), «особлива жорстокість» (п. 4 ст. 115 КК); «винятковий цинізм», «особлива зухвалість» (ч. 1 ст. 296 КК); «шире каяття», «жорстоке поведіння», «систематичне приниження людської гідності» (ч. 1 ст. 120 КК); «сильне душевне хвилювання» (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39, ст. 116 КК); «істотна шкода» (ч. 1 ст. 364 КК); «значна шкода» (ч. 3 ст. 185 КК); «тяжкі» (статті 236, 237, ч. 2 ст. 238, ч. 2 ст. 239 КК); «особливо тяжкі

наслідки» (ч. 4 ст. 152 КК); «великі» (ч. 4 ст. 185 КК) і «особливо великі розміри» (ч. 5 ст. 185 КК), «інші тяжкі наслідки» тощо.

Найскладнішими питаннями науки, що визначають характер внутрішніх психічних процесів, які або передують вчиненню злочинів, або відбуваються в процесі його вчинення, є питання душевного хвилювання. В юриспруденції дане поняття є не тільки найбільш заплутаним й складним, але й не достатньо конкретизованим. В психології дане явище називається «стан ефект», а виникає внаслідок утворення внутрішнього конфлікту, або як емоційна реакція людини на критичну ситуацію. Законодавець виділив цю ознаку лише в 5 статтях Кримінального кодексу України, зокрема ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39, п. 7 ст. 66, ст. 116, ст. 123 ККУ [1].

Проаналізувавши вище перераховані статті можна виділити ознаки визначення сильного душевного хвилювання: протизаконне насильство, системативне знущання, тяжка образа з боку потерпілого; миттєвість, неочікуваність, бурхливість, раптовість, швидкоплинність. Вагому роль тут відіграє сила емоцій, оскільки саме вони допомагаються відмежувати сильне душевне хвилювання від стану афекту чи фрустрації.

Вагома роль в законодавстві відводиться й нововеденням. Так, відповідно до закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII (Набрання чинності відбулось 11.01.2019 р.) статті 116 й 123 ККУ зазначили змін [1].

У зв'язку з цим у КК України замість терміна «сильне душевне хвилювання», на думку вчених, слід використовувати словосполучення, яке максимально чітко та правильно відображатиме та охоплюватиме різні емоційні стани. Таким повинно бути словосполучення «стан, у якому особа не могла повною мірою усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними». Так, фахівці медичної літератури словосполучення «сильне душевне хвилювання» називають фізіологічним афектом і який є обставиною, що пом'якшує кримінальну відповідальність. Взагалі, афект предсталає собою певний психічний стан, під час якого домінують певні емоції, коли подразники сприймаються по-іншому, а характер дій особи носить особливий характер. Крім того, в науці виділяють, як вже зазначалось, крім фізіологічного афекту, ще й патологічний та кумулятивний афекти. Для виявлення стану вчинення злочину (чи то патологічний, чи фізіологічний) слід керуватись результатом судово-психіатричної експертизи.

Тому, можна прийти до думки, що ці терміни («сильне душевне хвилювання» та «афект») можуть співставлятись як ціле й частина,

оскільки стан сильного душевного хвилювання ширший, ніж афект. Крім того, можна зустріти випадки, коли певний емоційний стан (не володіючи ознакою феноменологічного ефекту) може певним чином обмежити здатність людини усвідомлювати свої власті дії та керувати ними. Тому фізіологічний ефект можна вважати емоційним станом, що має кримінально-правове значення, виступаючи суб'єктивною стороною складу злочину.

Стаття 116 КК передбачає відповідальність лише за умисне вбивство у стані фізіологічного афекту. У випадку заподіяння умисних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання, дії винного кваліфікуються за іншими нормами КК. Так, розглядаючи деталі матеріалів кримінального провадження №1201809000000259, що внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань 25 квітня 2018 року про обвинувачення ОСОБА_2, можна відслідкувати, що стан «сильного душевного хвилювання», що раптово виник внаслідок протизаконного насильства та систематичного знуцання з боку потерпілого, дав змогу ОСОБА_2 відбутися покарання з випробувальним терміном та встановити їй іспитовий строк тривалістю на 3 (три) роки [2].

Отже, для дій, що вчинені у стані сильного душевного хвилювання, основною ознакою є умисел, який виникає раптово, та факт того, що саме в стані такого хвилювання заподіюється шкода. Так, наприклад з матеріалів кримінального провадження N 51-2449км19 вказується, що 9 березня 2016 року засуджений переглянув листування своєї дружини з іншим чоловіком у соціальній мережі, після чого зателефонував останньому та призначив зустріч, на яку взяв із собою ніж. Під час зустрічі заподіяв чоловікові 10 ударів ножом. Крім того, засуджений не заперечував той факт, що знав про спілкування дружини та іншого чоловіка задовго до березня 2016 року.

Тому, на думку судів, особа, маючи достатню кількість часу, обдуманно та сплановано вчинила умисне вбивство, що свідчить й про відсутність у неї стану сильного душевного хвилювання. Крім того, відсутність в особи такого стану підтверджується і висновком судово-психіатричної експертизи, який був предметом ретельного дослідження судів обох інстанцій [3].

Ще одним з заплутаних оціночних понять кримінального судочинства є термін «інші тяжкі наслідки». Так, вчені підходять до даного питання по-різному: одні задумовуються чи охоплюється вказаними наслідками заподіяння лише фізичної шкоди людині, чи може має місце й шкода іншого характеру; другі переймаються чи відноситься до вказаних наслідків смерть як прояв фізичної шкоди; інші ж ставлять перед собою питання, щоб зрозуміти які саме конкретні прояви фізичної шкоди особі є основою цієї категорії. Щодо ж

законодавчого регулювання, то КК України містить різне значення одного ж терміна, тому законодавець вклав різних зміст в законодавчі норми.

Аналізуючи норми Пленуму ВСУ та деяку літературу щодо сутності «інших тяжких наслідків», можна прийти до висновку, термін «тяжкі наслідки» та термін «інші тяжкі наслідки» ототожнюю, оскільки вони охоплюють не тільки фізичну шкоду людину, але й шкоду іншого характеру. Однак, якщо досліджувати ці категорії більш глибоко, то можна знайти розбіжності в цих поняттях, оскільки правильне їх встановлення впливає, в результаті, на правильну кваліфікацію злочину та розмір покарання. Так, «тяжкі наслідки» це більше широке поняття, яким позначаються суспільно небезпечні наслідки. А «інші тяжкі наслідки» – це певна альтернатива наслідкам, обсяг яких залежить від тих понять, що позначають суспільно небезпечні наслідки, зокрема в поєднанні з якими воно назване у статті Особливої частини КК України.

Таким чином, правоохоронні органи мають важливі та різноманітні завдання із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, захист прав та свобод людини і громадянина, а також інші завдання у сфері правоохоронної діяльності. Так, одним з способів є правозастосування, тобто владна індивідуально-правова діяльність, яка направлена на вирішення юридичних справ і в результаті якої в тканину правової системи вмикаються нові елементи – індивідуальні приписи, що є критерієм правозастосовної поведінки [4, с. 254]. По змісту, правозастосування – це діяльність та виконання організаційних заходів, направлених на забезпечення перетворення правових приписів у життя, а саме: встановлення фактичних обставин суспільних відносин, виокремлення норм, які регулюють встановлені суспільні відносини, співвідношення суспільних відносин з правовою нормою, винесення рішення щодо направлення дій суб'єктів суспільних відносин відповідно до закону.

Отже, з метою позитивного здійснення правозастосовної діяльності, тобто такої, що відповідає основній меті – правого розвитку суспільства, уповноваженим особам слід керуватися правовими та поза правовими методами визначення змісту оціночних понять в ході реалізації норм права.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
2. Справа № 338/917/18 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77083862>
3. Справа N 296/4868/16-к // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // https://verdictum.ligazakon.net/document/87179305?utm_source=biz.liga

zakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.159940221.1173693180.1590695093-1524468204.1587829521

4. Алексеев С.С. Собрание сочинений: в 10 т. Т. 3: Проблемы теории права: Курс лекций / Алексеев С.С. – М.: Статут, 2010. – 781 с.

Гудова А. В.

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко О. І.***

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Сучасний етап демократичних трансформацій в Україні потребує посилення механізмів безпосередньої участі громадян у суспільно-політичних процесах, оскільки неефективність основних інститутів політичної системи великою мірою обумовлена саме недостатністю громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчий період та обмеженням політичної участі громадян лише електоральними процесами. Подальший розвиток форм прямої демократії в Україні обумовлює, перш за все, необхідність удосконалення конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Про проблеми демократії в Україні згадували у своїх працях О. Бандура, С. Барматова, О. Гарань, О. Дергачов, М. Кармазіна, О. Кіндратець, В. Медведчук, В. Полохало, Ф. Рудич, С. Рябов, Р. Сербин, О. Скрипнюк та інші.

Зародилась демократія, ще у Стародавній Греції, але тоді цей режим був у меншості в світі. Лише у другій половині ХХ століття хвилі демократизації сприяли світовому (формальному) поширенню демократичної ідеї. Найпопулярніше поняття демократії, що це стан політичного життя за якого державна влада здійснюється на основі широкої та реальної участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики, утворення та діяльності органів державної влади. Іншими словами – це участь громадян в політиці держави, тобто «народовладдя» [1, с. 55].

В чинній редакції Конституції України закладені загальні основи для розвитку прямої демократії в нашій державі. В ст. 1 та ст. 5 Конституції закріплено, що народ України здійснює первісну та верховну владу в країні, є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в державі. Це визначає право народу на здійснення влади як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Але формування демократії в Україні затримують різні проблемні ситуації такі як: підвищення протиборства владних інститутів; конфліктність у політичній системі держави; відособленість органів загальнодержавної влади та їх посадових осіб від виборців, результатом чого ж вважається значна ізольованість від істотних питань державного та суспільного розвитку; розпад класичного виду комунікації серед виборців та обраними до Верховної Ради України і місцевих рад депутатами; відхід політичних партій, представники яких посіли місця в органах державної влади, від положень передвиборчих програм; непроникність процесів підготовки та прийняття висновків виборними органами державної влади; затвердження законів, підзаконних та, крім того, локальних нормативно-правових актів, які безпосередньо чи опосередковано ускладнюють чи анулюють процедури, спрямовані на максимальне залучення людей до процесів прийняття рішень; фактична відсутність механізмів політичної відповідальності депутатів рад різного ступеня перед своїми виборцями; раптове зниження довіри до органів представницької влади та суспільна апатія [2].

В Україні такі значні проблеми з демократичним режимом утворилися через те, що по-перше, представники влади мають зовсім різні бачення Української держави та політики, відсутня єдина думка про бачення майбутнього країни; по-друге, низький рівень свідомості населення про демократичну культуру; по-третє, суперечність законодавства України, а також відсутність розвиненої судової влади та інших гілок, низький рівень економіки в країні та звісно ж, корумпованість всіх державних та недержавних інституцій [3].

Отже, демократичність організації держави потребує не тільки формального проголошення публічної влади такою, що належить винятково народу, а й безпосередньої участі народу в практичному здійсненні цієї влади. Важливим складовим елементом розвитку сучасної демократії є ґрунтовне вивчення та аналіз міжнародного досвіду функціонування громадських дорадчих органів, форумів, дебатів, механізмів консультацій, інших форм безпосереднього впливу на політичні рішення, визначення ефективних способів підвищення політичної культури та активності громадян.

Список літератури:

1. Андрійчук Т. Сучасна демократія: проблеми та перспективи розвитку. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4-5. С. 50-57.
2. Основи демократії : навчальний посібник / за заг. ред. А. Колодій. Київ : Ай Бі, 2004. 668 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. Зайчука, Н. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Жук П. В.

студентка I курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Козинець О. Г.

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права,

конституційного права

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

УТВОРЕННЯ СРСР ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЦІЙ АКЦІЇ

Наша країна розвивається. Проте не завжди її розвиток був схожий на сучасний. Так, на своєму шляху вона була і вільною Київською Руссю та Гетьманщиною, була під владою Великого князівства Литовського, Польщі, Російської імперії та інших великих країн. Проте, майже сто років в історії нашої держави займає розвиток України у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік, що заслуговує окремої уваги. Нині досить цікавим є питання саме про причини утворення такої могутньої держави, а також питання про альтернативні варіанти розвитку подій. Так як тематика політико-правових передумов створення СРСР відноситься до категорії менш вивчених в історико-правовій науці, дослідження об'єктивних і суб'єктивних факторів створення СРСР дасть можливість достовірно встановити політичні й правові передумови створення СРСР. Інтерес до вивчення цієї проблеми починає зростати вже у 50-х рр. ХХ ст. Дане питання вивчали такі вчені, як С. Кульчицький, З. Захожай, І. Мельник, З. Олійник та ін.

Початок ХХ ст. характеризувався значними державними перетвореннями у Російській імперії. 20-30 роки ХХ ст. стали невеликою перервою між двома світовими війнами, проте спокійними їх назвати важко. Це був час загальної радикалізації, коли розгорнулося протистояння між двома основними ідеологіями: націоналізмом і комунізмом. Так, 25 жовтня 1917 р. владу в Росії захопили більшовики на чолі з Володимиром Ульяновим.

Далі, як нам відомо, відбувалась боротьба за українську державність, у результаті якої, врешті-решт, перемогли більшовики. У 1921 р. після поразки Української революції та затяжної громадянської війни, більшовики, які вважали себе авангардом світової соціалістичної революції, змогли встановити свою владу на більшості українських земель. Влада Рад під час війни проголошувалась під знаменами Української Соціалістичної Радянської Республіки, але все одно вся діяльність українського уряду контролювалась центральним урядом у Москві. У 1920 р. РСФРР та УСРР підписали союзний договір про об'єднання основних наркоматів, за яким у спільне користування переходили військо, транспорт, зв'язок, економіка і зовнішня торгівля. А вже 30 грудня 1922 р. було проголошено створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, до складу якого увійшли 4 республіки: Українська, Білоруська, Російська федеративна та Закавказька.

Які ж фактори зумовили це об'єднання?

Розгром комуністичних повстань у Німеччині та Угорщини 1919 р. і поразка червоної армії під Варшавою у 1920 р. розвіяли сподівання більшовиків на світову революцію. Комунізм доводилося будувати у одній з найбільш відсталих країн світу. Під приводом замаху на Леніна у 1918 р. було проголошено червоний терор, і більшовики почали ліквідацію своїх політичних супротивників і класових ворогів. Політика військового комунізму довела країну до політичної розрухи і хаосу, внаслідок чого більшовики були вимушені проголосити курс на НЕП, який був вимушеним компромісом між ідеологією та дійсністю. Для того, щоб зберегти можливість подальшої побудови комунізму, було вирішено об'єднати чотири республіки. Проте, актуальним все ще залишалось питання про права, на основі яких республіки би об'єдналися. Загалом науковці виділяють три можливі плани об'єднання республік.

У дискусії про устрій нової держави, Йосип Сталін вимагав щоб Російська Республіка повністю поглинула три інші, і лише надала їм одне-єдине право на культурну автономію. Таким чином, план автономізації передбачав повну ліквідацію самостійності республік. Проект Сталіна викликав гострий опір зі сторони національних комуністів у республіках.

Проте Володимир Ленін усвідомлював справжні сили націоналістів і пам'ятав про визнання незалежності України за Брестським договором. Він запропонував план федерації. Відповідно до нього, усі республіки і Російська Федерація увійшли на однакових правах у нове державне об'єднання – СРСР. Доказом їхньої суверенності мало стати надання їм права вільного виходу із Союзу. Однак на практиці, звісно, це право було звичайною ілюзією, адже згоду на вихід мала надавати комуністична партія. Партія, звісно ж була під повним контролем

Москви, і тому Ленін був упевнений, що Радянський Союз ніколи не розпадеться. Саме тому, що Володимир Ульянов зміг детально пояснити і обґрунтувати необхідність об'єднання саме під планом федерації, він здобув перемогу над сталінським.

Виділяють ще один, менш популярний, план об'єднання республік – план конфедерації. Вважається, що він був запропонований грузинськими комуністами і передбачав утворення Союзу суверенних держав, які повністю зберігають незалежність і створюють об'єднані органи управління для координації дій. Цей план також підтримували Х. Раковський і М. Скрипник. У 1923 р. підтримка цього плану об'єднання стала підставою для звільнення Х. Раковського з посади голови уряду УРСР. Замість Раковського його очолив Влас Чубар.

Отже, нове державне об'єднання утворилося під планом федерації, запропонованим Леніним. Проте, все ще необхідно визначити причини, які зумовили це об'єднання. Доцільним буде розділити їх на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних факторів утворення СРСР можна віднести, по-перше, єдиний характер політичного ладу і подібні риси організації державної влади і управління. Як зазначалося вище, то на чолі всіх чотирьох республік, які увійшли до складу новоствореного СРСР, були національні комуністичні партії. По-друге, це, звісно, історична спільність доль народів, які досить багато років були, фактично, однією державою. Також варто зазначити, що між деякими районами, або навіть державами існував економічний поділ праці, тобто одні райони постачали іншим, наприклад, продовольчі продукти, а ті, у свою чергу, сировину. Також до цього додається існування традиційних економічних зв'язків між регіонами Росії, єдиної транспортної системи, наявність єдиного золотого запасу та слабкість національних грошей відіграло свою роль. Варто звернути увагу і на укладення військово-політичного союзу 1 червня 1919 р. за яким відбувалось об'єднання воєнних, політичних і економічних ресурсів самостійних національних радянських республік, хоча насправді – спроба правлячої партії РКП(б) здійснити централізацію військового і народно-господарського управління на території радянських республік як передумови створення держави.

Що стосується суб'єктивних факторів, то до них можна віднести політичну диктатуру більшовиків і загрозу зовнішньої небезпеки. Об'єднавшись, республіки зберігали більший відсоток на подальший розвиток, ніж бути захопленими іншими країнами у разі окремого існування для кожної.

Як підсумок, Леніну вдалося реалізувати свій план і 30 грудня 1922 р. було урочисто проголошено про створення Союзу Радянський Соціалістичних Республік. Українці при такій структурі держави формально отримали права, яких не мали ще з часів гетьманату у XVIII ст. У них з'явився чітко окреслений державний кордон, власна

столиця і адміністративний апарат. Статус України в Радянському Союзі відбивав перші постулати Центральної Ради і виявився запізною перемогою Української революції 1917-1920 рр. Україна стала другою після Росії за чисельністю населення і економічним потенціалом союзною республікою.

Не змінюючи своєї зовнішньої фасадної форми, «союз республік» фактично перетворився на жорстко централізовану, унітарну державу – радянську імперію, що проіснувала до 1991 року.

Список літератури:

1. Скоромовський В. Б. Політико-правові передумови створення СРСР. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2011. № 4. С. 184–188.
2. Мельник І. Криза унітарної моделі СРСР і проблеми оновлення його національно-державної системи. *Вестник Севастопольского университета. Политология*. 2005. Вып. 62. С. 3–10.
3. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті. Мюнхен, 1971. 402 с.
4. Історія держави і права України : у 2-х т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. Том 2. Київ, 2000. 580 с.
5. Мельник І. Радянський експеримент розв'язання національного питання в багатонаціональній державі: проект і реальність. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2005. Вип. 272. С. 200–206.
6. История государства и права СССР / О. Чистяков, Ю. Кукушкин. М.: Юридическая литература, 1971. 432 с.

Zabokrytsky I. I.

*PhD in Law, Associate Professor of the Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine*

MODERN TRENDS OF CONSTITUTIONALISM TRANSNATIONALIZATION

One of the most important topics today in the field of constitutionalism are modern trends of constitutionalism transnationalization. Fundamental work in this area is the study «the emergence of transnational constitutionalism: its features, challenges, and solutions» conducted by scholars such as Jun-Ron Yeh and Wen-Chen Chang [1]. The authors of this paper raise a number of important questions, arguing that a lot of

international regimes or regional cooperative mechanisms are now fulfilling a constitutional or quasi-constitutional function, notably, the UN Charter is characterized as a constitution of the international community and the World Trade Organization (WTO) as an economic charter [1, p. 89-90].

Another trend is the constitutionalization of international norms, in particular international treaties [1, p. 90]. The scholars identify three main features of the transnationalization of constitutionalism. Firstly, these are transnational constitutions or quasi-constitutional treaties. Particularly these are the founding treaties of the European Union¹, as well as the treaties governed by international law that traditionally operate between states, are beginning to take on the features of traditional constitutionalism, such as the protection of human rights, restrictions on power, and even judicial review. The authors include the WTO with their dispute settlement mechanism as well as the UN Charter. Another aspect is the spread of international human rights law [1, p. 92-95]. The authors attribute the second feature to transnational judicial dialogue and references to foreign or international law [1, p. 95-97]. The third attribute is the similarity of the national constitutions of the various states, most of which contain not only the traditional human rights provisions and the distribution of powers, but also the institutions responsible for the protection of constitutions, such as the constitutional courts, human rights commissions. In addition to these features, scientists also identify the functions to which they refer the following. The first of them is the function of global market management, noting that the scaling of the economy to the world market is one of the driving forces for the development of transnational legal cooperation and mechanisms. These include the above-mentioned EU with its common market, the WTO², as well as regional trade unions such as NAFTA (North American Free Trade Agreement) [1, p. 98-100]. We support the view that economic development is the driving force for the development of cooperation at the transnational level. At the same time, we should not forget about other aspects of unification, such as the promotion of human rights and cooperation in the field of justice, freedom, and security. The second function, according to the authors, is the replacement of absolute sovereignty. They argue that in the modern world the traditional concept of absolute state sovereignty is gradually losing its importance, in addition, not only political actors can create constitutions, but also economic cooperation finishes with constitutional mechanisms [1, p. 101-102]. The third function is to promote numerous dialogues, in

¹ *we have considered in more detail the formation of supranational constitutional law in the European Union in our previous research – see, for example [2, p. 73-120].*

² *The authors also cite interesting examples that countries such as Thailand and China have even amended their constitutions in connection with WTO accession, aimed at improving the investment climate, the rule of law and respect for private property [1, p. 100].*

particular between different states and their institutions, the judiciary [1, p. 102-104].

In conclusion, the authors mention the challenges facing the development of transnational constitutionalism – accountability, lack of democracy, and the rule of law [1, p. 112-114]. As we can see, these challenges are to some extent interrelated and to a large extent related to the indirect representation of the population, which is influenced by the authorities at the transnational level. As a solution to these challenges, scientists propose a system of national and international checks and balances [1, p. 115-123]. Thus, within the framework of national checks and balances, in the first place, it points out the agreement to participate in all forms of transnational governance (on the example of the European Union), the principles of subsidiarity and proportionality, as well as the judiciary, which reserves the right to review decisions of transnational authorities¹ [1, p. 115-119]. As for transnational checks and balances, these include the EU and the existence of the Court of Justice of the European Union, as well as other mechanisms where there is a judicial authority, such as the European Court of Human Rights in the Council of Europe or the Inter-American Court of human rights in the Organization of American States, the body for resolving disputes in the WTO [1, p. 119-123].

As we can see, the authors of this study cover a number of signs that suggest the emergence of transnational constitutionalism. We believe, the methods of checks and balances that arise in the framework of the development of transnational constitutionalism are especially important, both at the national level within each individual state and at the transnational level. The key role here belongs to the judiciary, which inevitably arises at the transnational level within the various entities. The role of the judiciary at the transnational level is increasingly being explored, in particular, transnational constitutionalism in the Inter-American Court of Human Rights has been the subject of a study by D. Gianino, who argues for the «constitutional spirit» of this Court and analyzes its practice and role. executed by the European Court of Human Rights [3]. E. De Vet also argues for the constitutionalization of international organizations, pointing out that the rhetoric about constitutionalization in relation to international organizations is strong when the legal norms embedded in the constitutional document may be subject to judicial review when reviewing the legality of actions of member states, executive bodies or legislative bodies of organizations by an independent judicial body [4, p. 1219], as well as judicial review, is not a solution to ensure that the Member States and/or bodies of international organizations act within their respective competences, its absence would significantly reduce the level of such control [4, p. 1220-1221].

¹ *the judiciary thus performs the function of constitutional justice in relation to acts of institutions that are not part of the national system of government.*

References:

1. Yeh, Jiunn-Rong and Chang, Wen-Chen, The Emergence of Transnational Constitutionalism: Its Features, Challenges and Solutions (September 1, 2008). Penn State International Law Review, Vol. 27, No. 1, 2008. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1636163>
2. Забокрицький І.І. Конституціоналізація джерел міжнародного права: національні та наднаціональні аспекти: [монографія] / І.І. Забокрицький. – Львів: Ліґа-прес, 2015. – 232 с.
3. Domenico Giannino (2019) Are we looking up or are we looking out? The transnational constitutionalism of the Inter-American Court of Human Rights: conventionality control and the fight against impunity, Transnational Legal Theory, 10:1, 6-29, DOI: 10.1080/20414005.2019.1589743
4. Erika De Wet. The constitutionalization of public international law. The Oxford handbook of comparative constitutional law. Oxford, U.K.: Oxford University Press, pp. 1209-1230

Масловський Є. С.

*студент II курсу магістратури
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОРґАН ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНИ

Створення особливого інституту в системі правоохоронних органів держави назривала давно, в тому числі, разом із потребою в переформатуванні усієї правоохоронної системи. Як відзначається у науковій літературі, збереження майже у недоторканному вигляді радянської системи правоохоронних органів і спеціальних служб було виправдано на перших етапах розвитку незалежної України. Але сьогодні, коли українське суспільство й держава однозначно визначилися з європейським вектором розвитку і стала чітко окресленою система національних інтересів, мова має йти не про «косметичний ремонт», а структурну перебудову правоохоронної системи [1, с. 60].

Створення Державного бюро розслідувань був одним із етапів реформи правоохоронних органів поряд із такими заходами: реформи органів внутрішніх справ і податкової міліції; створення нової структури поліції, її демілітаризація, деполітизація і обмеження функцій; реформи прокуратури: перетворення її на службу

обвинувачення; реформи органів досудового розслідування: вузька спеціалізація слідчих Національної поліції; реформи Служби безпеки України: перетворення її на державний орган з контррозвідки і протидії тероризму; реформи кримінального законодавства: створення інституту кримінальних проступків і прийняття Кодексу про адміністративні проступки; реформи кримінально-виконавчої системи: демілітаризація пенітенціарної служби (служби виконання покарань), створення служби пробації [2].

Специфікою є те, що ДБР зосереджене виключно на правоохоронній діяльності з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, вчинених посадовими особами високого рівня, а також військових злочинів. Окремо слід зауважити, що у законодавстві після першої редакції проекту профільного Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [3] вилучено таке завдання Бюро, як боротьба з тероризмом та діяльністю злочинних організацій з метою усунення дублювань повноважень із Службою безпеки України. З цією ж метою у вищезгаданій ст. 216 КПК [4] робиться застереження про те, що до повноважень ДБР не належать ті злочини, які віднесено до підслідності НАБУ.

Наступною засадою діяльності ДБР є його аполітичність, яка включає: незалежність від суб'єктів політичної діяльності та недопустимість втручання у його роботу представників тих публічних органів, які належать до підслідності Бюро. Цю адміністративно-правову засаду функціонування ДБР не слід плутати із антикорупційною діяльністю. Мається на увазі ширший підхід, що означає виключну орієнтованість ДБР на протидію злочинам посадових осіб високого рівня, де зачіпаються репутаційні, а не лише економічні інтереси України та українського народу. За всі роки незалежності більшість громадян вважали несправедливим те, що не було утворено органу, який би спеціалізувався на протидії злочинам тих, хто очолює владу. Рівень шкоди для держави і суспільства, який завдається на найвищому рівні, може бути більш значним і мати масштабніші негативні наслідки для всіх сфер життєдіяльності громадян, ніж масові злочини, що вчиняються звичайними громадянами, які не займають керівних посад і не наділені владою.

Окремо доцільно назвати таку засаду діяльності ДБР управлінського характеру, як єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР, під яким розуміється зосередження основних повноважень керівництва в руках безпосередньо Директора ДБР. Дана особливість має три головні ознаки. Оперативність у прийнятті управлінських рішень означає, що від моменту виникнення обставини, з якою пов'язується необхідність у прийнятті відповідного рішення, до моменту його прийняття має пройти

нетривалий (розумний) період часу (строк). Безпосередність під час прийняття управлінських рішень полягає у тому, що керівник особисто готує проект відповідного рішення і затверджує його. Персональний характер управлінських рішень вказує на юридичну відповідальність керівника за наслідки прийнятого ним рішення [3].

Ще однією засадою діяльності ДБР є його відкритість та прозорість. Як його особливість можна констатувати, що одним із завдань ДБР (згідно зі ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань») є звітування про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформування суспільства про результати своєї роботи [4].

Однією із засад діяльності ДБР є його цілеспрямованість, яка проявляється у тому, що ДБР покликане задовольняти потреби суспільства із розкриття та розслідування злочинів на найвищому рівні влади в межах своєї компетенції [5]. Відповідно, у законодавчих рамках ДБР уповноважене відкривати провадження, передавати їх до суду, а вже далі суд повинен виносити вирок.

Важливою особливістю (засадою) функціонування ДБР є безперервність його діяльності, яка означає те, що відповідний орган реалізує свої завдання в межах компетенції на постійній основі за встановленими структурою та чисельністю. Державне бюро розслідувань є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні органи.

Таким чином, можна резюмувати, що до адміністративно-правових засад діяльності ДБР належать: 1) вузькоспеціалізованість; 2) аполітичність; 3) єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР; 4) відкритість та прозорість; 5) забезпечення позитивної ділової репутації; 6) цілеспрямованість; 7) безперервність. Вузькоспеціалізованість як адміністративно-правова засада діяльності ДБР полягає в тому, що Державне бюро розслідувань розв'язує виключно завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених посадовими особами високого рівня відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Аполітичність як адміністративно-правова засада діяльності ДБР проявляється в тому, що Бюро діє самостійно та незалежно від позиції суб'єктів політичної діяльності. Єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР передбачає, що основні керівні повноваження зосереджені в руках Директора ДБР. Відкритість та прозорість як адміністративно-правова засада діяльності ДБР вказує на те, що Бюро долучає до участі громадськість, а також інформує суспільство про результати своєї роботи. Забезпечення позитивної ділової репутації як адміністративно-правова засада діяльності ДБР означає, що кожен працівник ДБР своєю

поведінкою повинен не завдавати шкоди авторитету Бюро та якнайкраще виконувати свої професійні обов'язки. Цілеспрямованість як адміністративно-правова засада діяльності ДБР свідчить про те, що Бюро повинно досягати конкретні результати – розкривати та розслідувати злочини, вчинені посадовими особами високого рівня. Безперервність як адміністративно-правова засада діяльності ДБР характеризується тим, що Бюро безперестанно реалізовує свої завдання в межах визначеної законодавством компетенції [6].

Таким чином, зробимо висновок про особливості, які притаманні компетенції Державного бюро розслідувань України та які дозволяють розрізняти компетенцію Державного бюро розслідувань України та компетенцію інших правоохоронних органів: 1) компетенція Державного бюро розслідувань України включає повноваження, які перейшли до даного органу безпосередньо від органів прокуратури, які тепер позбавлені всіх своїх слідчих функцій на користь Державного бюро розслідувань України, військової прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України і Національного антикорупційного бюро, при цьому компетенція Державного бюро розслідувань України здебільшого не конкурує з компетенцією цих органів; 2) компетенція Державного бюро розслідувань України охоплює питання, пов'язані із його правами та обов'язками у процесі запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, з участю Державного бюро розслідувань України в державній політиці у сфері протидії злочинності та міжнародному співробітництві стосовно таких питань, а також з повноваженнями, пов'язаними з роботою із персоналом даного органу; 3) компетенція Державного бюро розслідувань України поширюється на запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які вчиняються вищими посадовими особами, службовими особами Національного антикорупційного бюро України чи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або військовими.

Список літератури:

1. Скулиш Є.Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 205-215.
2. Реформа правоохоронних органів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reformsguide.org.ua/ua/reforms/policerereform/>
3. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – С. 5. – Ст. 55.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88.
5. Голіна В.В. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : моногр. / В.В. Голіна. – Х.: Право, 2017. – С. 5.
6. Долежан В.В. Проблеми компетенції Державного бюро розслідувань: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16 червня 2018 р. / редкол.: Г.О. Ульянова (голова), В.М. Дрьомін, Є.Л. Стрельцов та ін.; НУ «ОЮА». – Одеса: Юридична література, 2018. – С. 15-17.

Олексюк М. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ СТРИМУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПЕНОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ СУЧАСНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Стимування як засіб реалізації покарання правопорушника доволі часто застосовується у сучасних пенологічних практиках. Суть його полягає у тому, щоб переконати особу не вчиняти правопорушень та не порушувати існуючі у суспільстві закони.

Сучасна зарубіжна філософія права виробила доволі чітку позицію стосовно даної проблематики, яка знайшла своє вираження у концептуальних доводах таких відомих її представників як Алан Норрі, Артур Ріпштейн, Стівен Перрі, Мартін Стоун та інші. Сфера зацікавлень питаннями стимування у названих дослідників стосується, як правило, питань кримінального (Норрі) та цивільного (Ріпштейн, Перрі, Стоун) права. Класифікуючи стимування як правовий засіб, вони виділяють два типи стримуючих факторів, до яких відносять загальні та специфічні. Особливі застосовуються у випадку, коли особа вирішує не вчиняти правопорушень у майбутньому, а загальні – коли особа вирішує не вчиняти правопорушення в силу того, що інші особи були покарані за подібні діяння.

Відомий канадський філософ права Артур Ріпштейн вважає, що застосування засобів стимування у практиці протидії правопорушенням базується на бажанні вплинути на потенційного правопорушника шляхом переконання його у підвищеному рівні

відповідальності за свої вчинки, яка вимірюється розміром відшкодування нанесених ним збитків. «Теорія стримування, – зазначає він, – також повинна пояснити широко розповсюджену думку про те, що суворість покарання повинна бути пов'язана із вартістю нанесеної шкоди, а не зі спокусами здійснити злочин... Витончені теорії стримування ставлять покарання у залежність від наявності у злочинця достатніх шансів уникнути покарання» [3, с. 142]. Таким чином, можна помітити, що теоретичні узагальнення зарубіжних філософів права у цьому випадку стосуються важливих питань визначення відповідальності особи за свої вчинки, що фіксує специфічну спрямованість дискурсу навколо питання про значення процесів становлення правової свідомості.

У кримінально-правовій філософській парадигмі стримування як елемент пенологічної практики, як можна помітити, аналізується ширше, оскільки специфіка такого роду правових дій актуалізує пошук ефективніших засобів запобігання та протидії злочинності в силу її особливої соціальної небезпеки. Саме тому британський філософ права Алан Норрі вважає, що стримування займає центральне місце у структурі кримінального права, впливаючи на процедуру винесення вироків. Він зазначає, що «в цілому нинішня мудрість пенологів полягає в тому, що немає послідовного стримуючого ефекту від покарання і що використання пенітенціарної системи та, зокрема, тюремного ув'язнення у вигляді найтяжчого покарання не є особливо ефективним засобом стримування злочинності» [1, с. 338].

Особливу увагу Норрі звертає на об'єкт пенологічних процесів у рамках кримінально-правової практики, до якого передусім відносить ту соціальну аудиторію, що включена у здійснення стримування, відчуває на собі результативність пенологічної практики та яку можна умовно поділити на три групи, серед яких дві відображають крайньо протилежні підходи до питання правопорушень. Перша – представляє тих, хто здатен утриматись від таких, а друга – тих, хто не визнає жодних морально-етичних норм, і тому до них не можливо застосувати засоби стримання від протиправних вчинків. Проміжну позицію займає третя група, котра, на думку Норрі, «представляє все більше число людей, котрі ще не повністю інтегровані у систему цінностей суспільства, але мають достатню можливість бути покараними» [1, с. 338]. Можемо спостерігати чітку позицію стосовно визначених вченим груп, адже перша група не потребує стримування, сповідуючи законослухняну поведінку, а друга а-ргіогі не піддається жодному стримуванню. У загальних процесах стримування праворушень Норрі робить ставку саме на цю третю групу, вбачаючи в ній правову аудиторію, котра може реально відобразити ті тенденції, що властиві реалізації концепцій стримування у сучасному кримінальному праві.

У запропонованій сучасною зарубіжною філософсько – правовою спільнотою концепції стримування чітко простежується наявність ряду суперечливих тенденцій, які дають можливість краще зрозуміти процес впровадження теоретичних узагальнень у кримінально-правову практику. Дані тенденції формують умови для виникнення конфліктних ситуацій, вирішення котрих сприяє досягненню успіхів на шляху подолання злочинності. Передусім помітно це у вияві взаємодії індивідуальних та колективних характеристик процесу стримування. «Принцип загального стримування не здатен витримати надмірне покарання однієї людини заради стримування багатьох, – зазначає Алан Норрі. – У цій теорії держава опиняється між двома політичними раціональними твердженнями. Перше обмежує її санкції у плані питань встановлення шкоди, нанесеної вчинками окремих осіб, а друге використовує покарання індивіда у якості засобу досягнення загальної мети. І ця друга форма стримування долає індивідуалізм та підриває його основи» [1, с. 343].

У взаємодії цих тенденцій (індивідуальної та колективної) у стримуванні правопорушень виявляються суперечливі характеристики теорії стримування у кримінальному праві. На думку Алана Норрі теорія раціонального та розважливого індивіда «суперечить контекстуальній сутності соціальної дії та цей конфлікт свідчить про нездатність системи стримувати порушників закону, за виключенням конкретних соціальних умов» [1, с. 343].

У сучасній зарубіжній філософсько-правовій думці концепція стримування як елемент пенологічних теорій аналізується і у цивільно-правовому вимірі. Тут ми помічаємо, що як у кримінальному, так і у цивільному праві важливою є проблема вибору засобів правового захисту. Це, на думку канадського філософа права Стівена Перрі, актуалізує питання покарання як такого засобу, що у свою чергу призводить до імплементації у сферу цивільного права принципів стримування, оскільки в умовах цивільного права домінує думка про неможливість застосування класичного покарання за здійснені вчинки, взамін цього передбачена процедура відшкодування завданих збитків. Це дає можливість застосовувати у цивільно-правовій практиці принципи стримування, із певною корекцією, оскільки, як вважає цей вчений, «йти шляхом стримування – це, очевидно, заперечувати коректуючий, заснований на справедливості, орієнтований на відповідальність погляд на цивільне правопорушення» [2, с. 116].

Американський філософ права Мартін Стоун у своїх працях намагається проаналізувати застосування засобів стримування у цивільно-правовій практиці. Звісно, що суттєві характеристики цивільного права вимагають корекції засадничих принципів концепції стримування, враховуючи, що кінцевим результатом визначення

відповідальності тут стає питання встановлення розміру шкоди, котра нанесена потерпілій стороні цивільно-правового процесу. «Насправді ідея цивільного права як чисто стримуючого засобу є не надто обіцяючою, – вважає вчений. – Для конкретного агента зобов'язання, що зумовлюється стримуванням, є не просто зобов'язанням здійснити платіж при певних умовах» [4, с. 145].

Список літератури:

1. Norrie, A. (2014). Sentencing / Crime, Reason and History: A Critical Introduction to Criminal Law (Law in Context). Cambridge: Cambridge University Press. 2014. Pp. 333-364.
2. Perry, S. Responsibility for Outcomes, Risk, and the Law of Torts / Philosophy and the Law of Torts (Cambridge Studies in Philosophy and Law). Cambridge: Cambridge University Press. 2001. Pp. 72-130.
3. Ripstein, A. Punishment and the Tort/Crime Distinction. / Equality, Responsibility, and the Law (Cambridge Studies in Philosophy and Law,). Cambridge: Cambridge University Press. 1998. Pp. 133-171.
4. Stone, M. The Significance of Doing and Suffering / Philosophy and the Law of Torts (Cambridge Studies in Philosophy and Law). Cambridge: Cambridge University Press. 2001. Pp. 131-182.

Пилипишин П. Б.

*докторант кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

ДУАЛІЗМ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ПРОБЛЕМУ ІНДИВІДУАЛІЗМУ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Середньовічна епоха – окремий відрізок в історії європейської філософії, передусім сформований християнською релігією, яка згодом переросла у філософію. Як тільки християнство перемагає над іншими релігійними уявленнями, західна філософія на цілі століття потрапляє в залежність від християнської церкви. З цього часу свою головну задачу філософія бачить в розробці і обґрунтуванні християнських догматів – положень віри. Середньовічна стадія філософії має самостійне значення для розвитку філософсько-правового мислення. По-перше, християнська догматика завжди має певний філософсько-правовий зміст. По-друге, християнські ідеї містять в собі оригінальне підґрунтя для подальшої розробки запозичених з грецької філософії понять, так

само як для утворення нових понять, які мали істотний вплив на філософію права в майбутньому [8, с. 82].

Для системного дослідження проблеми індивідуалізму важливе значення в контексті історико-філософської думки має той факт, що занепала політеїстична релігія, а з'явилась монотеїстична – християнство, яке, в свою чергу, ставши панівною ідеологією, визначило напрям розвитку середньовічної філософії. «Релігійна проблематика того часу виникла в процесі усвідомлення протиріччя та невідповідності індивідуальної волі людини із божественною, яка в кінцевому підсумку, призвела до відкриття індивіда як особистості» [11, с. 18].

Християнство здійснило переворот у свідомості людства, оскільки дало сучасне символічне розуміння особистості. Бог відкрився людині як особистість, а людина пізнала себе як образ Божий. У дохристиянському світі вже відбувається усвідомлення людиною своєї індивідуальності, але у християнстві відбувається формування самосвідомості не тільки індивідуальності, а й особистості. Цей етап співпадає з появою моралі як самостійного регулятора людських відносин. Уподобнення людині Богу передбачало індивідуальну свободу і особистісну відповідальність. Принцип індивідуальної відплати за гріхи і надія на індивідуальний порятунок лягли в основу християнства. Тому, багато науковців вважають факторами появи індивідуалізму в західному суспільстві, раннє християнство і євангельська етика [7, с. 236].

У Середньовіччі були присутні індивідуалістичні ідеї і підтвердження цьому виступають думки різних науковців, які вважають, що саме ця епоха сприяла до виникнення індивідуалізму. Так, В. Краус вважає, що причинами виникнення індивідуалізму в добу Середньовіччя є: зародження християнства і його моралі, утворення безпосереднього християнського зв'язку кожної людини з Богом, а також свобода особи щодо власного спасіння [4, с. 188]. На думку О.М. Корха, маніфестації індивідуалізму та його філософської рефлексії у історично ранній період – Середньовіччі, залишаються без належного осмислення. Але такий підхід є обмеженим розуміння не лише соціокультурних витоків індивідуалізму, обставин формування, але і його історичних перспектив [3].

С. Франк наполягає на тому, що гідність людської особистості, індивідуалізм неможливі без християнства і «є прямим його продуктом». На його переконання християнство, найбільш персоналістична і етична релігія. Більш того, з точки зору С. Франка, індивідуалізм, персоналізм християнства, в певному відношенні, «первинні» християнської моралі. Яке б велике значення не мали моральні цінності, людська особистість, в будь-якому випадку, має пріоритетний сенс. Тому, на думку дослідника, особистість є «щось більш глибоке і цінне, ніж будь-яка мораль». Більш того: неповторна

індивідуальність особистості проявляється і в моральному житті людини, в її вчинках, в її виборі. Людина-особистість ніколи, «ні на хвилину не перетворюється в морального автомата». С. Франк наполягає на тому, що моральний персоналізм – це християнська етика творчості. Оскільки ж людська творчість завжди «індивідуальна», то глибоко індивідуальні і дії людини. Людина, власне, ніколи не перестає бути особистістю, але вона може їй «змінити», тим самим, «зрадивши» власну самість. Це відбувається тоді, коли має місце відмова від творчого ставлення до моральності. Результатом стає лицемірство, «рутинне» сприйняття морального обов'язку, яке набирає протиріччя з самою суттю морального життя [9, с. 574, 580, 581].

Роль індивідуалізму, як стверджує О.М. Корх, полягає «уже в самому універсалізмі християнства, яке звертається не до представника якоїсь визначеної у своєму партикуляризмі спільноти (етнічної, територіальної, мовної, професійної тощо), а до кожного індивіда; у самому визнанні людини за образ і подобу Божу, яке явно підштовхує до визнання її власної гідності і зосередження на своєму власному «Я» [3, с. 51].

Християнська ідеологія не могла наповнити свідомість і серце середньовічної особистості духом дійсної свободи, духом боротьби за справжню свободу. Тому, в цей період дійсна свобода особистості носила ще неусвідомлений характер. Однак, у порівнянні з рабовласницькою епохою дійсна свобода середньовічної особистості просунулася далеко вперед. В духовній області, хоча б відкрилася перспектива пізнання людиною самої себе і навколишнього світу [10, с. 29].

Середньовічна філософія намагалась упорядкувати суспільне життя таким чином, щоб вона була в гармонії з ідеалом духовного життя, який висувала християнська церква. У християнстві людина, індивід стали центром «драми свободи». При цьому свобода розуміється як відповідальність за свої вчинки. Християнські мислителі пов'язують свободу, яку розуміють як свободу дії, вибору зі свободою волі. Таким чином, в історії філософсько-правової думки поняття свободи пройшло тривалу еволюцію. На етапі розвитку античної філософії свобода розглядалася як складова частина буття індивіда, натомість у середньовічному світогляді на перший план висувається питання про взаємозв'язок свободи волі індивіда і божественної детермінації людського буття [1, с. 22].

На думку християнських представників життя людини є буттям лише тоді, коли свобода складає її сутність. Принципи єдиного буття, які розуміються як абсолютне добро, повинні стати основою для виділення системи умов і форм буття людської свободи. Така система є підґрунтям людської гідності і права та є результатом осягнення людьми волі Бога і змісту буття, а не являє собою сукупність людських постанов [6, с. 24].

Особистість розглядалась як людина, яка живе у відповідності зі своєю свободою волі. Идеалом і прикладом особистості, яка живе не стільки світом необхідності, а скільки світом свободи був Ісус Христос. Будучи боголюдиною, як Бог, що втілювався в образі людини, Христос сам вільний, він є саме втілення свободи, і він несе людям свободу. І це передбачає саме вільний вибір свободи. Цінність духовності і свободи втрачається якщо людина вибирає їх з необхідності [5, с. 31-32].

Погодимось, що поширення ідеї індивідуалізму в умовах Середньовіччя обмежувалось натиском таких принципів середньовічної культури як: теоцентризм, провіденціалізм, ієрархізм тощо, що не могло не позначитися на ставленні до неї. Християнська ідеологія не могла наповнити свідомість і серце середньовічної особистості духом дійсної свободи, духом боротьби за справжню свободу. Тому в цей період дійсна свобода особи носила ще неусвідомлений характер. Однак, у порівнянні з рабовласницькою епохою дійсна свобода середньовічної особи просунулася далеко вперед. В духовній сфері відкрилася перспектива пізнання людиною самої себе і навколишнього світу.

Список літератури:

1. Вакулич Н.Р. Свобода и личность: Социокультурные основания: дисс. ... канд. философ. наук: 09.00.11. Саратов, 2001. 131 с.
2. Корх О.М. Особисте самовизначення в контексті європейського Середньовіччя. Університет митної справи та фінансів. Електронний ресурс. Дата публікації: 11-сер-2016 р. Режим доступу: <http://hdl.handle.net/123456789/1183>
3. Корх О.М. Проблема індивідуалізму (історико-філософський аналіз): дис... д-ра філос. наук: 09.00.05; Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ. 2002. 397 с.
4. Краус В. На пороге нового тысячелетия. Культура будущей Европы. Вопросы философии. 1997. № 5. С. 184-191.
5. Меликов И.М. оглы. Свобода как идеал духовной жизни в системе религиозно-философского мировоззрения: дисс. ... докт. филос. наук: 09.00.11. Москва, 2005. 332 с.
6. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
7. Трельч Э. Церковь и секта / Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии; Сост. Гараджа В.И., Руткевич Е.Д. Москва: Аспект Пресс. 1996. С. 226-237.
8. Трофимов В.К. История философии: учебное пособие. Ижевск: ФГБОУ ВПО Ижевская ГСХА, 2012. 348 с.
9. Франк С.Л. С нами Бог. Три размышления. Сост. и предисл. А.С. Филоненко. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 750 с.

10. Шаповалов В.П. Проблема генезиса человеческой свободы (Философско-методологические аспекты): Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.01: Владивосток, 2003. 196 с.
11. Шевченко З.В. Індивідуалізм як складова розвитку демократії: Дис. ... канд. юрид. наук: 09.00.03. Київ, 2005. 228 с.

Пугачова Ю. О.

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ДЕРЖАВА І ПРАВО КРАЇН СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Колискою цивілізації вважається куточок земної кулі, який в науковій літературі прийнято визначати поняттям «Стародавній Схід». Саме в цьому регіоні вперше в історії людства відбувся перехід від первісного ладу до цивілізації, що, зокрема, проявилось в утворенні держави і права.

Давньосхідні цивілізації виникли й функціонували за схожих обставин та мали однакові завдання, отже, усі вони були типологічно схожими між собою і ґрунтувалися на спільних базових засадах. Точно відомо, що головною передумовою появи держави були якісні зміни, що відбулися внаслідок неолітичної революції, тобто переходу від привласнюючої економіки (збиральництво, мисливство) до відтворюючої (землеробство та скотарство) [1, с. 20].

Наслідки неолітичної революції: поява надлишків, які розподілялися в залежності від соціальної ролі в колективі (вождям та старійшинам – більше), що призвело до майнової нерівності; продуктів стало більше та людські колективи стали більш сталими; людина стала осілою, і окремі колективи вже контролювали певні території.

Первісна демократія як форма організації суспільних відносин в общині вже перестала відповідати її потребам. Дрібні колективи – общини – об'єднуються в племена, союзи племен. Друга її назва – «протодержава», тобто організація, яка ще не є державою, але вже виконує її функції. На цьому ж етапі з'являється і право. Джерелами права на Стародавньому Сході були передусім звичай, законодавча діяльність держави (в умовах ототожнення держави й деспота може йтись про законодавчу активність монарха), релігія. Правові системи в кожній державі Стародавнього Сходу мали свої особливості. У той же час вони

були типологічно схожі між собою (причини ті ж самі, що й у схожості держав) за своїми техніко-юридичними характеристиками [2, с. 56].

Соціально-класова структура населення може бути представлена у вигляді піраміди. На верхівці стояли фараон та його родичі, далі йшли жерці, номова аристократія, чиновники, привілейованими категоріями були воїни, переписувачі. Непривілейоване вільне населення – селяни, ремісники. Повністю безправними були раби. Джерела рабства – боргова кабала, полон, купівля на рабських ринках [3, с. 28].

Джерелами давньоєгипетського права були правові звичаї, укази фараона, вже мали місце перші кодифікації (закони Бокхора). Головні галузі давньоєгипетського права: право власності, зобов'язальне право, шлюбно-сімейне право, кримінальне право. В шлюбно-сімейному праві жінка зберігала певні права. Кримінальне право мало класовий характер.

Закони царя Хаммурапі – найдавніша кодифікація права, що дійшла до нашого часу. У шлюбно-сімейному праві жінка не була безправною, хоча і мала значно менше права, ніж єгиптянка. Метою покарання була відплата, тому при визначенні покарання за злочини проти особи використовувався принцип таліону. Але вид покарання залежав від станової належності злочинця і потерпілого [4, с. 12].

У безпосередній близькості від Вавилону виникла державність і в євреїв. Єврейські кочові племена з'явилися на землях історичної Палестини на початку II тис. до н. е., вийшовши через р. Євфрат. Союз племен управлявся радами родової знаті і так званими «суддями» – виборними вождями [5, с. 19].

Зберігалися племінні народні збори, але найбільше значення мало внутрішньообщинне управління із беззаперечною владою глави роду-клану. Наприкінці VIII ст. до н. е. Ізраїльське царство було завойовано Ассирією. Пізніше політична спільність єврейського народу відновилася, але Палестина підпала спочатку під владу персів, потім імперії Олександра Македонського і, нарешті, Римської імперії [6, с. 65].

Стародавня Індія – ранньорабовласницька монархія з пережитками первісної демократії. Тому поряд з владою верховного монарха – раджі – існували органи влади, з якими повинен був рахуватися раджа, це придворна рада – паришад та сабха – народні збори [7, с. 26].

Свої особливості мала і соціальна структура Індії. Вільне населення поділялося на варни – особливі стани, не рівні за своїми правами та обов'язками. Існувало чотири варни: брахмани, кшатрії, вайш'ї, шудри. Головним пам'ятником давньоіндійського права вважаються Закони Ману, що були створені брахманами у II ст. до н.е. – I ст.н.е. Метою покарання була відплата, характер покарання залежав не тільки від злочину, але й від варни злочинця (право було класовим).

Утворення Давньокитайської держави прискорило завоювання одного племені (Ся) іншим (племенем Шан). Китай був

рабовласницькою монархією з елементами східної деспотії. Голова держави – ван, з 4 ст. приймає титул імператора. Перший міністр – сянь, три головних радники царя – гуни. Країна поділялась на області, якими керували чжухоу [8, с. 22].

Соціальна структура населення Давнього Китаю: благородні (знать, чиновництво, великі землевласники та купці), «добрі люди» – вільні селяни та ремісники, «підлі люди» – раби, орендарі, наймані робітники [9, с. 15].

Підсумовуючи, зазначимо, що умовою колективного виживання давньо-східного суспільства була побудова потужно деспотичної держави, яка виступала у ролі суб'єкта економічної діяльності, тобто здійснювала управління господарською діяльністю суспільства, що унеможливило розвиток інституту приватної власності, вона ж, тобто держава, не мала ніяких соціальних обмежень з боку суспільства, яке, за великим рахунком, було соціально однорідною масою керованих. Суспільство не породжувало індивіда як особистість – кожен був лише дрібною часткою колективу, інтереси якого були абсолютною

Список літератури:

1. Кузьминець О.В., Дурнов Є.С., Сокур Ю.В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник). Навч. посібник. – К., 2012. – 242 стр. № 2.
2. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособие для вузов. – М., 2006. № 3.
3. Васильев Л.С. История Востока: В 2-х т. – М., 2005. – Т. 1. № 4.
4. Грантовский Э.А. Государство и общество в странах Древнего Востока // Государство на Древнем Востоке. – М., 2004. – С. 6-56. № 5.
5. Эрман А. Государство, армия и общество Древнего Египта. – М., 2008.
6. Законы Хаммурапи: [Практикум]. – Дніпропетровськ, 2005. № 6.
7. Законы [Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства] / [Пер. и комм. под ред.] И.М. Дьяконова // [Вестник Древней истории]. – 1952. – № 4 (42). – С. 205-311.
8. Говоров Ю.Л. [История стран Азии и Африки в средние века. – Кемерово, 1998]. № 1.

Репік Д. В.
*аспірант кафедри історії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ПРОЕКТ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ У РІШННЯХ КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ЗБОРІВ

До Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 року православна церква була повністю підпорядкована державі. Такий формат державно-церковних відносин був запозичений з досвіду Візантії, спадкоємцем якої вважало себе Московське царство, а згодом і Російська імперія. Державно-правові акти проголошували імператора главою церкви і зобов'язували, при сходженні на престол берегти і охороняти її догмати, устрій та забезпечувати виконання підданими норм християнської моралі і віровчення [4, с. 64]. Православна віра законодавчо визначалась як «первенствующа и господствующа» [4, с. 10]. Будь-яке порушення норм церковного права тягло за собою настання юридичної відповідальності, яка забезпечувалась державним примусом. Керівним органом церкви був Святійший Синод, склад якого затверджувався монархом. Уповноваженим від держави в Синоді був обер-прокурор – світський чиновник в чій обов'язки входила реалізація державної політики у церковній сфері [5, с. 45]. Він призначався імператором та був зобов'язаний систематично доповідати останньому про стан церковних справ [1, с. 214].

2 березня 1917 року, після зречення царем Миколою II престолу влада перейшла до Тимчасового уряду, Російська імперія перестала існувати, а на її теренах спалахнули національні революційні рухи. У нових умовах представники влади та церковні ієрархи намагались віднайти інший формат побудови державно-церковних відносин [2, с. 185]. Так, Тимчасовий уряд одразу, на загальнодержавному рівні, скасував привілейований стан Православної церкви. Цей крок був здійснений 20 березня 1917 року Міністерством внутрішніх справ, у відомстві якого знаходились інославні церкви та нехристиянські конфесії. Міністр внутрішніх справ Г. Львов, який одночасно був також главою Тимчасового уряду, виніс на розгляд проект постанови «Про відмову віросповідних та національних обмежень». Приписи постанови урівнювали в правах і свободах усіх громадян держави незалежно від їхнього віросповідання.

Перспективи змін у сфері внутрішньоцерковних відносин та проблеми пошуку нового формату діалогу держави і церкви, починаючи з березня 1917 року активно обговорювались також на зборах православного духовенства і мирян. Такі зібрання проводились в єпархіях і стали проявом революційних змін внутрішнього церковного життя та реалізацією прагнень щодо залучення мирян і нижчого духовенства до церковного управління. Варто зауважити, що єпископат не завжди схвально ставився до подібних заходів і критично реагував на перспективи участі вірян у церковному управлінні [6, с. 90], але загальні тенденції революційного часу, як правило, не залишали вибору для прихильників консервативних поглядів.

Перші єпархіяльні збори відбулися в Катеринославі (сучасне Дніпро, *авт.*) і тривали з 21 по 23 березня 1917 року. Ініціатором їх скликання був ректор Катеринославської семінарії протоієрей Йосип Кречетов. Він і очолив зібрання, хоча на ньому були присутні вищі ієрархи, зокрема, єпископ Катеринославський та Маріупольський Агапіт (Вишневський), а також представники нижчого духовенства, ченці, вчителі парафіяльних шкіл, чиновники духовної консисторії та прості віряни. Загалом, на зборах були присутні більше 500 учасників [3, с. 3].

На тему майбутнього формату державно-церковних відносин першим виступив професор церковного права Варшавського університету Верховський П.В. У своїй доповіді він наголосив на необхідності запровадження в Росії свободи совісті та віросповідання, при цьому професор вважав доцільним збереження за Православною церквою статусу першої серед рівних [3, с. 15]. Промова була позитивно сприйнята аудиторією, отримала схвальні репліки і, зрештою, стала основою для ухвалення однієї із резолюцій. Загалом, у результаті роботи зборів Катеринославської єпархії було ухвалено чотири резолюції: про реформу державно-церковних відносин, про реформу церковно-адміністративного устрою, декларація щодо політичних та соціальних питань та резолюція щодо взаємин між членами кліру. Для даного дослідження важливе значення має перший та другий документи, адже саме у них відображено політичні та церковно-правові ідеї реформування державно-церковних відносин, а також пропонувався новий статус церкви, який був прийнятий для сфери духовенства і вірян східної України.

За змістом резолюція зборів Катеринославської єпархії про реформу державно-церковних відносин складалась із шести пунктів. У першому проголошувалася свобода совісті та віросповідання, а також фіксувалися принципи самоврядного церковного функціонування, які полягали у соборному вирішенні питань устрою, управління та внутрішньо-церковного життя: «У Росії Православна церква, прилюбій формі правління, повинна мати свободу внутрішнього самовизначення

щодо свого устрою, управління вчення та життя» – наголошувалось у документі [3, с. 15]. Цей пункт цілком відповідав вимогам часу і органічно поєднувався з загальними тенденціями у розмежуванні державного і церковного життя та невтручання однієї у справи іншої.

Другий пункт резолюції наголошував на важливій духовній місії православної віри, яку вона відігравала впродовж усієї історії. У документі констатувався факт переважної приналежності колишніх підданих Російської імперії до православної віри, а відтак передбачалася доцільність надання цій церкві особливого статусу. «Православна віра є домінуючою духовною силою руського народу, – стверджувалось у документі», – а тому у майбутніх законах держави належить визнати її першою серед рівних [3, с. 15]. З огляду на зазначене, документ рекомендував внести зміни у конституційне законодавство, відповідно до яких, монархом, чи президентом держави може бути особа, що сповідувала православ'я. Така норма була необхідна для того, щоб дії державної влади і життя країни будувались на християнських засадах. На нашу думку, такі вимоги резолюції були цілком природними для представників церкви, однак мали взаємосуперечливий характер, адже в республіці таке майбутнє декларувалось при чинних законодавчих нормах щодо виборності влади та проголошеному принципі свободи совісті і віросповідання, а відповідно – не могло існувати жодного юридичного механізму для забезпечення цієї вимоги.

У третьому пункті резолюції зазначалось, що всі релігії є вищими культурними здобутками і благами людей, які їх сповідують, а відтак будь-який громадянин вправі вимагати від держави забезпечити право на задоволення релігійних потреб, на зразок права на освіту. А держава, своєю чергою, зобов'язана підтримувати усі релігійні організації, як публічні установи, надаючи їм матеріальний та юридичний супровід: «Яка б форма правління не виникла у Росії, держава повинна буде, за всіма церквами, ісповіданнями, сектами і т.д. визнати постанови не приватно-правового, а публічно-правового характеру і надавати їм свою матеріальну та правову підтримку» [3, с. 15] – зазначалось у документі.

Четвертий та п'ятий пункти документу торкалися повноважень обер-прокурора, посаду якого пропонувалось ліквідувати, а повноваження віддати міністру сповідань: «Для втілення у життя реформаційних започаткувань необхідно негайно просити про вихід обер-прокурора Св. Синоду із складу Тимчасового уряду та заміні його Міністром сповідань, – мовилось у документі, – останньому надати повноваження зовнішнього нагляду за всіма релігіями у Росії, а також реалізацію державної підтримки їх, як вищих духовних цінностей публічно-правового характеру» [3, с. 16]. Як бачимо, текст резолюції передбачав можливість існування в Росії інших релігій, але при цьому

наголошувалося, що міністром ісповідань може бути особа тільки православного віросповідання [3, с. 16].

Приписи наступного пункту виводили православну церкву із сфери світського управління, гарантували її автономію, незалежність та передбачали реалізацію принципу самоврядування. Такий формат тимчасового внутрішнього управління православною церквою пропонувалось запровадити до Всеросійського Помісного собору, який мав остаточно сформувати основні засади церковного устрою. Члени останнього обирались з числа єпископату, пресвітерства і мирян. Таким чином, впроваджувалися соборні, самоврядні засади, якими характеризувалася церква до Синодальної епохи.

Отже Резолюція щодо реформувань державно-церковних відносин ухвалена зборами Катеринославського єпархії пропонувала не лише нову модель співіснування держави та церкви, а й передбачала реформи необхідні для останньої. Рішення ухвалені на Катеринославських єпархіальних зборах стали основою для проектів резолюцій, що мали місце на зборах інших єпархій колишньої Російської імперії. До прикладу, в кінці квітня 1917 р. відбулись Таврійські єпархіальні збори, резолюція яких, у значній мірі, повторювала тези зборів Катеринославщини.

Список літератури:

1. Алексеева С. И. Святейший Синод в системе высших и центральных государственных учреждений пореформенной России (1856–1904). – СПб: Наука, 2003. – 275 с.
2. Бабкин М. А. Российское духовенство и свержение монархии в 1917 г. – М.: Индрик, 2008. – 504 с.
3. Деяния Екатеринославского епархиального собрания представителей клира и мирян Православной Церкви. – Екатеринослав, изд. Коган И.Е., 1917. – 30 с.
4. Свод Законов Российской империи. Петроград, 1906, Т. 1. Ч. 1.
5. Смолич И.К. История Русской Церкви 1700-1917 гг. – М., изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1996. – 830 с.
6. Ульяновський В. Церква в Українській державі 1917-1920 (доба Центральної Ради). – К., Либідь, 1997. – 202 с.

Рогожкін Є. А.
студент юридичного факультету
Науковий керівник: Задаля Д. К.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПРИНЦИП НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦІЇ

Принцип нейтральності визначає найголовніші аспекти релігій, вірувань, ідеологій, а також покладає на державу та народ обов'язок поважати принцип свободи. В даному аспекті, необхідно зазначити, що релігія відокремлюється від держави.

Питання принципів тією чи іншою мірою були предметом вивчення багатьох науковців, зокрема О. Акімова, В. Авер'янова, Д. Бахраха, Ю. Битяка, С. Дубенка, В. Малиновського, Н. Нижник, В. Шкарупи, В. Щербака, А. Ярошенка та ін.

Ще, під час підписання Маастрихтського договору, його розробники не ставили крапку в процесі інтеграції. Міжурядова конференція почала свою роботу на засідання Європейського Парламенту 29 березня 1996 р. Розроблений під час його роботи документ був прийнятий на засіданні Європейської Ради в Амстердамі 17 червня 1997 р. Він отримав назву «Амстердамського договору» і, по суті, був зміненим Договором про ЄС. Найбільш важливі зміни стосувались питань внутрішньої політики та юстиції. Питання візового контролю, надання притулку, імміграції, охорони зовнішніх кордонів, а також правове співробітництво по громадянським справам (наприклад, шлюби, розлучення, аліменти, батьківські права) були переведені зі сфери міжурядового співробітництва в сферу компетенції Союзу, тоді як в сфері міжурядового співробітництва залишились кримінально-правове співробітництво, поліцейське співробітництво та співпраця митних служб країн-членів ЄС.

Вважається, що в результаті прийняття Амстердамського договору 15 держав-членів ЄС зарезервували можливість реалізації більш тісного співробітництва в умовах, коли ЄС буде вирішувати питання прийняття нових країн, що можуть виявитись неготовими до повного виконання всіх необхідних обов'язків, які несе із собою членство в Союзі. Крім того, стаття 2 цього договору підкреслює значення захисту навколишнього середовища та вдосконалення якості навколишнього середовища як завдань Європейського Союзу [1, с. 13].

Римський Папа Іван Павло II мав підстави домагатися, щоби в текст Європейської Конституції були записані слова про унікальну роль християнства у європейській історії і культурі. На жаль, через протидію Франції цього зроблено не було, хоча не можна заперечувати, що до останніх десятиліть європейська свідомість розглядала і переживала Європу як насамперед світ християнства, вбачаючи саме в ньому головну відмінність від інших культурних регіонів світу. І навіть атеїсти мислили в категоріях християнства, ставлячи комунізм на місце Землі Обітованої, партію – на місце Церкви, а себе – на місце пророків істини.

У 1950–60-ті рр., загальною тенденцією країн Заходу стало збільшення витрат на соціальні програми (інколи називають «експансією соціальної політики»). З'являються «режими соціального захисту», країни з дуже розвиненими соціально-захисними системами. Розширюються можливості соціальної державності, яка стає однією з ідеологічних цінностей Заходу. Важливу роль у цих процесах відіграло те, що економіка країн Західної Європи в цей час перебувала в періоді піднесення, що й дозволило швидко розвиватися соціально-захисним мережам [2, с. 33].

Остаточно формується концепція соціальної держави і закріплюється у конституціях багатьох країн. Сам термін «соціальна держава» вперше з'явився в Конституції Федеративної Республіки Німеччина в 1949 р. В подальшому це поняття закріплене в конституціях інших державах Західної Європи. Так, Франція згідно зі ст. 1 Конституції Французької Республіки «є неподільною, світською, демократичною й соціальною Республікою. Вона забезпечує рівність перед законом усім громадянам, незалежно від походження, раси або релігії» [3, с. 88].

У відомій й за межами Франції справі Aoukili (судове рішення від 10 березня 1995 р.) учитель фізкультури попросив дівчат зняти чадру з міркувань безпеки. Дівчата не зважилися виконати вказівку вчителя, хоча їй було продиктовано турботою про їхнє здоров'я. Крім того, батько дівчаток після цього випадку протягом тижня не пускав дівчаток в школу й поширював біля неї листівки з інформацією про значення деяких положень Корану, що призвело до релігійного мітингу. Суд ухвалив, що в цьому випадку чадра є засобом релігійного тиску й пропаганди та визнав зауваження вчителя конституційним і виправданим [4, с. 8]. Таким чином, суд вирішив, що припустимим є вторгнення у сферу релігійних свобод людини як необхідний захід, спрямований на безпеку й охорону здоров'я.

Як зазначила Конституційна Рада Франції, конституція не передбачає будь-якої співпраці між державою та релігійними спільнотами. Проте, держава не може ігнорувати релігію. Саме в цьому

контексті має бути розглянуто та оцінено дію принципу нейтральності у правовій системі Франції.

Отже, спираючися на метод порівняльного правознавства у роботі послідовно викладено теоретичні підходи щодо регіональної або універсальної концепції сприйняття фундаментальних прав і свобод. Так, основну характеристику Західної концепції прав людини, роль прецедентного права в процесі наближення України до європейських правових стандартів у сфері захисту прав людини й основних свобод належить правовим традиціям.

Список літератури:

1. History of the EU. 1970-1979/: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1970-1979/index_en.htm.
2. Европейский валютный союз. Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений: <http://bibliotekar.ru/valyutno-creditnye-otnosheniya-2/15.htm>.
3. Lome Convention: http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/lome-convention/lomeitoiv_en.htm.
4. The European Court of Auditors: <http://eca.europa.eu/portal/page/portal/aboutus>.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Александрова К. О.

студент юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко О. І.***

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Україна є суверенною, правовою, незалежною, демократичною та соціальною державою. В контексті цього, людина, її життя, честь та гідність є найвищою соціальною цінністю. Саме це зазначено у ст. 3 Конституції України. Діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення та реалізацію зазначеного положення, оскільки проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини займають провідне місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у певній державі та суспільстві в цілому.

Зазначимо, що проблематиці захисту прав людини і громадянина приділялась увага, насамперед, у роботах таких вчених, як: К. Волинка, Д. Єрмоленко, Т. Заворотченко, А. Колодій, А. Олійник, О. Наливайко, П. Рабінович, Ю. Разметаєва та ін.

Важливим чинником прискорення євроінтеграційних процесів є реформування соціальної політики відповідно до нових умов і пріоритетів. Рух України у напрямку європейської інтеграції передбачає узгодження її економічної та соціальної сфер відповідно до принципів Європейського Союзу, Ради Європи, НАТО та інших міждержавних організацій, що мають провідну роль у світі, адже це є основою політичного зміцнення держави.

Зазначена участь обумовлює здійснення програм для досягнення світової стабільності в політичному, економічному, соціальному та екологічному контексті, що охоплює усе світове співтовариство і кожную людину окрему.

В таких умовах, правові гарантії прав людини підпадають під дію регіоналізації та універсалізації. Також, разом з тим, існує значна

кількість загроз і перешкод для реалізації і захисту прав людини, що вимагають окремого дослідження і пошуку шляхів їх подолання.

Питання європейської інтеграції України розглядається не лише в площині реалізації зовнішньої стратегії країни, а й щодо активного внутрішнього реформування усіх складових життєдіяльності нашої держави та приведення їх у відповідність до загальноєвропейських стандартів [1]. Україна, що прагне бути повноправним членом міжнародного співтовариства, долучається до усіх заходів, спрямованих на формування демократичного правового режиму в країні, при якому політика держави спрямована на формування умов щодо забезпечення належного рівня життя для всього суспільства. Все це є підставою для визнання таких процесів визначальними в створенні правової держави відповідно до світових стандартів.

Наша країна, як цілісна соціально-економічна система має можливості для активного входження у глобальну систему світового господарства, серед яких: наявність технологічно передових секторів промисловості, здатних до швидкого освоєння нових видів продукції; наявність виробничої бази тощо.

На сьогоднішній день наша країна не повністю готова до глобальної інтеграції і міжнародної конкуренції. Однак держава з таким потенціалом не може залишатися ізольованою [2].

Тому, Україна потребує кардинальних змін у різних сферах суспільного життя, здійсненню яких, зокрема покликані сприяти конституційні реформи. Їх стратегічною метою є формування нової системи суспільних відносин, трансформація ціннісних засад життя українського соціуму [3].

Пріоритетними завданням держави має стати наближення економіки до рівня провідних країн світу шляхом активізації інноваційного процесу, підвищення стимулів до праці, поліпшення інвестиційного клімату, адаптації законодавства до сучасних умов господарювання, всебічна підтримка підприємництва.

Пріоритетними сферами процесу адаптації законодавства України до права ЄС слід визнати галузі, що регламентують права і свободи людини і громадянина. Широкого застосування має набути такий спосіб адаптації як прийняття національних правових актів, положення яких відповідатимуть нормам права ЄС. Необхідно поглиблювати співпрацю з європейськими інституціями та максимально використовувати допомогу ЄС щодо адаптації законодавства [1].

Вітчизняний конституційний процес триває увесь час, поки триває період становлення незалежної, демократичної та правової української держави з урахуванням особливостей розвитку нашого громадянського суспільства [1].

Водночас, у цьому процесі важливо, щоб одним із першочергових завдань стало посилення конституційних гарантій прав людини, особливо у контексті забезпечення принципу верховенства права, який до того ж є беззаперечною основою формування справді правової державності.

Отже, ефективний механізм реалізації та захисту прав людини відображає ступінь розвитку країни в цілому, її соціальну та демократичну спрямованість. Діючі системи та форми реалізації прав і свобод людини в Україні потребують вдосконалення шляхом їх реформування та трансформації в контексті сучасних євроінтеграційних та процесів, що направлені на глобалізацію. Крім того, необхідно зазначити, що складна політична ситуація унеможливило здійснення правового захисту прав людини. Проблеми, що виникли в результаті гострої ситуації на території України, є багатограними. Безумовно, це актуалізує питання щодо розробки пропозицій з метою врегулювання усіх питань, пов'язаних з неухильним дотриманням прав і свобод людини та громадянина на період сьогодення.

Список літератури:

1. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.
2. Гапоненко В. А. Інституційні механізми захисту прав людини в умовах військово-політичного конфлікту. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 10-15.
3. Кочура О. О. Європейський суд з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : Харків, 2015. 20 с.

Бурова В. О.
студентка юридичного факультету
Науковий керівник: Маймур Ф. Ф.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

У нашій державі з метою забезпечення прав громадян функціонує система органів державної влади. Ключова роль у цьому механізмі відводиться органам виконавчої влади. Соціально-економічний та політичний стан України залежить від результатів діяльності цих органів, оскільки масштаби, складність та різноманітність завдань держави зростають з кожним роком.

Характеристичі органів державної влади присвятили свої праці І. Артеменко, О. Бандурка, В. Бевзенко, С. Ківалов, З. Кісіль, В. Колпаков, Р. Мельник, В. Сорокін, М. Тищенко та ін.

Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на підставі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Однією з гілок державної влади є виконавча влада, органи якої щодня забезпечують виконання важливих виконавчих функцій [1].

Є. Гетьман зазначає, що виконавча влада є різновидом державної влади з усіма притаманними їй характеристиками; її зміст – це проведення управлінської діяльності; впроваджені в рамках апарату державного управління, які складають розгалужену систему органів виконавчої влади, що діють від імені держави, наділені владою і певним чином структуровані; її ефективність залежить від того, як вона розподіляється між відповідними урядовими установами та принципів її впровадження [2, с. 72].

В. Папуша акцентує увагу, що серед трьох гілок влади важливе місце займає виконавча. Саме вона є найбільш відповідальною за управління та ефективно забезпечення публічних функцій [3]. Виконавча влада відіграє особливу роль в політичній системі суспільства з якою громадяни стикаються у повсякденному житті.

Інститут виконавчої влади об'єднує норми конституційного права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виконанням виконавчої влади в Україні. Цей інститут визначає конституційно-правовий статус органів виконавчої влади та їх роль і місце в системі органів державної влади, а також системі органів виконавчої влади в Україні (Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади,

місцеві державні адміністрації), порядок формування та структуру органів виконавчої влади, їх функції та повноваження [4, с. 14].

Конституція України поділяє систему органів виконавчої влади на три організаційно-правові ланки: найвищий рівень у системі органів виконавчої влади – представлений Кабінетом Міністрів України; центральний рівень у системі органів виконавчої влади – представлений міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади; місцевий рівень системи органів виконавчої влади – представлений місцевими державними адміністраціями (обласними, районними, Київською та Севастопольською міськими радами), Радою Міністрів Автономної Республіки Крим та місцевими органами, безпосередньо підпорядкованими центральним органам виконавчої влади .

Ю. Битяк визначає орган виконавчої влади як частину державного апарату (організації), який має власну структуру та штат, територіальну сферу діяльності, формується у порядку, передбаченому законом чи іншими правовими актами та в межах встановленої компетенції здійснює функції держави [5, с. 75-76]. Використання цього терміну пов'язане, насамперед, з переходом до поділу єдиної державної влади (певною мірою умовно) на три гілки влади – законодавчу, виконавчу та судову.

Отже, найвищий рівень системи органів виконавчої влади, представлений Кабінетом Міністрів України, є органом виконавчої влади універсального характеру, тобто його керівництво поширюється на всю територію держави, охоплює абсолютно усі сфери держави та суспільства. Центральний рівень системи органів виконавчої влади, представлений міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, має суто спеціалізований характер, але вплив їх управління поширюється на всю територію України. Тобто, кожне міністерство, центральний орган виконавчої влади наділено особливою компетенцією щодо вирішення питань певної галузі чи набору галузей (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики, Державна екологічна інспекція України тощо). Місцевий рівень, у свою чергу, представлений обласними та районними державними адміністраціями, які наділені узагальненими повноваженнями (до них належать відділи, що мають повноваження щодо вирішення питань різного спектру) та дія яких обмежена певним районом області, район. Місцеві (територіальні) органи, що безпосередньо підпорядковуються центральним органам виконавчої влади, наділені особливою компетенцією (екологічна інспекція, виконавча служба в областях та районах), і вони працюють на певній території відповідно до адміністративно-територіального устрою держави.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Гетьман Є. Поняття «державна влада» та її співвідношення з виконавчою владою. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 70-76.
3. Папуша, В.С. Виконавча влада: місце та роль в системі державної влади. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2015. № 12
4. Шаптала Н.К., Задорожня Г.В. Конституційне право України: навч. посіб. / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с.
5. Битяк Ю.П. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, В.В. Богуцький та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй. 2-ге вид., перероб та доп. Харків: Право, 2013. 656 с.

Дорош К. В.

*студентка I курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ

У статті першої Конституції України [1] визначено, що Україна є соціальною державою, тобто державою, яка визнає людину найвищою соціальною цінністю та функціонування якої спрямоване на утворення умов, які забезпечують вільний розвиток особистості, а також її захист у разі виникнення складних і непередбачуваних життєвих ситуацій. Соціальна держава є виразником, захисником і охоронцем інтересів як суспільства у цілому, так і кожної людини і громадянина окремо. Згідно зі статтею третьою Основного Закону [1], людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому, держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а захист прав і свобод людини є відповідно головним її обов'язком.

Зміст конституційного права на соціальний захист складають наступні елементи:

- 1) право отримання соціального захисту від держави;

2) право витребувати від органів і посадових осіб місцевого самоврядування, організацій державної форми власності, інших суб'єктів громадянського суспільства дій, що направлені на гарантування конституційного права на соціальний захист;

3) право користуватись соціальним захистом;

4) право звернутися за захистом свого порушеного права.

Першим елементом змісту конституційного права на соціальний захист є право отримання соціального захисту від держави. Так, у статті 46 Конституції України [1] визначено наступне формулювання: «громадяни мають право на соціальний захист». Це власне означає, що кожна особа наділена правом звернутись у встановленому законом порядку до державних організацій або ж органів і посадових осіб місцевого самоврядування з метою забезпечення проведення відповідних дій, спрямованих на гарантування його конституційного права на соціальний захист, для отримання соціального захисту від держави.

Другий елемент – право вимагати від державних організацій, органів і посадових осіб місцевого самоврядування, інших суб'єктів громадянського суспільства дій, спрямованих на гарантування його конституційного права на соціальний захист. Б. І. Сташків зазначає, що такими державними організаціями та органами є Територіальні органи Пенсійного Фонду України, робочі органи виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України, територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері зайнятості населення та трудової міграції, районні органи соціального захисту населення, соціальні установи (служби) [2, с. 436-437]. Тобто, це створені у визначеному законом порядку установи, функції яких пов'язані із соціальним захистом населення у межах їхньої компетенції. До обов'язків таких органів входить необхідність створювати сприятливі умови, охороняти і захищати конституційне право людини і громадянина на соціальний захист, а також брати участь у відновленні порушеного права і відшкодуванні збитків. А відповідно, правом суб'єктів права на соціальний захист є можливість вимагати від них гарантування цього права.

Третій елемент змісту конституційного права на соціальний захист є право постійно користуватись соціальним захистом. Суб'єктами права соціального захисту є застраховані особи, пенсіонери, особи із інвалідністю, ветерани війни, ветерани праці, особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, діти війни, непрацездатні члени сім'ї померлого годувальника, сім'ї, діти, отримувачі соціальних послуг тощо [2, с. 432-435]. Це громадяни України, які за результатами факторів негативного спрямування соціального ризику, отримали право на отримання соціального захисту від держави. Варто враховувати, що таким правом може скористуватись будь-яка особа, але при цьому для

його набуття мають існувати об'єктивні підстави. Проте, із моменту його отримання особа наділена правом постійно користуватися соціальним захистом держави.

Ж. М. Богословська зазначає щодо права звернутися за захистом свого порушеного права. Так, у випадках загрози порушення чи фактичного порушення конституційного права на соціальний захист уповноважена особа має можливість звернутися за захистом свого права до державних, а також громадських організацій. При наявності факту нанесення матеріальної та моральної шкоди при реалізації особою права на пенсії, соціальні виплати та соціальні допомоги уповноважений суб'єкт може вимагати відшкодування збитків [3, с. 187]. На думку інших науковців – саме судовий захист є надійною формою захисту соціальних прав людини, так як ґрунтується на принципі рівності громадян перед законом і судом, принципі змагальності учасників процесу і свободі в наданні ними суду доказів, принципі гласності судового процесу і повній фіксації його технічними засобами тощо [4, с. 157]. Згідно зі статтею 124 Конституції України [1], судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Кожній особі гарантується захист її порушених прав конституційним, цивільним, господарським, адміністративним, кримінальним судочинством України. Статтею 124 людині гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а отже це стосується і рішень, дій чи бездіяльності територіальних органів Пенсійного Фонду України, робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України, територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері зайнятості населення та трудової міграції, районних органів соціального захисту населення, соціальних установ (служб) тощо. Іншими словами, громадянам України належить гарантоване державою право захисту свого конституційного права на соціальний захист.

Таким чином, дослідження змісту конституційного права на соціальний захист засвідчило, що його варто розглядати у сукупності чотирьох елементів: права отримання соціального захисту від держави; права вимагати виконання дій, спрямованих на гарантування конституційного права на соціальний захист; права користуватись соціальним захистом; права звернутися за захистом свого права. Кожен із зазначених елементів є насправді невід'ємною складовою реалізації конституційного права. Так, право отримання соціального захисту від держави означає, що кожна особа, яка зазнала негативного впливу від факторів соціального ризику, має гарантовану можливість звернутись до компетентних державних органів із метою отримання соціального

захисту. Особа, яка реалізувала своє право на соціальний захист, наділена можливістю використовувати його на власний розсуд, а у разі, якщо її право на соціальний захист порушене, держава гарантує можливість захистити його у один із передбачених законом способів, найефективнішим серед яких є судовий.

Список літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.
3. Богословська Ж. М. Зміст конституційного права людини і громадянина України на соціальний захист. Держава і право. 2009. Вип. 46. С. 181-188.
4. Бабкова Т. В. Забезпечення права громадян на соціальний захист судами України. Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 156–161.

Куліш Ю. В.

студент III курсу

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

*Науковий керівник: **Омелько І. І.***

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри державного будівництва України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

МОНАРХІЯ ЯК ФОРМА ПРАВЛІННЯ В ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

21 квітня 2019 року королеві Великобританії Єлизаветі II виповнилося 93 роки. Подія відзначалася з грандіозним розмахом, оскільки королева є самим довгоправлячим монархом.

Форма правління являє собою відображення способів організації державної влади конкретної держави. Основними формами правління, які існували в різні історичні епохи, є монархія і республіка. Абсолютна монархія характеризується юридичним і фактичним зосередженням всієї повноти державної і духовної влади в руках монарха. Основна ознака абсолютної монархічної форми правління – відсутність будь-яких державних органів, що обмежують повноваження монарха.

Обмежена монархія. Способи, форми обмеження влади монарха в різні епохи неоднакові. Найбільш типовими з них є: станово-представницька (в епоху феодалізму) і конституційна в двох різновидах – дуалістичної і парламентарної (в епоху капіталізму).

Конституційна монархія, яка цікавить нас є формою правління Великобританії, що виникає в період становлення буржуазного суспільства і являє собою таку форму правління, при якій влада монарха обмежується представницьким органом, що закріплюється, як правило, в конституції, яка затверджується парламентом, при цьому монарх не має права її змінити.

Парламентарна монархія – більш прогресивний вид конституційної монархії. Він характеризується тим, що монарх номінально виконує свої функції. У парламентській монархії король царює, проте не править. Уряд формується парламентом з представників певних партій, що отримали більшість голосів на виборах, і відповідальний тільки перед ним. Лідер партії, що володіє найбільшим числом депутатських мандатів, стає главою уряду.

Законодавчі акти приймаються парламентом і формально підписуються монархом. У законодавчій, виконавчій та судовій сферах влада монарха фактично символічна. І це пояснює те, що навіть якщо конституція наділяє його великими повноваженнями, він не може ними самостійно скористатися. Всі вихідні від монарха акти потребують офіційного схвалення від міністрів.

Монархія – багатівікова форма правління в Великобританії, яка пройшла еволюцію від абсолютної до конституційної і змогла встояти при різних історичних подіях. Витоки конституційної монархії можна побачити в воцаріння династії Стюартів, а каталізатором була англійська революція (1640–1660 рр.) Як найбільш типовий фактор зміни державного ладу в цілому. Приводом до революції послужив конфлікт між королем і парламентом, сутність якого полягає в тому, хто ж є носієм верховної державної влади – король, як це було раніше, або парламент, який до цього часу почав усвідомлювати себе виразником народного суверенітету. Важковирішуваний конфлікт привів в 1642 р. до громадянської війни, переможцем з якої вийшов парламент, точніше, його армія. Однак, що характерно для революційних переворотів, новий державний порядок, настільки рішуче відрізнявся від попереднього, традиційного, а тому виявився нестійким. Уже в 1660 р. була реставрована монархія в особі Карла II Стюарта, оскільки більшість англійців втомилася від революції, прагнуло до стабільності, запорукою якої вважали відновлення влади законної династії. Формально реставрація Стюартів привела до відновлення дореволюційного режиму, однак на ділі в ньому відбулися серйозні зміни: для короля були свіжі події революції, і, побоюючись за своє життя, він не робив дій по

збільшенню своїх повноважень до колишнього рівня, а парламент, навпаки, поступово розширював свої права.

«Славна революція» 1688 р. змінила правлячу династію, і привела до нових змін в політичному ладі Англії – встановленням дуалістичної монархії (XVIII – початок XIX століття). Вільгельм і Марія правили, по суті, як запрошені монархи, тому їм було важко заперечувати права парламенту, від якого вони отримали владу. Новий політичний порядок був закріплений у Білль про права 1689 р. В цей час парламент обмежує адміністративні повноваження монарха. Великобританія XVIII – початку XIX століття була далека від стандартів сучасної демократичної держави багато в чому через недоступність влади. Дані проблеми були вирішені проведенням ряду виборчих реформ, які «наблизили» народ до парламенту, давши першому реальну можливість впливати на другий.

Виборчі реформи XIX століття сприяли переходу від дуалістичної монархії до парламентської монархії. Реформи призвели до поступового перетворення Палати громад з елітарного клубу джентльменів в дійсний орган народного представництва, що помітно підвищило його статус. У XX столітті була завершена демократизація виборчого права, яке дійсно перетворюється в загальне. Несподіваним наслідком залучення в політичне життя практично всього дорослого населення країни став занепад парламенту, перерозподіл політичного впливу між ним і кабінетом міністрів на користь останнього. В цілому можна відзначити, що за майже чотири століття відбулися державно-політичні зміни, які встановили більш тісний зв'язок між урядом, які уособлюють певну політичну партію і її програму, і населенням.

Що ж до монархії, то англійський юрист С. Лоу зауважив, що «король в Англії представляє собою фікцію. Монарх, який є спадковим і формальним главою парламентської демократії, має багато атрибутів і привілеїв найбільшої важливості. Але він не володіє тими величезними силами, які формально приписуються йому. Ці сили належать тому зручному світу, який називається Короною, але який міг би називатися і нацією, і народною волею, і ім'ям якої іншої підходящої абстракції».

У багатомісячній історії Великобританії, багаторазово змінювалися династії і їх назви. Однак сам інститут спадкової монархії незмінний ось уже більше одинадцяти століть (з 829 р.). Саме існування інституту монархії у Великобританії сприяє збереженню національної єдності, незважаючи на те, що в країні реально існує небезпека розпаду його на самостійні держави. Тому ідея відмови від монархічної форми правління є нерозумною і висловлена лише для залучення уваги до програми антимонархчної організації «Republic».

Таким чином, монархічна система влади не жила себе, хоча нерідко її називають «відблиском минулого в сучасному світі». Вона серйозно модернізувалася, адаптувалася до нових умов і, як показує практика,

цілком готова до нових трансформацій. Сучасна монархія значно відрізняється від свого історичного аналога, придбавши в процесі еволюції нові, особливі риси. Але сама сутність монархії при цьому майже не змінилася, і сучасні монархи максимально намагаються відповідати тим вимогам, які висувалися перед їх попередниками багато років назад. Це дозволяє підтримувати на належному (іноді дуже високому) рівні статус самого інституту монархії, репутацію правлячої династії і, як наслідок, національну державність в цілому.

Кушнірова О. О.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Грицай І. О.

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Місцеве самоврядування є основою демократії. Органи місцевого самоврядування є провідним інститутом демократичної країни, адже вони відіграють важливу функцію у становленні демократичного суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування практично не залежать від органів державної влади. Так, у них наявний самостійний та збалансований бюджет, який витрачається за цільовим призначенням. Бюджет є публічним та прозорим і не приховується від громадян, а звіти регулярно оприлюднюються.

Питання, що стосуються місцевого самоврядування вивчали такі вчені як: Бориславська О.М., Камінська Н.В., Мазуренко А.С., Мішина Н.В., Погорілко В.Ф., Юрченко М.М. та ін.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Таким чином, громадяни мають право безпосередньо брати участь у вирішенні питань місцевого та державного характеру.

Діяльність місцевого самоврядування забезпечується гарантіями, що передбачені законодавством. Під гарантіями місцевого самоврядування слід розуміти комплекс заходів, за допомогою яких забезпечується реальне здійснення місцевого самоврядування територіальними громадами та органами місцевого самоврядування, а також захист права на місцеве самоврядування [2]. Гарантії місцевого самоврядування є системою, що поділяється на загальні та спеціальні. Загальні гарантії представлені економічними, політичними, духовними засадами суспільства і держави, що створюють реальні можливості для стимулювання, виконання завдань та функцій місцевого самоврядування. Прикладом загальних гарантій може виступити закріплений в Конституції України принцип народовладдя, який реалізується через органи державної влади та через органи місцевого самоврядування. Спеціальні (юридичні) гарантії – це правові засоби забезпечення функціонування системи місцевого самоврядування, закріплені в законах, підзаконних актах, статутах громад і актах органів місцевого самоврядування [3]. Прикладом юридичних гарантій є стаття 71 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», в якій зазначено, що територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження та органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень, та в інших випадках, передбачених законом [1].

Хоча органи місцевого самоврядування є самостійним органом, все ж таки ще однією з гарантій місцевого самоврядування виступає підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам [4]. Таким чином, здійснюється контроль делегованих їм повноважень.

Ознаками гарантій місцевого самоврядування є те, що вони: виступають сукупністю умов і засобів, що забезпечують реалізацію завдань та функцій місцевого самоврядування; мають свою систему і поділяються на загальні та спеціальні; охороняються державою; закріплені в Конституції України, законах України та міжнародних актах; є однією з ознак демократизму; мають власний бюджет.

Отже, діяльність місцевого самоврядування охороняється державою в особі органів державної влади та забезпечується гарантіями. Основними ознаками гарантій місцевого самоврядування є те, що вони є безпосереднім проявом демократизму та народовладдя. Місцеве самоврядування має власний бюджет, який в свою чергу є відкритим та прозорим і потребує регулярного оприлюднення звітів.

Список літератури:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
2. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник. Київ: 2010. 432 с.
3. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посібник. Київ: 2010. 232 с.
4. Мішина Н.В. Гарантії місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 81-86.

Лакєсва Д. С.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О. С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

загальноправових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

РОЗВИТОК НАУКИ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ»

Аналіз наукового забезпечення посткомуністичної трансформації на основі вивчення досліджень вчених Республік Болгарія, Казахстан, Польща, а також України дозволяє зробити висновок про тенденцію до виділення спеціальної науки державного управління.

Проблеми розвитку науки державного управління досліджували такі вчені, як В. Бакуменко, В. Бондаренко, Л. Гогіна, В. Карлова, В. Князєв, Ю. Ковбасюк, В. Луговий, А. Мельник, А. Михненко, Т. Мотренко, Л. Пашко, О. Руденко, С. Сєрьогін, В. Трощинський та ін.

Необхідність виходу на формування у сфері державного управління єдиного наукового напрямку зі своєю предметною сферою, методами та іншими інструментами відзначається вченими. Зокрема, А. Сурін пише, що розпорошеність управлінської проблематики з різних наукових напрямів (економіка, право, соціологія і т.п.), в яких вона займає підлегле становище, стримує наукові пошуки управлінської сфері [1, с. 6].

В Україні, на думку А. Суріна «Управління» як науковий напрям в значній мірі склалося, формування теоретичної основи управління, активно вивчається емпіричний досвід, як український, так і світовий [2].

З 1996 року існує окрема галузь науки «Державне управління». Вже у середині 90-х років ХХ століття були опубліковані узагальнюючі

дослідження і підручники з питань державного управління, також і в перекладі на російську мову [3, с. 78].

У той же час, проблеми державного управління залишаються в Україні складовою частиною багатьох наук, перш за все юридичних і політології. Так, в юридичних науках виділяється наука державного будівництва і місцевого самоврядування, яка вивчає організацію роботи органів публічної влади, а також наука про систему судових і правоохоронних органів. Більш того, на думку авторів підручника «Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні» А. Ярмиша і В. Серьогіна, теоретичний розвиток у сфері державного будівництва найближчим часом йтиме по шляхи включення в свою систему знань, про організацію роботи, все більшої кількості органів публічної влади [4, с. 15].

Наявні в юридичній науці, соціології, політології та інших науках напрями досліджень, пов'язані з державним керуванням, не тільки продовжують існувати, але і розвиваючись при цьому.

На наш погляд, створення окремої галузі наукових досліджень «Державне управління» є важливим фактором системного підходу до вивчення, аналізу та узагальнення проблем, пов'язаних з розвитком сучасного громадського управління.

Науковою базою спеціальності «Державне управління» є Національна академія державного управління при Президентіві України (далі – НАДУ) та її регіональні інститути у Дніпрі, Львові, Одесі та Харкові. Але спостерігається посилення певної децентралізації за рахунок підвищення уваги до даної наукової проблематики класичних університетів, спеціальних науково-дослідних інститутів і університетів, що не входять до системи НАДУ.

Необхідно виділити найбільш суттєві риси науки державного управління. Її особливістю є об'єднавчий характер. Так, професор Г. Іздебський вважає, що в дослідженні публічної адміністрації істотну роль відіграють теорія порівняльної політології, теорія організації і управління, теорія раціонального вибору і теорії, пов'язані з громадськими фінансами [5].

Наука державного управління синтезує напрацювання юристів, істориків, політологів, соціологів у сфері публічного управління. Тому однією з її головних завдань є розробка нових методологічних підходів і синтез методологій інших громадських наук.

Другою суттєвою рисою науки державного управління є її зв'язок з практикою, оскільки існує необхідність «обстрілу» основних положень запропонованих наукових концепцій представниками різних політичних груп з метою уточнення їх змісту і забезпечення консенсусу інтересів.

Третьою рисою науки державного управління є підвищена увага до людського фактору, що є суттєвою частиною публічного управління,

нова парадигма якого повинна концентруватися на проблемі людських взаємин у трикутнику – суспільство-влада-бізнес.

Отже, аналіз становлення науки державного управління в Україні у порівнянні з іншими країнами дозволяє нам зробити висновок про позитивний результат такої інституалізації. Разом з тим, слід зазначити, що дослідження українських вчених мало відомі за кордоном. На нашу думку, причинами цього є: по-перше, мовний бар'єр; по-друге, українськими вченими мало використовується можливість публікацій своїх робіт в зарубіжних виданнях; по-третє, в Україні порівняно мало електронних видань, а монографічні дослідження видаються, як правило, дуже невеликим тиражем.

Список літератури:

1. Сурін О.В. Управлінці нової генерації: першорядна потреба української держави. *Державне управління. Електронний вісник*. 2007. № 11. С. 6.
2. Сурін О.В. Стратегічні питання розвитку управлінських наук і управлінської освіти // *Державне управління в XXI столітті: традиції та інновації. Матеріали 7-ї міжнародної конференції факультету державного управління МДУ імені М.В. Ломоносова*. 27-29 травня 2009 Ч. 1. М., 2009. С. 10.
3. Нижник Н.Р. Державно-управлінські відносини в демократичному суспільстві: Монографія, Нижник Н.Р. НАН України. Інститут держави і права. Київ, 1995; Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління: Навч. посіб. Київ, 1998. Ст. 78.
4. Ярмиш О.Н., Сьрьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. Навч. посібник. Харків, 2002. С. 15.
5. *Administracja publiczna / Redakcja naukowa J.Hausner. Warszawa, 2005.*

Лобанов М. О.

студент юридичного факультету

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О. С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

загальноправових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

В умовах динамічного реформування з метою наближення правових інститутів до стандартів європейського співтовариства неможливо не звернути увагу на існування колізій у праві. Визначена тема потребує повного аналізу та наукового опрацювання, адже створення ефективних методів та засобів правового регулювання усіх сфер життя громадян неможливе без науково-прикладних розробок у сфері подолання наявності колізійних норм. Забезпечення стабільності суспільних відносин у державі стає пріоритетним завданням юридичної науки. Колізії є значною частиною соціальних протиріч у державі.

Окремі аспекти юридичних колізій досліджували іноземні та вітчизняні вчені, зокрема такі як: С. Бобровник, Ю. Власова, К. Волинка, Л. Воронова, М. Галянтич, А. Ковальчук, А. Козуліна, О. Лавринович, Д. Лилак, М. Матузов, В. Мельник, С. Погребняк, П. Рабінович, Т. Савченко, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко та ін.

Д. Лилак вважає, що створення реально діючих правових механізмів у державі потребує ретельного та всебічного вивчення причин та передумов виникнення колізій за для аналізу безпосереднього фундаменту виникнення протиріч, а не лише наслідків їх існування [1]. Вирішення нормативно-правових колізій в рамках діючого законодавства, враховуючи засади верховенства права та демократизму стає першочерговим завданням прикладної юридичної науки.

На думку С. Назаренка, колізією прийнято вважати розбіжності між нормативно-правовими актами, що спрямовані на врегулювання ідентичних або суміжних суспільних відносин. Колізією, також можна назвати протиріччя у процесі реалізації повноважень посадовими особами чи органами влади. Правові колізії виникають під час тлумачення або застосування права, аналізу справи, вибору рішення та ін. Колізії зустрічаються надзвичайно часто, їх подолання потребує професіоналізму, досягти який можливо лише за допомогою глибокого наукового опрацювання визначеної тематики [2]. Юридичні колізії стають перепорою на шляху до злагодженого функціонування правової

системи. Юридичні колізії мають вплив на ефективність правового регулювання, закону, правової культури та правосвідомості суспільства.

А. Мирошніченко зауважує, що причини виникнення колізій у сфері конституційного права носять як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. До об'єктивних причин слід відносити динамічний характер розвитку законодавства, який призводить до мінливості та неоднозначності суспільних відносин, консерватизм у сучасному законодавстві, з яким пов'язана втрата актуальності деяких норм та інші логічні причини. Суб'єктивні причини виникнення конституційно-правових колізій пов'язані із тим, що не залежить від волі людей – слабка координація правотворчої діяльності, недостатня наукова та практична відпрацьованість норм права та відсутність належної правової культури [3]. Кожна з причин є необхідною для цілісного уявлення феномену існування колізій у сфері конституційного права України.

Сучасний період розвитку законодавства характеризується стрімкими та динамічними перетвореннями. Визначені динамічні перетворення не завжди є взаємоузгодженими. Виникаючі конституційно-правові колізії відзначаються своєю гостротою та призводять до суперечностей у сфері врегулювання найважливіших відносин у державі, охоплених Конституцією України [4].

Безпосередній розгляд сучасного стану існування конституційно-правових колізій неможливий без аналізу напрямів їх подолання, що стає пріоритетною задачею правозастосовної практики сучасності. Створення якісно діючих правових механізмів у державі потребує ретельного та всебічного вивчення причин та передумов виникнення колізій з метою аналізу безпосереднього фундаменту виникнення протиріч, а не лише наслідків їх існування.

Вирішення нормативно-правових колізій в рамках діючого законодавства, враховуючи засади верховенства права та демократизму є першочерговим завданням прикладної юридичної науки. Колізії у сфері права потребують постійного контролю та подолання, адже за умов неякісного підходу до цього питання, законодавству загрожуватиме порушення системності [5]. Колізії є сприятливим середовищем для розвитку та збільшенню рівня корупції та махінацій серед органів влади та посадових осіб.

Отже, конституційно-правові колізії загрожують системності конституційного права України як провідної галузі права. Стрімкий розвиток законодавства призводить до неналежної узгодженості нормативно-правових актів та правових норм в цілому. Феномен існування конституційно-правових колізій нерозривно пов'язаний із причинами їх виникнення.

Список літератури

1. Лилак Д. Колізія і конкуренція законів: монографія. Київ: Право України. 2001. 220 с.
2. Назаренко С. В. Систематизація законодавства – шлях до усунення колізій у праві України. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. 200 с.
3. Мірошніченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні: Монографія. Київ: Алерта, 2009. 268 с.
4. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України // Колізії у законодавстві України: проблеми, теорії і практики. : збірник. Київ: Либідь, 2016. 592 с.
5. Лилак Д., Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика). Київ, 2004 рік.

Мкртчян К. А.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Припутень Д. С.

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Безпосередня (пряма) демократія є однією з форм здійснення місцевого самоврядування. На відміну від представницької демократії, коли вплив населення муніципальної освіти на вирішення питань місцевого значення опосередковано діяльністю обраних органів, безпосередня демократія надає громадянам право самостійно виступати в ролі колективного суб'єкта місцевого самоврядування від якого залежить здійснення публічної влади на муніципальному рівні.

В Україні наявна певна кількість наукових досліджень, присвячених тим чи іншим аспектам феномена демократії. Серед них праці Ф. Барановського, М. Буника, А. Грамчук, О. Сазонової, В. Богданова, В. Дергачова, М. Лукашевича, Ф. Рудича, Д. Ткача, Н. Латигіної та ін

Н. Бондар, відзначає, що місцеве самоврядування здатне створити в кінцевому рахунку органічне поєднання влади і свободи, зовнішнього (вертикального) управління і внутрішньої самоорганізації населення [1, с. 39].

В науковій літературі акцентується увага, що однією з принципових особливостей реформи місцевого самоврядування є рух у бік демократизації місцевого самоврядування, посилення форм «прямої» демократії на місцях (широкої і безпосередньої участі громадян у вирішенні питань розвитку території) [2, с. 167].

У той же час практика свідчить, що реалізація багатьох форм безпосередньої демократії на місцевому рівні супроводжується перешкодами як юридичної, так і соціально-психологічного порядку, що часто виражаються, зокрема байдужістю громадян до вирішення суспільних проблем на місцевому рівні.

Таким чином, муніципальне самоврядування має спеціальне законодавче регулювання та особливий механізм реалізації, що зумовлює необхідність комплексних правових досліджень інститутів безпосередньої демократії на муніципальному рівні.

Для розкриття сутнісних характеристик інституту безпосередньої демократії на муніципальному рівні, слід визначитися зі змістом поняття «безпосередня демократія». Етимологічно воно означає «демократію без посередників». Безпосередня демократія передбачає максимальну наближеність населення до здійснення влади. Зміст понять «безпосередня демократія» і «пряма демократія» необхідно розглядати як синонімічні.

А. Дементьєв, акцентує увагу, на необхідності використання конкретно-історичного підходу для розкриття дуалістичної концепції місцевого самоврядування. Так, він зазначає, що шукане співвідношення державних (публічно-владних) та громадських елементів у місцевому самоврядуванні визначається конкретними історичними умовами. При цьому загальний вектор розвитку місцевого самоврядування повинен бути спрямований у бік дедалі більшою автономії його інститутів по відношенню до структур державної влади, при одночасному реальному зростанні ролі населення в його діяльності [3, с. 304].

У радянській юридичній літературі, як вважає В. Комарова, визначення безпосередньої демократії так чи інакше зводилися до прямої участі народних мас у вирішенні справ держави та суспільства. У радянський період при відсутності багатопартійності і конкурентного політичного середовища основне призначення інститутів народовладдя складалося в мобілізації народних мас на вирішення завдань, сформульованих Комуністичною партією або на залучення громадян до реалізації рішень, прийнятих на державному рівні, до контролю за їх здійсненням. Проте, не передбачалося послідовної реалізації ідеї народного суверенітету [4, с. 116]. Окремими дослідниками висловлювалася ідея, що пряма демократія – це владне волевиявлення

народу, носія суверенітету, що проявляється у багатьох сферах соціального управління державою та суспільством.

Місце посередників у здійсненні публічної влади в особі депутатів, посадових осіб, органів публічної влади займають встановлені законом процедури, що дозволяють населенню (народу) самостійно формувати і виражати волю за рішенням публічно значущих питань. Безпосередня демократія може проявлятися у різних формах, кожній з яких відповідають певні процедури.

Незалежно від ступеня залучення органів влади у процес реалізації права населення на участь в тих чи інших формах безпосередньої демократії, її суттєва особливість полягає в тому, що при будь-яких обставинах роль органів влади у вирішенні відповідних питань є вторинною.

Для розкриття сутнісних властивостей безпосередньої демократії принциповим є питання про її суб'єктів. Так, на думку В. Комарової, під суб'єктами безпосередньої демократії розуміється той активний елемент (індивід або колектив), який шляхом безпосереднього владного виявлення здійснює державну або іншу публічну владу [5, с. 53]. При цьому автор вживає також поняття «суб'єкт процесу здійснення форм народовладдя».

Отже, єдиним суб'єктом безпосередньої демократії на муніципальному рівні є населення муніципальних утворень. Місцеве самоврядування – це форма здійснення народом своєї влади, що забезпечується законодавством. Також, через органи місцевого самоврядування вирішуються питання місцевого значення виходячи з інтересів населення з урахуванням історичних та інших місцевих традицій.

Список літератури:

1. Бондар Н.С. Права людини і місцеве самоврядування, 1998. С. 39.
2. Муніципальна реформа: правове та економічне дослідження / під ред. Т.Я. Хабриевой. Москва, 2010. С. 167.
3. Дементьев О.М. 2009. Теорії і конституційно-правова практика місцевого самоврядування: монографічне дослідження. Обнінськ: Інститут муніципального управління. 304 с.
4. Радянське конституційне право. Л., 1975. С. 116.
5. Комарова В.В. Указ. соч. С. 53.

Хмарук Т. В.

*здобувач кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового Інституту імені Іоаннікія Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Інститут конституційної юстиції в Україні був суттєво реформований у результаті проведення конституційної реформи у червні 2016 року. Це зумовило пріоритетність наукових досліджень у сфері формування та діяльності єдиного органу конституційної юстиції. Науковці відзначають посилення ролі судової практики у генезисі правових форм, що є результатом формальної судової правотворчості. Особливе місце у цій системі належить Конституційному Суду України, у рішеннях якого формалізується конституційна доктрина, що дає їй підстави в перспективі претендувати на роль джерела права.

Відповідно до положень статей 83 та 84 Закону України «Про Конституційний Суд України» рішення Конституційного Суду України можуть бути ухвалені за результатами розгляду справ за конституційним поданням щодо відповідності Конституції законодавства України, актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради АРК та офіційного тлумачення положень Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами Великою палатою. Також рішення Конституційного Суду України можуть бути ухвалені Сенатом і стати результатом розгляду справ за конституційною скаргою [1].

Відповідно до положень щорічної інформаційної доповіді про діяльність Конституційного Суду України, у 2019 році на розгляді Конституційного Суду України перебувало 28 справ. Результатом розгляду стало ухвалення 19 рішень. У виключних випадках за результатами розгляду декількох клопотань, що розглядалися в одному провадженні, Конституційний Суд України ухвалював спільне рішення. У 2019 році Конституційним Судом України було ухвалено рішення щодо 21 конституційного провадження, відкритого до 2019 року, і у 10 провадженнях, відкритих у 2019 році [2].

Процес прийняття рішення Конституційним Судом України є детально регламентованим законодавством України, а також Регламентом Конституційного Суду України. На думку О. Євсєєва, конституційно-правова процедура – це різновид правової процедури, спрямованої на досягнення конституційно-правового результату, що

знаходить своє вираження у формуванні конституційних норм, утворенні або припиненні суб'єктів конституційного права, запобіганні вчинення правопорушень у конституційній сфері або у виникненні, зміні чи припиненні конституційно-правових відносин [3].

Стадія конституційного провадження – це чітко визначений, обмежений часовими рамками, спрямований на вирішення конкретної правової ситуації комплекс дій учасників конституційного провадження. В свою чергу, Шевчук С. С. визначав стадію прийняття рішень як здійснюваний Конституційними Судом України на підставі діючого законодавства певний комплекс дій щодо з'ясування або роз'яснення волі законодавця в рамках конституційних процедур [4, с. 243].

Враховуючи наведене, вважаємо, що проходження справи в Конституційному Суді України не проста сукупність процесуальних відносин, а їх система, яка відображає різноманіття їх причинних зв'язків. Ці відносини не виникають одночасно з початку конституційного судового процесу, вони виникають одні за одними, послідовно змінюючи одні одних. І ця послідовність, як зазначалося вище, заздалегідь визначена законом. Стадія конституційної процедури прийняття рішення охоплює відносно замкнений комплекс, передбачених законодавством, дій конституційного суду та суб'єктів конституційного провадження, що обмежені у часі та спрямовані на вирішення конкретної конституційно-правової ситуації.

Запропоноване автором визначення дає підстави виокремити ознаки стадій конституційного провадження в Україні є: а) кожна стадія конституційної процедури – це низка процесуальних дій; б) це – процесуальні дії, спрямовані на вирішення конкретних правових ситуацій та остаточне прийняття рішень Конституційного Суду України щодо конкретних справ; в) процесуальні дії, що становлять конституційно-процесуальну стадію, здійснюються відповідно до законів, судової практики, правових звичаїв, сформованих на базі Конституційного Суду України; г) зазначені дії вчиняються виключно Конституційним Судом України та учасниками конституційної процедури.

Стадіями конституційного провадження є звернення до Конституційного Суду України, попередній розгляд звернення Конституційним Судом України; прийняття звернення до розгляду або відмова у прийнятті звернення; відкриття конституційного провадження, підготовка матеріалів справи до розгляду, розгляд справи у пленарному засіданні, прийняття рішення його офіційне оприлюднення та контроль за його виконанням.

Опис позиції заявника з питань про невідповідність Конституції України окремих положень закону є основною, найбільш складною частиною звернення, оскільки вимагає глибоких знань в галузі конституційного права, судової практики, що включає правові позиції

Конституційного Суду України, і вміння викласти необхідний матеріал доступно, логічно, переконливо. Заявнику необхідно описати і аргументувати передбачувані порушення положень Конституції України оскаржуваним законом, обов'язково вказати одну або кілька статей Конституції України, яким суперечать, на думку заявника, положення оспорюваного ним закону.

Рішення щодо відкриття конституційного провадження у справі приймаються на засіданнях колегії, сенату та Великої палати. Ухвала про відкриття конституційного провадження у справі та у справі постановляється Колегією не пізніше одного місяця з моменту призначення Судді-доповідача.

Судовий розгляд є основною стадією конституційного процесу, оскільки саме на цій стадії здійснюється правосуддя, заявник реалізує свої процесуальні права, надає доказові матеріали, а Конституційний Суд України досліджує докази і виносить рішення по суті. На стадії судового розгляду звернення найбільш повною мірою реалізуються принципи конституційного судочинства: гласність, колегіальність, змагальність і рівноправність сторін, незалежність суддів і суду та ін.

Розгляд справ, щодо яких відкрито конституційне провадження, здійснюється на пленарному засіданні Сенату та Великої палати. Відкрита частина пленарного засідання Великої палати у формі усного провадження реєструється технічними засобами та фіксується у протоколі судового засідання. Проте ухвалення рішення відбувається на закритій частині судового засідання. Рішення Конституційного Суду вважається ухваленим Великою палатою, якщо за нього проголосували не менше десяти суддів.

Офіційне оприлюднення рішень Конституційного Суду України. Рішення суду за результатами конституційного провадження можуть бути опубліковані на офіційному веб-сайті суду або в окремих випадках оголошені у Залі засідань, але не пізніше наступного робочого дня [5].

Отже, рішення Конституційного Суду України – це форма судового рішення, що видається Великою палатою, або Сенатом Конституційного Суду України, за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законодавства України актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради АРК, а також офіційного тлумачення положень Конституції України, та розгляду конституційних скарг, яка містить правову позицію Конституційного Суду України, є обов'язковою для виконання та не підлягає оскарженню.

Стадія конституційної процедури прийняття рішення охоплює відносно замкнений комплекс, передбачених законодавством, дій органу конституційної юстиції та суб'єктів конституційного провадження, що обмежені у часі та спрямовані на вирішення

конкретної конституційно-правової ситуації. Стадіями конституційного провадження є звернення до Конституційного Суду України, попередній розгляд звернення Конституційним Судом України; прийняття звернення до розгляду або відмова у прийнятті звернення; відкриття конституційного провадження, підготовка матеріалів справи до розгляду, розгляд справи у пленарному засіданні, прийняття рішення його офіційне оприлюднення та контроль за його виконанням.

Список літератури:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 22.05.2019).
2. Постанова Конституційного Суду України від 26 березня 2020 року № 19-п/2020 «Про затвердження тексту щорічної інформаційної доповіді за 2019 рік» URL: http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/ram1/_lawext_ua_old!OpenDocument&classcode=315.050. (Дата звернення 22.05.2020).
3. Євсєєв О. П. Процедури в конституційному праві України URL: <http://disser.com.ua/content/352122.html> (Дата звернення 22.05.2020)
4. Шевчук С. С. Основи конституційної юриспруденції. Харків: Консум, 2002. 296 с.
5. Регламент Конституційного Суду України, ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України № 1-пс/2018 від 22.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12> (Дата звернення 22.05.2020).

Хомутовська Л. В.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О. С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

загальноправових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ДЛЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України виступає гарантом Основного Закону держави в цілому. Таким чином, можна зазначити, що КСУ також виступає гарантом основних прав і свобод людини, закріплених у

Конституції України. У науковій літературі існують різні погляди щодо його ролі в контексті захисту прав людини і свобод людини.

Проблематика розробки значення рішень ЄСПЛ для судового розгляду відображена в наукових роботах таких вітчизняних і закордонних вчених, як: Л. Ануфрієва, В. Кононенко, Г. Ігнатенка, І. Лукашука, Рабцевич, Л. Лунца, О. Прокопенка, Е. Трегубова та ін.

Т. Бринь стверджує, що Конституційний Суд України захищає права людини і громадянина у процесі здійснення більшості своїх функцій та повноважень як безпосередньо, так і опосередковано [1, с. 12]. Однак це твердження є сумнівним. Адже, відповідно до ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» захист прав і свобод людини і громадянина не належить до повноважень КСУ. При цьому, згідно ч. 3 ст. 63 Закону України «Про Конституційний Суд України», Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання. Це свідчить про те, що загалом КСУ, хоча і не є прямим суб'єктом захисту прав і свобод людини і громадянина, проте уповноважений вживати заходів для забезпечення такого захисту. Це підтверджується також положеннями пункту 1. ч. 1 ст. 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», який визначає, що умовою прийнятності конституційної скарги є вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду) [2].

Крім того, рішення КСУ, у тому числі щодо тлумачення Основного закону держави, є обов'язковими для всіх суб'єктів права. Такий механізм, дозволяє КСУ забезпечити належний захист прав і свобод людини.

КСУ забезпечує верховенство Конституції України та дотримання встановленого нею конституційного порядку і в межах своїх повноважень створює правові умови для захисту прав і свобод людини і громадянина.

Аналіз практики КСУ показує, що у своїх рішеннях він неодноразово наголошував на неприпустимості порушень прав і свобод людини. Виконуючи свою інтерпретаційну роботу, Суд відстоює конституційні загальнолюдські цінності, наголошує на неприпустимості порушення конституційних прав і свобод людини, звуженні їх сфери застосування тощо. Наприклад, у Рішенні від 11 жовтня 2005 р. (Справа про рівень пенсії та щомісячної довічної допомоги) КСУ пояснив принцип неприпустимості звуження змісту та обсягу існуючих прав і

свобод людини, зокрема, сформулював та надав визначення ряду конституційних концепцій [3].

Слід також зазначити, що сьогодні КСУ, як орган конституційної юрисдикції є ефективним засобом адаптації національної правової системи до європейських стандартів у галузі прав людини. В останні роки КСУ все частіше посилається на міжнародні документи, що встановлюють міжнародні стандарти прав і свобод людини, а також використовує практику міжнародних правозахисних органів, включаючи Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ).

Аналіз КСУ щодо практики тлумачення Конституції України показує, що судді часто посилаються на положення Конвенції, а іноді і на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Так, у своєму рішенні у справі про конституційне оскарження громадянина А. Трояна щодо офіційного тлумачення положень ст. 24 Конституції України від 12 квітня 2012 р. № 9-рп / 2012 (справа про рівність сторін судового процесу) КСУ посилається на ст. 14 Конвенції, що забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками. У Рішенні КСУ від 29 січня 2008 р. № 2- гр / 2008 (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі їх поєднання) було зроблено посилання на правову позицію Європейського суду з прав людини, яка визнала застосування різних пріоритетів у захисті певних категорій осіб (справа Бусійок проти Молдови від 21 грудня 2004 р.) [4, с. 598].

Отже, КСУ посилається на доктрини, розроблені Європейським судом з прав людини. Застосовуючи практику Страсбурзького суду, КСУ орієнтує всіх суб'єктів права на врахування європейських правових принципів та цінностей при вдосконаленні національного законодавства, вирішенні судових справ, відстоюванні їх прав та свобод.

Список літератури:

1. Бринь Т. О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 19 с.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного

довічного грошового утримання) від 11.10.2005 р. 227 № 8-рп/2005.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05/conv> (дата звернення: 22.05.2020).

4. Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 596-601.

Чубірко В. В.

*здобувач кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

ПРАВОВИЙ СТАТУС РОЗПОРЯДНИКА ВИБОРЧОГО ФОНДУ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄС

Як відомо, участь у виборах до органів місцевого самоврядування є одним з ключових прав політичних партій. Актуальність вивчення досвіду конституційно-правового регулювання виборчого процесу саме в країнах Європейського Союзу зумовлюється останніми змінами до Конституції України [1], які підтвердили незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Актуалізують дослідження особливостей формування виборчих фондів політичних партій на місцевих виборах і зміни внесені нещодавно у цей порядок новим Виборчим кодексом України [2]. Як справедливо зазначає С.М. Марцеляк, успіх у виборчій кампанії учасників виборчих перегонів багато в чому залежить від фінансування передвиборчої агітації, а ресурсне забезпечення виборчого процесу становить його важливу складову [3, с. 88]. У зв'язку з цим постає необхідність законодавчого врегулювання статусу розпорядників виборчих фондів політичних партій на місцевих виборах. У вирішенні цього питання законодавство України та окремих країн Європейського Союзу використовує дещо інші підходи.

Відповідно до ст. 214 Виборчого кодексу України, організація партії, яка висунула виборчий список, рішенням її керівного органу призначає не більше двох розпорядників накопичувального рахунку виборчого фонду організації партії – з числа кандидатів у депутати, включених до її виборчого списку, або уповноважених осіб в єдиному багатомандатному виборчому окрузі та по одному розпоряднику кожного поточного рахунку виборчого фонду організації партії – з числа кандидатів у депутати, включених до її виборчого списку, або уповноважених осіб у

багатомандатних виборчих округах. Розпорядники коштів накопичувального рахунку виборчого фонду організації партії зобов'язані вести облік надходження та розподілу коштів виборчого фонду між поточними рахунками. В свою чергу, розпорядники поточних рахунків відповідних виборчих фондів забезпечують додержання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду.

Також на розпорядників покладається обов'язок з подання відповідних звітів. Так, розпорядник коштів поточного рахунку виборчого фонду організації партії зобов'язаний не пізніше як на 5 день після дня голосування подати розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду організації партії остаточний фінансовий звіт, а розпорядник коштів накопичувального рахунку виборчого фонду організації партії зобов'язаний не пізніше як на 7 день після дня голосування подати до відповідної територіальної виборчої комісії остаточний фінансовий звіт. Форми цих звітів встановлюються Центральною виборчою комісією [4].

В Польщі правовий статус розпорядників виборчих фондів політичних партій регламентується Законом Польщі «Про політичні партії» [5] та Виборчим Кодексом Польщі [6]. Відповідно до ст. 35 Закону Польщі «Про політичні партії», політична партія створює постійний виборчий фонд для фінансування участі партії у виборах до Сейму та Сенату, виборах Президента Польщі, виборах до Європейського Парламенту та виборах до органів місцевого самоврядування. Витрати партій на виборах можуть здійснюватися виключно через виборчий фонд, для чого кошти перераховуються на окремий банківський рахунок відповідного виборчого комітету. Зауважимо, що в законодавстві Польщі використовується термін «фінансовий представник», а не «розпорядник», як в законодавстві України. Так, відповідно до ст. 130 Виборчого Кодексу Польщі, фінансовий представник несе відповідальність за майнові зобов'язання виборчого комітету. Жодні фінансові зобов'язання від імені виборчого комітету не можуть виникати без письмової згоди фінансового представника. Фінансовий представник протягом 3 місяців з дня виборів подає виборчій комісії, до якої виборчий комітет вніс повідомлення про створення комітету, звіт про доходи, витрати та фінансові зобов'язання виборчого комітету, включаючи отримані банківські кредити та їх умови. Як бачимо, в Польщі встановлюється значно більший строк для подання фінансового звіту, який надається фінансовим представником до відповідної виборчої комісії.

Нетиповим є підхід до нормативно-правового регулювання статусу розпорядника виборчого фонду застосований у законодавстві Литви. Тут прийнятий спеціальний Закон Литви «Про фінансування політичних партій та політичних кампаній, а також контроль за їх фінансуванням»

[7]. В Литві особою яка відповідає за формування та розпорядження виборчими фондами політичних партій на місцевих виборах, а також веде та подає до відповідних органів передбачену законодавством фінансову звітність з використання виборчих фондів визначається казначей політичної кампанії. Відповідно до ч. 14 ст. 2 Закону Литви «Про фінансування політичних партій та політичних кампаній, а також контроль за їх фінансування», казначей політичної кампанії – це фізична особа, яка діє від імені та в інтересах самостійного учасника політичної кампанії на підставі договору про довірче управління майном і володіє встановленими цим законом правами і обов'язками. Безпосередньо права, обов'язки та вимоги до особи, яка може бути казначеєм політичної кампанії визначаються ст. 20 зазначеного закону. Фінансовий облік політичної кампанії ведеться казначеєм політичної кампанії, з яким самостійний учасник політичної кампанії повинен підписати договір про фінансування політичної кампанії, що відповідає вимогам Цивільного кодексу Литви [8], котрі застосовуються щодо договору про довірче управління майном.

Казначеєм політичної кампанії має право бути громадянин Литви або постійний житель Литви. Не може бути казначеєм кандидат на відповідних виборах, член виборчої комісії, аудитор, призначений в установленому законом порядку, фізична особа, визнана судом недієздатною або обмежено дієздатною або не відбула призначене за вироком суду покарання, державний службовець. До основних повноважень казначея політичної кампанії належить:

- підписання листів зі збору пожертвувань, відомостей обліку фінансування політичної партії або політичної кампанії, звіту про фінансування політичної кампанії, висновку аудиту політичної кампанії;

- ведення та зберігання облікових документів політичної кампанії;

- відкриття та закриття спеціального банківського рахунку у встановлених законом випадках;

- здійснення контролю за розміром витрачених на політичну кампанію коштів і нагляд за тим, щоб на політичну кампанію не було витрачено коштів більше, ніж встановлено законодавством;

- публікування у встановлені строки та у встановленій формі даних про пожертвування які надійшли в період політичної кампанії.

Важливим є положення Закону Литви «Про фінансування політичних партій та політичних кампаній, а також контроль за їх фінансування», що учасник політичної кампанії не має права використовувати для фінансування політичної кампанії прийняті, проте не зареєстровані в листах зі збору пожертвувань грошові кошти, а також негрошові кошти, якщо казначеєм політичної кампанії не заповнений лист зі збору пожертвувань.

Отже, підходи законодавства України, Польщі та Литви щодо регулювання правового статусу розпорядника виборчого фонду політичної партії на місцевих виборах суттєво різняться. Така відмінність стосується як самого терміну, що використовується для позначення цієї особи, так і обсягу повноважень та обов'язків розпорядника виборчого фонду, а також вимог до особи яка може бути розпорядником. На нашу думку, найбільш вдалим є підхід застосований у Законі Литви «Про фінансування політичних партій та політичних кампаній, а також контроль за їх фінансування». Зокрема, досить прогресивним є положення цього закону, що розпорядником є незалежна особа, відносини якої з політичною партією регулюються укладеною угодою. Таке положення сприяє дотриманню політичними партіями фінансової дисципліни під час передвиборчих кампаній.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n2630>
3. Марцеляк С.М. Виборчі фонди як джерело фінансування передвиборної агітації на парламентських виборах. Закарпатські правові читання : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. м Ужгород, 19-21 квітня 2018 р. Ужгород : «РІК-У», 2018. Т. 1. С. 88-94.
4. Про форми фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів місцевих організацій політичних партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі, кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, порядок їх складання та проведення аналізу : Постанова Центральної виборчої комісії від 1 вересня 2015 р. № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210359-15#n91>
5. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970980604>
6. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20110210112/U/D20110112Lj.pdf>
7. Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.240788?jfwid=j1u6bxt6m>
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>

Яскорська А. О.
студентка III курсу
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
Науковий керівник: Гринчак А. А.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державного будівництва України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

НЕТИПОВІ МОНАРХІЇ В ДЕРЖАВАХ СВІТУ

На сучасному етапі розвитку, держави розрізняються не тільки історико-культурними традиціями, соціально-економічним розвитком, політико-територіальним устроєм, а й організацією публічної влади. Наявність відмінних рис не заважає класифікувати держави за тими чи іншими ознаками. В основу типології держав за формою правління покладені принципи, що визначають спосіб формування вищих органів влади в державі. Разом з тим додаткові складові даної дефініції різні. В науковій літературі досить багато визначень поняттю «форма правління». Так, наприклад, під формою правління слід розуміти не тільки спосіб формування вищих органів державної влади, а й порядок їх взаємодії між собою. Отже, форма державного правління – це елемент форми держави, що характеризує організацію верховної державної влади, порядок утворення її органів і їхні взаємовідносини.

Знаючи форму правління тієї чи іншої держави, ми можемо з упевненістю сказати про її зміст, призначення і функції, тобто про її сутність. Безсумнівно, від того, як організована і як реалізується державна влада, залежить дієвість державного управління, стан законності і правопорядку в країні.

Форми правління сучасних держав склалися протягом багатьох століть, великий вплив зробили політичні та історичні традиції, а також їх внутрішньополітичний розвиток, міжнародне становище й інші фактори. Наука виділяє дві основні форми державного правління: республіку і монархію, з їх внутрішнім розподілом на абсолютну, дуалістичну, парламентську монархію, президентську, напівпрезидентську та парламентську республіку.

Хотілося б звернути увагу на те, що в XIX – XX ст. поряд з класичними формами державного управління стали формуватися, зокрема, шляхом поєднання і появи нових ознак в системі органів влади, абсолютно нові форми правління, які не можна віднести ні до традиційних монархій, ні до республік. Такі зміни відбулися через те, що традиційні форми правління мають свої недоліки та через свою односторонність і в певних моментах негнучкість, почалися

створюватися гібридні форми правління, які дозволяють усунути деякі мінуси класичних форм правління шляхом їх поєднання з позитивними рисами інших форм правління, однак ставити знак рівності між нетиповими і гібридними формами правління не слід, оскільки не всі нетипові форми правління можна розглядати як змішані.

Держав з ознаками монархічної форми правління досить багато. Як відомо, на сьогоднішній день монархічна форма правління існує в 30 країнах світу (Іспанія, Великобританія, Швеція, Данія тощо). Наприклад, у парламентській монархії монарх не несе юридичної відповідальності, а за всі його дії відповідає прем'єр-міністр. При такій формі правління монарх виконує лише «представницькі» функції і не може бути притягнутий до відповідальності. Найбільш характерним прикладом парламентської монархії є Японія. Зокрема у статті 1 Конституції Японії є положення про те, що «імператор є символом держави і єдності народу».

Як видно, держав з монархічними формами правління досить багато, проте з нетиповими формами виділяють всього близько п'яти. Через таку обмеженість вони досить рідко охоплюються увагою науковців.

Прикладом нетипових форм правління можна привести теократичні монархії. У них глава держави монарх, який одночасно є і вищою духовною особою в країні. Приклад, Римський Папа є главою римської католицької церкви та є главою держави Ватикан, а король Саудівської Аравії є главою ваххабізма, одного з напрямків ісламу.

Зокрема, провівши паралель з монархією, яка в деяких випадках має ознаки республіки, можна виділити республіку, яка в якійсь мірі володіє властивостями монархії. В даному випадку вбачається така риса монархічної форми, як незмінюваність глави держави. Найчастіше «монархічну» республіку ототожнюють з супер-президентською республікою, оскільки президент незмінний і володіє дуже широкими повноваженнями, або просто наближається до такого стану. Такий вид республіки характерний для ряду держав, зокрема ОАЕ, а також в деяких країнах Азії та Африки, зокрема це КНДР, Туркменістан при Ніязову, Гамбія. Деякі дослідники неодноразово озвучували, що також відноситься до цього типу республіки Російська Федерація.

Неможливо також зазначити про виборну монархію, яка існує в Малайзії та поєднує в собі ознаки як монархії, так і республіки. Глава держави, король обирається на п'ять років з числа спадкових султанатів дев'яти малайзійських штатів. Як правило, главою держави стає або старійшина, або той, хто довше інших займає престол в монархії. У зв'язку з цим Малайзія залишається монархією, оскільки главою держави може стати тільки один з правителів штатів, а не будь-який громадянин.

Отже, як показує досвід багатьох країн, поява феномена нетипових форм правління несе, як позитивні, так і негативні моменти. Зокрема, у деяких державах досить ефективно функціонують такі форми правління. У них поєднуються, як риси республіки, так і риси монархії, наприклад Малайзія. Разом з тим, такий процес має свої мінуси. По-перше, порушується властиве тій чи іншій формі єдність структури управління і одночасно виникають нові види відносин, колізії і неузгодженості, яких не було в типових формах правління. Руйнуються сформовані стандарти поділу влади, що мають свої стійкі форми.

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Аліменко О. Ю.

*аспірант кафедри нотаріального та виконавчого процесу
і адвокатури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ КАТЕГОРІЇ «ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ» НА СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Поява у приватноправових відносинах категорії «іноземний елемент» призводить до їх значного ускладнення та застосування правил кваліфікації міжнародного приватного права шляхом застосування колізійного та/або матеріально-правового методу регулювання.

Легальне визначення терміну «іноземний елемент» через розкриття форм його прояву міститься у п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право». Так, спадковими правовідносинами з іноземним елементом визнаються правовідносини за наявності хоча б одного із зазначених компонентів або їх сукупності: 1) у спадкових правовідносинах бере участь іноземний суб'єкт; 2) об'єкт спадкових правовідносин знаходиться на території іноземної держави; 3) юридичний факт, пов'язаний із спадковими правовідносинами мав чи має місце на території іноземної держави. Вказані законодавчі позиції знаходять своє підтвердження у наукових колах.

Проаналізуємо більш детально кожен із форм прояву іноземного елемента в спадкових відносинах.

Виходячи зі змісту ст. 1216 ЦК України, учасниками спадкових правовідносин є спадкодавець і спадкоємець незалежно від приналежності особи до громадянства певної країни [1]. Однак, у випадку, коли хоча б один із перелічених учасників спадкових правовідносин є громадянином іншої держави, особою без громадянства, іноземною юридичною особою або громадянином України, який проживає за межами України, вказані відносини кваліфікуються як ускладнені іноземним суб'єктом.

Варто зазначити, що в переважній більшості випадків, саме із спадкодавцем пов'язується питання вибору права (вітчизняне або іноземне), яке буде застосовуватися до правовідносин після його смерті

(спадкових правовідносин). Однак, особливого значення набуває не правоздатність спадкодавця, яку він втратив в момент смерті, а такі правові категорії як «громадянство», «останнє постійне місце проживання», «постійне місце проживання», з якими безпосередньо і пов'язується колізійне регулювання.

При цьому, громадянство та місце проживання спадкоємця при виборі права не відіграють значної ролі, окрім додаткового сприяння у дослідженні та співставленні компетентними органами держави вітчизняного законодавства та міжнародних актів (або двосторонніх угод), що регулюють вказані питання і у яких можуть міститися норми, що передбачають особливий порядок спадкування. Фактично, спадкоємці як суб'єкти спадкових правовідносин з іноземним елементом відіграють важливу роль на етапі застосування положень обраного, завдяки колізійним нормам, правопорядку (застосування матеріальних норм).

У відповідності до ст. 1222 ЦК України спадкоємцями за заповітом та за законом можуть бути фізичні особи (будь-людина як учасник відносин), які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, що були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини. Юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права також можуть виступати у якості спадкоємців [1]. Як слушно зауважує Савченко А.С. вказана норма визначає засади спадкової правоздатності фізичних осіб, таких як: громадяни України, громадяни іноземних країн, особи без громадянства і встановлює, що вони можуть бути спадкоємцями за заповітом і за законом [2, с. 420].

Наступною формою прояву іноземного елемента у спадкових правовідносин є власне об'єкт, спадкове майно, що знаходиться на території іноземної держави. Варто зазначити, що в Україні у відповідності до ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцю на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (тобто права і обов'язки, які не входять до категорії нерозривно пов'язаних із особою спадкодавця) [1]. До складу спадщину входить майно, яким спадкодавець володів на момент смерті. Незалежно від правопорядку, майно поділяється на рухоме та нерухоме. Режим спадкування рухомого та нерухомого майна різниться залежності від законодавчого регулювання країни: спадкування нерухомості здійснюється за законом країни, де вона знаходиться; спадкування рухомого майна – за особистим законом спадкодавця [3, с. 429]. Щоправда, віднесення до тієї чи іншої категорії майна конкретних речей також відрізняється залежно від законодавства конкретної країни. Наприклад, як зазначає Фединяк Г.С., поняття нерухомого майна має неоднаковий зміст у

різних державах, тому виникають проблеми у тлумаченні даного поняття. Прийнято вважати, що у подібних ситуаціях застосовується принцип первинної кваліфікації [4, с. 305].

Як слушно зазначає вірменський вчений Мовсісян А.Т. при відсутності іноземного елемента в спадкових правовідносинах розподіл майна на рухоме і нерухоме є непринциповим, так як спадкові відносини врегульовуються законодавством однієї конкретної держави. Протилежною є ситуація, яка передбачає ускладнення спадкових відносин іноземним елементом, оскільки у такому випадку кваліфікація майна спадкодавця напряму пов'язана із вибором компетентного правопорядку [5, с. 150-155, с. 158]. Дійсно, вид майна (рухомого і нерухомого) спадкодавця, як і його громадянство, останнє постійне місце проживання впливають на вибір права країни, законодавством якої буду регулюватися правовідносини щодо їх спадкування. Так, наприклад, в ст. 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» напряму врегульовується питання права держави, за яким здійснюватиметься спадкування нерухомого майна – за правом держави, де воно знаходиться, у випадку, якщо майно підлягає державній реєстрації в Україні – правом України. Порядок спадкування рухомого майна визначається опосередковано, в ст. 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» і на нього розповсюджується право держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо інший правопорядок не обрано у заповіті [6].

Ще одним проявом іноземного елемента в спадкових правовідносинах є юридичний факт, що мав місце на території іноземної держави. Вцілому юридичні факти можна розділити на дві групи: 1) юридичні факти, що мають значення у міжнародному праві (наприклад, смерть особи, складання заповіту); 2) юридичні факти, що мають значення при безпосередньому регулюванні спадкових правовідносин після вибору права, що до них застосовується (наприклад, факт перебування чоловіка (дружини) в офіційно зареєстрованому шлюбі із спадкодавцем; факт перебування особи у родинних відносинах із спадкодавцем тощо) [5, с. 150-155, с. 158].

Отже, наявність у спадкових відносинах іноземного суб'єкта, об'єкта, що знаходиться на території іноземної держави та/або юридичного факту, що мав місце на території іноземної держави впливає на їх класифікацію як таких, що ускладнені іноземним елементом. Вказане, в свою чергу, призводить до вибору права, яке має бути застосовано до регулювання процедури спадкування.

Список літератури:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. 2.Савченко А.С. Спадкування нерухомості іноземцями в Україні: надбання чи втрата. Форум права. 2008. № 2. С. 420-424.
3. Чубарев В. Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 608 с.
4. Федияк Г.С. Міжнародне приватне право: Підручник. 4-те вид. (перероб. і доп.). К.: Атіка, 2009. 500 с.
5. Мовсисян А.Т. Правовое регулирование наследственных отношений, осложненных иностранным элементом, в России и Армении: дис. ... канд. юрид. наук. Москва: Российский университет дружбы народов, 2015. 213 с.
6. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

Бутрин-Бока Н. С.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права і процесу

Тернопільського національного економічного університету

м. Тернопіль, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЦІНКУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ЇХ ПЕРЕДАЧІ У ЗАСТАВУ

З урахуванням інтеграції національного законодавства до міжнародних стандартів, прогресивні кроки удосконалення корпоративного законодавства України за останній період, – не полишають уваги науковців та практиків питання, пов'язані із корпоративними правами та корпоративними правовідносинами. Окрему увагу приділимо оцінці корпоративних прав під час їх передачі у заставу.

Чинне законодавство України не вимагає для визначення вартості корпоративних прав або частки в статутному капіталі проведення експертної оцінки; вартість визначається сторонами самостійно, незалежна ж експертна оцінка вимагається тільки у випадках застави державного та комунального майна. За змістом ст. 12 Закону України «Про заставу» при укладанні договору застави корпоративних прав за згодою сторін або на вимогу однієї із сторін може проводитися аудиторська перевірка достовірності та повноти балансу або фінансового стану відповідної сторони договору застави та оцінка предмета застави відповідно до законодавства [1]. Законодавством України чітко не визначається порядок оцінки корпоративних прав або

їх частки в статутному капіталі. В зазначених випадках доцільним є проведення аудиторської перевірки, на підставі якої визначається вартість частини майна (чистих активів), яка припадає на дану частку. В даному контексті необхідно враховувати, що корпоративні права, виходячи із змісту визначення корпоративних прав, наданого Законом України «Про акціонерні товариства» [2] та ГК України [3], це саме права (майнові та немайнові).

Разом з тим, слід звернути увагу, що особа, з моменту набуття корпоративних прав, одночасно набуває і корпоративні обов'язки. Незважаючи на те, що словосполучення «корпоративні обов'язки» у положеннях нормативно-правових актів не застосовується, ці обов'язки покладаються на засновників і учасників господарських товариств (ст. 11 Закону України «Про господарські товариства» [4] та ст. 117 ЦК України [5]). Перелік обов'язків не є вичерпним, тому що, як і корпоративні права, вони можуть закріплюватися внутрішньо-корпоративними документами. Корпоративні обов'язки можуть бути двох видів: основні (це обов'язки, властиві учасникам будь-якого господарського товариства); спеціальні (їх належність пов'язана з участю у певному виді товариства); локальні (передбачені внутрішніми корпоративними актами господарського товариства).

І. Б. Саракун визначає корпоративний обов'язок як забезпечену корпоративним законодавством чи внутрішніми корпоративними актами міру належної поведінки суб'єкта відповідних правовідносин при набутті чи реалізації ним корпоративних прав, встановлених цими нормами [6, с. 14]. Однак, всі ці обов'язки як правило мають організаційний характер. Корпоративні обов'язки майнового характеру (наприклад, сплата у повному обсязі частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, сплата внесків членами споживчих товариств, тощо), не переходять разом із корпоративними правами до набувача, тому як, несплачена частка в статутному капіталі не може бути відчужена в частині, яка не оплачена.

Разом з тим, якщо передача майнових корпоративних обов'язків є можливою, то оцінка корпоративних права прав під час їх передачі у заставу має відбуватись із обов'язковим врахуванням майнових корпоративних зобов'язань. Вартість частки в статутному капіталі не є статичною величиною, а отже вона залежить від багатьох факторів, в тому числі від: ефективності діяльності господарського товариства, рішень господарського товариства про зміну статутного капіталу або відчуження активів господарського товариства у значних розмірах. Тому, має місце ризик зменшення вартості частки в майбутньому. Згідно ст. 115 ЦК України грошова оцінка вкладу учасника товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці

[5]. Ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» визначено, що незалежною оцінкою майна вважається оцінка майна, проведена суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання. Суб'єкт оціночної діяльності складає звіт про оцінку майна (акт оцінки майна), що містить висновки про вартість майна [7]. У випадку, якщо засновники товариства самостійно оцінюють майно або майнові права та визначають критерії оцінки своїх внесків (договірна ціна) до статутного фонду товариства, це обов'язково має оформлятися відповідним актом оцінки і прийому-передачі до статутного фонду. В даному випадку, перехід права власності на майно або майнові права передбачено установчими документами товариства або іншим документом згідно з вимогами ЦК України [5]. Оцінка може здійснюватись як за згодою сторін, так і незалежним експертом. Зазвичай, вартість корпоративних прав або їх частки розраховується як вартість чистих активів юридичної особи пропорційно частці у статутному капіталі юридичної особи, визначену на конкретну дату. Оцінка корпоративних прав або їх частки первісно має визначатись до моменту укладення договору застави, адже кредитор зобов'язаний попередньо оцінити вартість корпоративних прав або їх частки, що буде забезпечувати виконання основного зобов'язання. До того ж, якщо договір буде посвідчуватись нотаріально, то така оцінка вже має бути здійснена для того, щоб визначити в договорі вартість предмету застави. Оцінка вартості частки у статутному капіталі умовно може бути поділена на: балансову та ринкову вартість частки. Балансова вартість частки обчислюється, виходячи із балансової вартості активів (майна) господарського товариства. Вона розраховується, виходячи із загальної вартості чистих активів товариства, дорівнює частці майна або чистих активів товариства пропорційно частці у статутному капіталі товариства. Балансова вартість частки у статутному капіталі товариства може бути обчислена й на підставі аудиторської перевірки товариства. Ринкова вартість розраховується із ринкової вартості активів господарського товариства та загалом вартості відповідної частки на ринку. Вона здійснюється незалежним експертом.

В процесі визначення ринкової вартості частки приймається до уваги наступні аспекти: становище товариства на ринку, здійснення ним контролю певних ринків збуту, монопольне становище господарського товариства на певному ринку, бренд, репутація, динаміка росту товариства та ін.

На думку В. М. Кравчука необхідно виділяти три види вартості частки: номінальну, дійсну, ринкову. Номінальна вартість частки визначається установчими документами. Дійсна вартість частки відповідає вартості частини майна товариства, яка є пропорційною до

розміру частки. Ринкова вартість частки визначається з урахуванням попиту і пропозиції на неї [8, с. 11].

Саме номінальна вартість корпоративних прав або їх частки є дуже поширеним способом визначення вартості такого предмету застави. Наведене з одного боку, спрощує сторонам договору застави процедуру оцінки предмету застави, з іншого – створює ризик неможливості задоволення вимог заставодержателя (кредитора) за рахунок предмету застави у майбутньому.

До прикладу, у разі звернення стягнення на предмет застави шляхом його продажу на публічних торгах, або конкретно визначеній третій особі за ринковою ціною, номінальна та ринкова вартість (вартість/ціна продажу) корпоративних прав або їх частки можуть мати істотну різницю. Номінальна вартість у договорі застави може бути завищена, в той час як ринкова вартість може бути значно менше. Або навпаки, якщо ринкова вартість корпоративних прав або їх частки значно вище за номінальну, і номінальна вартість не є достатньою для забезпечення основного зобов'язання, у заставодержателя виникають підстави вимагати додаткового забезпечення (що можна було б уникнути, у разі, якщо вартість корпоративних прав, як предмету застави була максимально наближена до вартості основного/забезпечуваного зобов'язання).

За таких умов пропонується визначати ринкову вартість корпоративних прав або їх частки, як предмету застави, зокрема, на підставі проведення незалежної оцінки таких прав оцінювачем.

Та у разі тривалого строку договору застави (1 рік і більше) передбачити можливість переглядати оцінку предмету застави за наявності на те обґрунтованих причин (наявність збитків за результатами фінансового року, відчуження майна товариства, зміна складу учасників товариства, тощо).

Список літератури:

1. Про заставу. Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09. 2008 р. № 50-51. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
3. Господарський кодекс України від 16.01. 2003р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
4. Про господарські товариства. Закон України від 19.09. 1991 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
6. Федорчук Д. Е. Забезпечення виконання зобов'язань. Донецьк : Вебер, 2007. 217 с.

7. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12.07.2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
8. Січевлюк В. А. Процедура прийняття рішення про заставу корпоративних прав господарських товариств. Правничий вісник Університету «КРОК». 2009. Вип. 4. С. 136-148.

Остапенко А. І.

студентка II курсу

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

ДІЇ (РЕЗУЛЬТАТИ РОБІТ, ПОСЛУГИ) ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В сучасній теорії цивільного права об'єкти правовідносин займають особливе місце, складаючи предмет цивільного права і узагальнюючи всю сукупність благ, з приводу і у зв'язку з якими законодавець встановлює виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних прав, з-поміж інших, є результати робіт та послуги [9, с. 77]. Послуги та результати робіт на сьогодні є доволі розповсюдженими правовими категоріями у цивільному обороті. І це не випадково, оскільки бурхливий розвиток відносин у суспільстві, пов'язаних із сферою надання послуг та виконання робіт, спричиняє і необхідність їх належної регламентації.

Згідно з В. М. Хвостовим об'єктом права є «предмет реально існуючий або тільки уявний, над яким зосереджена ... влада ... яка полягає в суб'єктивному праві» [8, с. 101]. Тієї ж точки зору щодо категорії «об'єкт» дотримується й Р. О. Халфіна, яка зазначає, що об'єкт – це реальні предмети матеріального світу, продукти духовної творчості в об'єктивованій формі [6, с. 22]. Але дані визначення є надто вузькими, оскільки не охоплюють такі об'єкти як результати виконання робіт та послуги.

Існує думка, що об'єктом правових відносин є дії суб'єкта, оскільки можливість установлення правовідносин є тільки між суб'єктами (теорія дії) [1, с. 53], мотивуючи свою позицію тим, що право може регулювати лише поведінку людей і не має впливу безпосередньо на речі та інші матеріальні блага. Суспільний зв'язок між людьми встановлюється в результаті їх взаємовідносин, цивільні правовідносини можуть здійснювати вплив лише на поведінку людини. Тому об'єктом

цивільних правових відносин є поведінка його суб'єктів, направлена на різного роду матеріальні й нематеріальні блага [2, с. 65].

Стосовно категорії послуг як об'єктів цивільного права, то вони були визнані лише нині діючим ЦК України. Ще до узаконення в цивільному законодавстві послуг як окремого об'єкта цивільних прав В. Луць вказував, що результат діяльності щодо надання послуг полягає в самому наданні послуг (тобто діяльності). Під час надання послуг йде на продаж не сам результат, а дія, яка до нього привела [10, с. 572].

За відсутності законного визначення послуги сучасні науковці пропонують своє бачення цього поняття. На думку В. Васильєвої, послуга – це вид суспільного блага, за допомогою якого задовольняються потреби внаслідок вчинення суб'єктом дій (здійснення діяльності), у корисних властивостях яких і полягає суб'єктивний інтерес особи [1, с. 95].

Послугу визначають у вигляді певної правомірної діяльності, тобто у вигляді ланцюга доцільних дій виконавця або в роботі, що є об'єктом зобов'язання, яка має нематеріальний ефект, нестабільний речовий результат або опрідметнений продукт, пов'язаний з іншими договірними відносинами, і характеризується властивостями виконаності, невід'ємності від джерела, швидкої споживаності, неформалізованості її якості [7, с. 217].

Деякі вітчизняні науковці під послугами розуміють такі об'єкти цивільно правових відносин, які виконуються за допомогою конкретних дій, здійснення яких мають певну ціль, направлені на задоволення певних нематеріальних потреб [7, с. 71]. Таке поняття нам не здається вдалим, оскільки по суті мається мова не про поняття послуги як окремої правової категорії, а про її «здійснення», тобто допускається поєднання понять «об'єкт» і «здійснення об'єкта».

Як рису послуги виділяють негарантованість результату деяких послуг (медичних, правових) [10, с. 515]. На нашу думку, не гарантованість результату не можна вважати рисою будь-якої послуги, як і будь-якого цивільно-правової угоди, бо ця юридична категорія перебуває в дещо іншій площині – не в правовій характеристиці об'єкта, а у виконанні зобов'язання, пов'язаного із цим об'єктом. Немає підстав говорити про гарантованість (чи негарантованість) виконання будь-якого цивільно-правового договору, наприклад, купівлі-продажу, найму, зони тощо.

Невиконання обов'язків договору може мати зв'язок, як безпосередньо з винною (чи навіть безвинною) поведінкою контрагента, так і з обставинами, які від нього не залежать (непереборна сила, казус). Тому в разі невиконання угоди мається мова не про «гарантованість» чи «негарантованість договору», а про умови захисту інтересів кредитора в

разі порушення договірних умов, тобто про гарантії відшкодування збитків чи упущеної вигоди контрагенту.

Послуга – це вид діяльності, який спрямований не на створення якогось матеріального об'єкта, мета послуги – сприяти отриманню корисних властивостей вже існуючого об'єкта, не допустити появи негативних наслідків для замовника послуги. Ця діяльність щодо сприяння становить цінність для особи, якій надається послуга, що споживається водночас з її наданням [5, с. 205].

Об'єктом правових відносин може бути також результат робіт. У даному разі під діяльністю слід вважати дії, що направлені на досягнення матеріального продукту, що може полягати в створенні предмету, її переробці чи обробці тощо. Результат роботи завчасно визначений в угоді сторін і визначається в першу чергу особою, що замовила виконання роботи. Що ж стосується способу виконання роботи, то він за загальним правилом визначається виконавцем [3, с. 125].

Іноді вчені ототожнюють послуги і результати діяльності, зазначаючи, що послуга – це дія, в результаті якої створюється матеріальна річ [10, с. 109]. Але такий підхід видається неправильним. Результат роботи є окремим об'єктом цивільних правовідносин. Це має місце в тоді, коли кредитора цікавить саме остаточний результат. Об'єктом тут може бути як матеріальний, так і нематеріальний результат. Загалом, розподіл послуг і результатів робіт знайшло відображення і у переліку об'єктів цивільних прав, наданому в ст.177 ЦК.

Послуга, на відміну від роботи, виявляє в собі дії чи діяльність, здійснювані за замовленням, що не мають матеріального результату (наприклад, діяльність зберігача, комісіонера, перевізника тощо). Також треба мати на увазі, що деякі послуги можуть мати матеріальний результат, але цей результат невіддільний від самої дії чи діяльності.

Також треба звернути увагу на таку специфіку дії – об'єкта цивільних прав, як те, що уповноважена особа може вимагати певної поведінки також від іншої конкретної особи або осіб. Дія є об'єктом лише зобов'язального права. І в той же час у деяких випадках його об'єктом може бути і бездіяльність. Тому можна говорити про поведінку особи, як об'єкт цивільних правовідносин [4, с. 452].

В угодах може йтися також про комплексний предмет, який стосується і речей, і дій. Наприклад, укладено договір найму квартири, – об'єктом цих правовідносин є житло (річ). Але в процесі користування житлом наймачеві надаються різні послуги (скажімо, провадиться ремонт жилого приміщення). В цьому випадку об'єктом відповідних правових відносин необхідно визнати також дії (послуги), виконання яких наймач може вимагати від наймодавця.

Таким чином, для визнання результату роботи об'єктом цивільних прав він повинен бути матеріалізований у створених, відремонтованих,

поліпшених, відреставрованих тощо речах. У такому разі, результат роботи повинен виділятися від самої дії суб'єкта з його створення та бути здатним до передачі його уповноваженій особі (замовнику). Така ознака дає змогу відрізнити результати робіт від другого різновиду дій як об'єктів цивільних прав – послуг. В свою чергу, послуга – це діяльність в рамках закону, яка спрямована на сприяння отримання корисних властивостей уже наявного об'єкта або на недопущення появи негативних наслідків для замовника послуги. Головною рисою послуги є можливість задовольняти деякі визначені потреби. Послуга, на відміну від роботи, являє собою дії чи діяльність, здійснювані за замовленням, що не мають матеріального результату.

Список літератури:

1. Васильєва В. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання попередницьких послуг / В. А. Васильєва. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006. 346 с.
2. Святошнюк С. Послуги як об'єкти цивільних прав. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2016. Т. 21. № 2(29). С. 66-71.
3. Братель О. Г., Пилипенко С. А. Цивільне право України. К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. 256 с.
4. Гражданское право: [учеб.] / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М. : Проспект, 1998. Ч. 1. 632 с.
5. Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть. Курс лекций / В. А. Тархов. Чебоксары : Чуваш. кн. изд-во, 1997. 331 с.
6. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. М. : Юрид. лит., 1974. 350 с.
7. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с.
8. Хвостов В. М. Общая теория права: элементарный очерк. 2-е изд. / В. М. Хвостов. М., 1905. 211 с.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 404.
10. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Шарапова В. В.

студентка

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ДО ОБ'ЄКТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОКРЕМОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ч. 1 ст. 293 ЦПК, *окреме провадження* – це вид неповідного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Щодо такого визначення окремого провадження, що в ЦПК, то виходячи із основної особливості, на мою думку, цього виду провадження, яка полягає в тому, що в ЦПК передбачені справи, які розглядаються в його порядку, тобто воно є процесуальним порядком розгляду передбачених ЦПК справ, та враховуючи положення 2 та ч. 3 ст. 293, що містить переліки цих справ, законодавче визначення в межах науки цивільного процесуального права можна трішечки можна викласти наступним чином. *Окреме провадження* – це вид неповідного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав, *а також визначення правового стану особи та застосування встановлених законом примусових заходів щодо захисту прав та законних інтересів.* (виділено те, що пропонуємо додати до того визначення, що є законодавчим). На основі положень ч. 2 та 3 ст. 293 і зобразили ці доповнення.

Тепер лаконічно викладемо перелік, найважливіших, на нашу думку, особливостей цього виду провадження. Особливостями окремого провадження є те, що, по-перше, воно характеризується як **неповідне** та **одностороннє** провадження, що впливає із законодавчого визначення, закріпленого в ч. 1 ст. 293 ЦПК. По-друге, **відсутність спору про право**, що закріплена в ч. 6 ст. 294 (якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах). На основі зазначеної норми

вказемо на **безспірність** окремого провадження, оскільки в ньому не розглядається матеріально-правовий спір. В окремому провадженні можуть встановлюватися тільки факти та стани, які мають юридичне значення, а також підтверджуватися наявність чи відсутність неоспорюваних прав. Тобто, суд у справах окремого провадження не розглядає і не вирішує спір про право цивільне. По-третє, окреме провадження являє собою процесуальний порядок розгляду **передбачених ЦПК справ** про встановлення певних обставин (юридичних фактів) або певного юридичного стану осіб. Кожній справі, що може розглядатися в порядку окремого провадження, притаманні свої, лише їй властиві особливості, залежно від характеру вимоги, переданої на розгляд суду. У справах окремого провадження учасниками справи є **заявники, інші заінтересовані особи** (ч. 3 ст. 42 ЦПК). Порушення справ окремого провадження здійснюється поданням **заяви**, зміст якої повинен відповідати вимогам ст. 175 ЦПК (відсутність позову); а також відсутні такі інститути позовного провадження як сторони, наявністю якого характеризується позовне провадження, що передбачено в ч. 1 ст. 42 ЦПК (із позовним порівнюємо весь час, тому що воно є базовим), а також треті особи, зустрічний позов, відмова від позову, визнання позову, мирова угода тощо. **Об'єктом** судового захисту є інтерес, а **предметом** судової діяльності – встановлення певних юридичних фактів та станів, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав з метою подальшого здійснення заінтересованими особами своїх суб'єктивних прав. Рішення суду у справах окремого провадження не підлягають **примусовому виконанню**, але мають загальнообов'язковий характер. Вони реалізуються шляхом оформлення майнових або особистих немайнових прав громадян. На відміну від позовного провадження, з метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою **витребувати** необхідні докази (ч. 2 ст. 194 ЦПК). Передбачена законодавством пасивність заінтересованих осіб в процесі доказування, що законодавчо урівноважена активністю при здійсненні повноважень щодо доказування.

Хотілося б звернути увагу на стосовно того, що є об'єктом судового захисту. Ми зазначили, що об'єктом судового захисту є законний інтерес. А що ж до неоспорюваних суб'єктивних прав? Адже, приміром в своїй класифікації справ окремого провадження за певними критеріями, до якої ми вже зверталися, Г. О. Світлична за таким критерієм як об'єкт судового захисту виділяє дві групи справ. Перша – справи, у яких об'єктом захисту є законні інтереси, які неопосередковані суб'єктивним правом, а друга – справи, у яких об'єктом захисту є неоспорювані суб'єктивні права. Суб'єктивні права не можуть бути об'єктом захисту в окремому провадженні, як не

можуть бути предметом судової діяльності в окремому провадженні матеріальні правовідносини. Хоча в науці цивільного процесуального права існує думка, що в окремому провадженні можлива безпосередня охорона суб'єктивних прав. Сторонники цієї думки виходять з того, що предметом судової діяльності в окремому провадженні, як і в позовному, виступають матеріальні правовідносини, котрі мають безспірний характер. Тобто, установлюючи різні юридичні факти, суд тим самим підтверджує і різні матеріальні правовідносини. Отже, найбільш розповсюджена теорія полягає в тому, що об'єктом судового захисту є інтерес, але в науці має місце і думка, що в окремому провадженні можлива безпосередня охорона суб'єктивних прав.

Список літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 18.03.2004, редакція від 23.05.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
3. Світлична Г. О. Система справ окремого провадження та їх класифікація [Текст] / Г. О. Світлична // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., 31 травня 2008 р. – Х. : Нац. ун-т внутр. Справ, 2008. – С. 132-136.

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Левдик А. А.

магістр I курсу

*Навчально-наукового інституту права
та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

РОЗМЕЖУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПІДСУДНОСТІ У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ

Актуальність теми дослідження. Земля як основне багатство українського народу є об'єктом підвищеного захисту держави, який виявляється, зокрема, у встановленні спеціального нормативного регулювання для спорів, що виникають із земельних правовідносин. На сьогодні вироблення критеріїв розмежування господарської та адміністративної підсудності у земельних спорах залишається нагальною проблемою вітчизняної практики правозастосування з огляду на те, що такі критерії іноді є досить розпливчастими, що породжує з одного боку ґрунт для зловживання суб'єктами земельних правовідносин своїми процесуальними правами, а з іншого – незахищеність окремих суб'єктів у деяких видах земельних спорів.

Метою дослідження є аналіз критеріїв та підходів до розмежування адміністративної та господарської підсудності у земельних спорах.

Ступінь наукової розробки теми дослідження. Окремі аспекти розмежування підсудності судів у земельних спорах досліджувались такими вітчизняними науковцями, як О.В. Бринцев, А.С. Кобрін, В.О. Коверзнев, Л.В. Логуш, С.В. Петров, О.С. Снідевич та інші.

Виклад основного матеріалу. В.О. Коверзнев пропонує судову юрисдикцію розділяти функціональну (обсяг повноважень судів з точки зору інстанційності), предметну (обсяг повноважень щодо відповідних правових об'єктів судового захисту) і територіальну (охоплює повноваження, визначені певною територією діяльності органів судової влади) [1, с. 223].

Дослідниця М. Вікторчук досить вдало відзначає якщо при розмежуванні функціональної та територіальної юрисдикції зазвичай не виникає питань, то проблеми розмежування предметної юрисдикцій в Україні зумовлені неузгодженістю критеріїв його здійснення, внаслідок чого один і той самий спір формально може бути розглянутий судами різних юрисдикцій [2].

На нашу думку, більш раціональним є підхід запропонований законодавцем, за якого поняття «юрисдикція суду» та «підсудність справи» не є тотожними процесуальними категоріями. Загалом під юрисдикцією прийнято розуміти визначену законом сукупність повноважень судів щодо розгляду певних категорій справ, віднесених до їх компетенції, а підсудність, в свою чергу, визначає коло справ у спорах, вирішення яких належить до повноважень конкретного суду.

Щодо земельних спорів, то вони в залежності від особливостей підсудності можуть розглядатися адміністративними, господарськими судами та судами загальної юрисдикції, тож в контексті діяльності судів щодо вирішення подібних спорів доцільним видається вести мову про мультиюрисдикційність їх характеру. За допомогою ж підсудності ми можемо визначити конкретні підгрупи земельних спорів, що вирішуватимуться тим чи іншим судом.

Складність визначення критеріїв підсудності господарських та адміністративних судів полягає, на нашу думку, у відсутності уніфікованого підходу до визначення таких критеріїв. Тобто, на сьогодні ми маємо ситуацію, коли такі критерії носять диференційований характер, оскільки при визначенні предметної підсудності того чи іншого земельного спору суду необхідно застосувати один чи кілька критеріїв (предметний, суб'єктний, спеціальний).

Говорячи про розмежування адміністративної та господарської підсудності, необхідно також наголосити, що за загальним правилом господарські суди на загальних підставах вирішують усі спори між суб'єктами господарської діяльності, а також спори, пов'язані з вимогами про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктом публічно-правових відносин, за умови, що такі вимоги не об'єднуються з вимогою вирішити публічно-правовий спір.

Разом із тим, судовою практикою Верховного Суду (далі – ВС) на сьогодні вироблено ряд уточнень для означеного вище критерію розмежування предметної юрисдикції адміністративних та господарських судів. Так, наприклад, Велика Палата ВС від 15 жовтня 2019 року у справі № 911/1834/18, за позовом ФОП до селищної ради про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою, шляхом зобов'язання відповідачів винести червоні лінії у генеральному плані селища за межі ділянки, належної ФОП. Позовні вимоги мотивовані тим, що червона лінія меж у населеному пункті проходить на належній позивачці земельній ділянці та розділяє її на дві нерівні частини. Велика Палата зазначила, що захист прав позивачки в обраній нею спосіб віднесено до компетенції адміністративного суду, оскільки, незважаючи

на те, що нею подано позов про усунення перешкод у користуванні належною їй земельною ділянкою, фактично суть позовних вимог зводиться до оскарження рішення суб'єкта владних повноважень (Селищної ради) під час здійснення ним владних управлінських функцій стосовно затвердження генерального плану населеного пункту [3].

З наведеної вище позиції Великої Палати Верховного Суду вбачається з одного боку тлумачення судом відповідних норм щодо розмежування адміністративної та господарської підсудності, а з іншого боку – необхідність здійснення судом тлумачення з метою встановлення предмету земельного спору за досить розпливчатого критерію.

В контексті відсутності єдності у розумінні предметної юрисдикції судів у земельних спорах, цікавим є Законопроект № 3296 від 31.03.2020 року [4], яким пропонується віднести справи у спорах, що виникають у сфері земельних відносин, до юрисдикції господарських судів в незалежності від складу сторін спору. Законопроектом пропонується віднести до господарської юрисдикції справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно (в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів щодо нерухомого майна житлового фонду, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем; спорів, щодо нерухомого майна, які виникли з сімейних та спадкових правовідносин; спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. А також – справи у спорах, що виникають у сфері земельних відносин (в тому числі спорів щодо набуття прав на земельну ділянку), крім: спорів щодо земельних ділянок для ведення садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем; спорів щодо земельних ділянок, які виникли з сімейних та спадкових правовідносин; спорів щодо вилучення земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Висновки. Отже, підбиваючи висновки, можна сказати, що визначення предметної підсудності у земельних спорах сьогодні є проблемою, оскільки ускладнюється, як мультиюрисдикційністю земельних спорів, так і відсутністю чітко сформованих критеріїв розмежування підсудності у цій категорії, оскільки нормативні критерії доповнюються динамічно змінюваною та неоднозначною судовою практикою. Подолати цю проблему, на нашу думку, можливо за комплексного підходу, що включатиме перегляд відповідних положень процесуальних кодексів, уніфікацію судової практики, та, можливо,

перехід до моноюрисдикційної моделі, шляхом віднесення більшості земельних спорів до господарської юрисдикції.

Список літератури:

1. Коверзнев В.О. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів України: проблеми теорії та практики. *Форум права*. 2013. № 2. С. 223–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
2. Вікторчук М. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 49–57.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 жовтня 2019 року у справі № 911/1834/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85135767>
4. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України щодо підвідомості спорів, що виникають у сфері земельних відносин та спорів щодо нерухомого майна № 3296 від 31.03.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68510

Петрушко С. В.

студент

Донецького національного університету

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МИТНОГО БРОКЕРА В КОНТЕКСТІ Ч. 5 СТ. 266 МИТНОГО КОДЕКСУ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

Відповідно до митного законодавства, що митний брокер підписуючи договір доручення із клієнтом має такі самі обов'язки, права і несе таку саму відповідальність, що й останній. Чинне митне законодавство не розрізняє прямого та непрямого представництва, а тому в разі недотримання вимог митного законодавства клієнтом та його недобросовісних дій, щодо наданих документів для декларування першим, хто підпадає під відповідальність є брокер. Судова практика також свідчить проте, що в переважній більшості випадків, за порушення, щодо декларування товарів/транспортів, що переміщуються через митний кордон України, до відповідальності притягуються саме митні брокери, які фактично можуть навіть і не знати про наявність таких порушень.

Така ситуація не відповідає оптимізації правового забезпечення митного обслуговування, потребам адаптації митного законодавства України до міжнародних стандартів.

Проблемам регулювання митної брокерської діяльності приділяли увагу такі вчені, як І. О. Бондаренко, Д. І. Біленець, О. М. Коробкова, Д. В. Приймаченко, І. І. Світлак, В. Христова. Однак існуючі проблеми у сфері правового регулювання відповідальності митного брокера обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Зважаючи на актуальність та необхідність розгляду даного питання, метою дослідження є аналіз судової практики притягнення до відповідальності митного брокера в контексті ч. 5. ст. 266 Митного кодексу України (далі – МК України), обґрунтування внесення змін до відповідної норми, оскільки чинна її редакція ставить останнього в невідповідне становище в разі недобросовісних дій клієнта.

Так, митний брокер виступає сполучною ланкою між клієнтом (власником вантажу/транспорту, що переміщується через митний кордон) та митними органами, за договором доручення здійснює декларування такого вантажу/товару. Відповідно до ч. 1 ст. 257 МК України, декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення, через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення [1]. Тобто, брокер, діє тільки в рамках договору укладеного із клієнтом і документів, які йому надані для декларування.

У фактичних відносинах із митницею брокер виступає декларантом, і тому у разі неточностей чи невідповідностей, першим кого підозрюють у правопорушенні є саме він. Проте аналіз типових договорів-доручень про надання брокерських послуг та декларування товарів, засвідчує, що в кожному договорі є пункт «Відповідальність сторін», і в тій чи іншій мірі формулювання однакові, на кшталт: «Кожна із Сторін виконує свої обов'язки належним чином, з наданням одна іншій належного сприяння» [2]. Тобто, будь-яких адекватних підстав, для того, щоб митний брокер свідомо здійснював декларування товарі/транспорту з порушенням ми не знаходимо, оскільки з одного боку він виконає він керується умовами договору підписаного з клієнтом, а з іншої сторони є приписи закону, за які також в разі порушення настає відповідальність.

Інша ж справа, якщо клієнт, який користується послугами митного брокера, свідомо понижає або завищує показники, дає неправильні відомості про товар/транспорт для своєї вигоди, і надає такі документи для оформлення брокеру, про що останній може навіть не здогадуватись. Такими діями брокер ставиться у невідповідне положення. І ось що про це говорить судова практика.

Яскраво ілюструє проблематику нашого дослідження Постанова Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05.09.2018 № 344/10011/18 про притягнення до адміністративної відповідальності митного брокера за порушення ст. 472 МК України (недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення) [3]. Згідно аналізу справи, у результаті проведення митного огляду було встановлено наявність у вантажному відділенні транспортного засобу незадекларованого вантажу. У своєму поясненні брокер зазначав, що про наявність додаткового вантажу він не знав і не був повідомлений, а декларування здійснював на підставі відомостей, які зазначені у товаросупровідних документах, які йому були надані клієнтом. Посилаючись на ч. 5 ст. 226 МК України, суд визнав винним брокера в порушенні статті 472 МК України. І нажалі такі рішення не поодинокі.

Беручи до уваги основи регулювання правовідносин між клієнтом та митним брокером, можна стверджувати, що відповідальність має бути покладено саме на клієнта у випадку неточності/невідповідності відомостей про переміщувані через митний кордон товари/транспорти. Тобто, можна зробити висновок, що згідно з чинним законодавством, на брокера покладається «зайва» відповідальність, адже як викладно до в чинній редакції ч. 5 ст. 266 МК України особа, уповноважена на декларування товарів має такі самі обов'язки, права і несе таку саму відповідальність, що й декларант». Але для чого йому нести ту саму відповідальність? Таке формулювання вище зазначеної статті дає підґрунтя недобросовісним клієнтам зловживати своїми права і відповідно «підставляти» під відповідальність митного брокера.

Отже, розглянувши дану проблематику, вважаємо, що митний брокер не повинен нести відповідальність, як уповноважена особа, що діє імені декларанта (клієнта). На підставі цього вважаємо за необхідне внести зміни до ч. 5 ст. 266 МК України шляхом виключення словосполучення «і несе таку саму відповідальність».

Список літератури:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552 (Із змінами).
2. Типовий договір доручення про на надання брокерських послуг та декларування товарів. URL: <http://brokstar.com.ua/doc/Dog.pdf> (дата звернення: 09.05.2020).
3. Постанова Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05.09.2018 № 344/10011/18. URL: <https://opendatabot.ua/court/76430928-5820b53370d7e65adda98ea79af3c76f> (дата звернення: 04.05.2020).

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ

Медіація як примирна позасудова процедура врегулювання спорів існувала тисячі років. Саме такої думки дотримується український дослідник Т.Кисельова. У сучасних африканських, ісламських, китайських, японських та західних суспільствах медіацію сприймають як альтернативу суду [3]. Маючи конфліктну ситуацію, сторони стоять перед вибором: звертатися до суду чи можливо використати врегулювання спору за допомогою медіатора?

Разом з тим, серед наукової спільноти все частіше виникають дискусії: що було раніше суд чи медіація? Чи вмiло суспiльство до появи судiв домовлятися i приймати ефективнi рiшення? Чи медіація виникла, дійсно, як альтернатива судовому розгляду і почала набувати свою популярність завдяки неспроможності судової системи вирішувати значну кількість спорів?

Т. Кисельова притримується думки, що вирішення спорів все ж виникло раніше. Однак, і тут ведуться дискусії: з якого ж моменту можна відраховувати розвиток медіації?

Більшість дослідників намагаються знайти першу згадку про медіацію в Біблії, а інша частина – шукає походження медіації у філософії Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Однак, підсумком цієї наукової дискусії може стати висновок, що медіація взяла посередницький характер від філософії Стародавньої Греції та Стародавнього Риму і миротворчий характер з Біблії. Зовсім іншої думки щодо моменту виникнення медіації притримується італійський дослідник Доктор Джованні Маттеучі, який стверджує, що медіація – це філософія, а розвиток її пов'язаний з конфуціанством [2]. В основі філософії конфуціанства лежить гармонійний розвиток суспільства та компроміс у вирішенні спорів. Медіація, на думку Джованні Маттеучі, могла виникнути на Сході. Китайська культура не вважає компроміс між сторонами конфлікту ознакою слабкості, а навпаки – це необхідність і частина світогляду китайських громадян. Вважається, що розуміння власної вини у конфлікті допомагає сторонам ухвалити справедливе рішення. Посередництво (або медіація) – це соціально прийнятний спосіб вирішення спорів і частина філософії.

За таких аргументів, медіація – це не лише позасудовий спосіб врегулювання спорів, але і філософія розвитку людства. Джованні Маттеучі притримується думки, що за допомогою медіації як

соціального явища можна відслідковувати розвиток людства на кожному етапі. Фактично, італійський науковець робить висновок про те, що медіація є соціальним явищем, а не правовим. З цим можна погодитися лише частково, адже медіація, дійсно, має певне ідейне підґрунтя і ця ідея спрямована на врегулювання спорів в суспільстві найбільш екологічним способом.

Однак, медіація є і частиною правової системи, адже одна із задач медіації – це зменшувати навантаження на суди. Цю думку підтверджує і американська дослідниця Рут Дженнісон, яка стверджує, що медіація виникла як явище і як альтернатива суду в кінці 19 століття, коли потрібно було швидко та оперативно вирішувати трудові спори в США [1]. Законодавчий розвиток становлення процедури медіації розпочався після конференція в Сан-Пауло в 1976 році. Однак, потім ще майже двадцять років медіація розвивалась та формувалась і лише у 1998 році знайшла закріплення в Законі про альтернативне вирішення спорів у США. Кожному окружному суду Сполучених Штатів було надано дозвіл на використання альтернативних процедур вирішення спорів у всіх цивільних справах [2].

Думку про відлік з 1976 року законодавчого розвитку медіації і формування медіації як альтернативи суду підтримує і американський медіатор Клейв Малдер [8]. Саме після промови Франка Сандлера у 1976 році, американське суспільство відчуло сильну потребу в альтернативному вирішення спорів [8].

Фінська дослідниця Петра Хіетанен-Кунвальд також стверджує, що медіацією є правове явище і за своєю природою це є неформальне правосуддя [7]. Медіація, дійсно, часто сприймається як соціальна практика, яка відбувається поза правовою системою. У медіації ще немає свого місця як окремої галузі права. Однак, за кожною медіацією знаходиться нормативно-правовий вимір посередництва стосовно конкретного результату [7].

Медіація як явище має супроводжуватися нормативно-правовим супроводом. В іншому випадку, медіація без жодного правового регулювання – це не про альтернативу суду, а про інститут, в якому можуть брати участь всі, але при цьому без чіткої відповідальності медіатора за процес та правила медіації. Петра Хіетанен-Кунвальд зазначає, що медіація, як правило, проводиться на підставі договору чи договорів, а тому можна стверджувати, що вона належить до сфери господарського права [7].

На підтвердження цьому варто навести і Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні мирові угоди, досягнутих в результаті медіації (2018 рік), який визначає «медіацію» як процес, де сторони намагаються за допомогою третьої особи або осіб («медіатора») домогтися мирного врегулювання їхнього спору, що

виник внаслідок договірних господарських відносин або інших правовідносин [6]. Медіація є складним явищем, яке має філософське підґрунтя, але вона виступає й способом врегулювання спорів. Якщо ж медіація є альтернативою суду, то за таких умов мають існувати регуляторні правила її проведення. Дослідник із Пакистану Мухаммад Садіккй [4] зазначає, що медіація в господарських спорах є процесом, який містить певні правила та визначає відповідальність медіатора за організацію процесу. При цьому, у медіатора немає повноважень прийняти рішення за сторони. Медіатор виступає асистентом сторін у перемовинах, зберігаючи при цьому незалежність і нейтральність [4]. Американська арбітражна асоціація наводить ряд особливостей медіації для вирішення господарських спорів: сторони самостійно беруть участь у переговорах, рішення має прийматися особами в компанії, які керують компанією, медіатор як нейтральна третя сторона, може допомагати сторонам в дослідженні варіантів розвитку спору, але свої рішення не нав'язувати, у сторін є можливість заощадити кошти за рахунок зменшення юридичних витрат та скорочення часу на персонал, сторони підвищують ймовірність продовження ділових відносин, креативне вирішення проблеми може зміцнити поточні позиції на ринку [5].

Відтак, медіація як соціальне явище, дійсно, могла існувати з давніх-давен. Однак, як правове явище медіація в господарських спорах має свій історичний відлік. Більшість досліджень зводяться до того, що конференція в Сан-Пауло в 1976 році заклала початок розвитку медіації як правового явища. Сьогодні медіація по праву визнається альтернативою суду та повноцінним способом врегулювання спорів.

Список літератури:

1. Jeff Diamanti, Andrew Pendakis and Imre Szeman. The Bloomsbury Companion to Marx. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.academia.edu/38297913/Mediation>
2. Giovanni Matteucci. Cenni storici sulla mediazione – Short history of mediation [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.academia.edu/8642790/Cenni_storici_sulla_mediazione_-_Short_history_of_mediation
3. Tatiana Kyselova. History of Mediation Movement 2010 [Как все начиналось: история зарождения и развития медиации]. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010_Как_все_начиналось_история_зарождения_и_развития_медиации
4. Mohammad Siddiqui. Mediation law for commercial dispute resolution. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.academia.edu/11499032/Mediation_law_for_commercial_dispute_resolution

5. American Arbitration Association. A guide for commercial mediation and arbitration for business people. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.adr.org/sites/default/files/document_repository/A%20Guide%20to%20Commercial.pdf
6. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2018 (amending the UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation, 2002) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.uncitral.org/pdf/english/commissionsessions/51st-session/Annex_II.pdf
7. Petra Hietanen-Kunwald. Mediation and the legal system extracting the legal principles of civil and commercial mediation. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/243949/mediatio.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Claire Mulder Commercial Mediation: The United States and Europe The view through practitioners' eyes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.reulingschutte.nl/wp-content/uploads/2016/02/Commercial-Mediation-The-United-States-and-Europe.-The-view-through-practitioners-eyes.pdf>

Пруденко К. Р.

студент IV курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Скіпенко Р. Е.

доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВ З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

06.02.2018 Верховна Рада України прийняла закон «Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» (далі ЗУ «Про ТОВ та ТДВ»). На відміну від попереднього закону «Про господарські товариства», було вдосконалено регулювання відносин, які пов'язані із створенням, діяльністю та припиненням товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю та приведено його у відповідність із нормами та концептуальними підходами, характерними для законодавчих актів Європейського Союзу та країн-членів ЄС.

Метою даної роботи є аналіз корпоративної діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю згідно із законом «Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю».

Найбільш цікавим нововеденням є корпоративний договір, відомий в інших країнах як «shareholder agreements». Відповідно до статті 7 ЗУ «Про ТОВ та ТДВ» корпоративний договір це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає. Корпоративний договір не підлягає розкриттю і є конфіденційним, але якщо стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

Крім цього, у законі зазначено, що кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом [1, ст. 14]. Раніше цей строк був 1 рік.

Ще однією новацією закону є договір про створення товариства (ст. 10 п. 2 ЗУ «Про ТОВ та ТДВ»). Завданням цього договору є регулювання відносин між учасниками-засновниками до моменту створення товариства та його державної реєстрації. Новий закон дає можливість збільшити статутний капітал за рахунок додаткових вкладів. Цей процес регламентується статтею 18 цього ж закону, але такі дії можливі лише за рішенням загальних зборів учасників. Насправді це є дуже корисним нововеденням. Адже, якщо товариство знаходиться на межі банкрутства, то цей закон дає товариству шанс на вихід із скрутного становища.

У новому законі більш детально визначений порядок виходу з товариства. Учасник товариства може вийти з нього у будь-який момент. Відповідно до ст. 24 ЗУ «Про ТОВ та ТДВ» учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників.

Окрему увагу приділено управлінню товариством. Так, органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (якщо вона була створена) та виконавчий орган. Вищим органом управління є загальні збори, де кожен учасник товариства має право бути присутнім, обговорювати питання відповідно до порядку денного та брати участь у голосуванні. Кількість голосів пропорційна до розміру частки учасника у статутному капіталі. Загальні збори можуть скликатися у трьох випадках:

- за ініціативи виконавчого органу товариства;
- на вимогу наглядової ради товариства;
- на вимогу учасника або учасників товариства, які на день подання вимоги в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

Поточну діяльність товариства здійснює виконавчий орган, який є підзвітним загальним зборам та наглядовій раді. Відповідно до закону виконавчий орган є одноосібним та має назву «директор», але законодавець допускає створення колегіального виконавчого органу, якщо це передбачено у статуті товариства. Назвою такого органу є «дирекція», а його голова «генеральний директор». Згідно із статутом товариства у ньому може бути створено наглядову раду. Метою наглядової ради є контроль та регулювання діяльності виконавчого органу. Порядок обрання та діяльності, їх кількість, розмір винагороди та інші організаційні питання визначаються статутом товариства. Цікаво, що законодавець не зобов'язує їх створювати такі ради. Наприклад, у Німеччині, якщо кількість учасників товариства складає 500 і більше осіб, закон вимагає створення наглядової ради, яка так само контролює діяльність відповідного виконавчого органу [2].

У новому законі було введено нові терміни. Один з них «посадові особи». Відповідно до ст. 42 посадовими особами товариства є члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи, передбачені статутом товариства. Наступним терміном є «конфлікт інтересів». Конфліктом інтересів є конфлікт між обов'язком посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в цілому та приватними інтересами посадової особи або її афілійованих осіб (афілійованими особами вважаються особи, які визнаються такими відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства»). На думку юрисконсульта департаменту корпоративного права та інтелектуальної власності ІТ, ТОВ «Юридична компанія» «Захист власності» Марти Сарвас, ці норми закону дозволяють здійснювати більш посилений контроль за виконавчим органом товариства та наглядовою радою (у разі створення) [3].

Таким чином, на думку автора, новий закон створив умови для більш прозорого ведення бізнесу, що відображається у можливості створення наглядових рад, укладанню договору створення товариства та інше. Все

це дасть можливість створити підприємцям рівні та чесні умови для ведення бізнесу та збереже їх від шахрайства.

Список літератури:

1. Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю: Закон України №2275-19 від 06.02.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
2. Сівцов В. Про деякі особливості правового регулювання товариства з обмеженою відповідальністю в Німеччині [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/pro-deyakiosoblivosti-pravovogo-regulyuvannya-tovaristva-z-obmezhenoyu-vidpovidalnistyu-v-nimechchi.html>
3. Сарвас М. Колонка юриста: що дає новий Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 20.02.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dyvys.info/2018/02/20/kolonka-yurysta-shho-daye-novyj-zakon-pro-tovarystva-z-obmezhenoyu-ta-dodatkovoyu-vidpovidalnistyu/>

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Рим О. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ У РАЗІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПРАВИЛАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання захисту працівників у разі неплатоспроможності роботодавця на рівні Європейського Союзу регулюються Директивою 2008/94/ЄС від 22 жовтня 2008 року про захист працівників у разі неплатоспроможності їх роботодавця [1]. Хоч її метою є полегшення для працівників наслідків такої неминучої події як банкрутство роботодавця, вона не вимагає від держав-членів встановлювати жодних обов'язків для роботодавців. Так, згідно з частиною 1 статті 3 Директиви 2008/94/ЄС держави-члени ЄС повинні розробити та запровадити заходи, спрямовані лише на погашення заборгованої заробітної плати працівників, у тому числі вихідної допомоги, якщо це передбачено національним законодавством. Для цього кожна держава-член повинна створити спеціальний гарантійний фонд.

Ці гарантійні фонди функціонують, як правило, на принципах фінансової та адміністративної самостійності, некомерційного характеру системи гарантування та її обов'язковості [2]. А їхні активи повинні бути незалежними від оборотного капіталу роботодавців та недоступними для звернення на них стягнень у справах про банкрутство.

Для цілей Директиви 2008/94/ЄС роботодавець вважатиметься неплатоспроможним, коли щодо нього висунуто вимогу про початок колективного провадження на підставі його неспроможності, відповідно до передбачених національними положеннями правил, які включають повну або часткову реалізацію майна роботодавця, призначення ліквідатора або особу, що виконуватиме схожі функції; та коли компетентні державні органи приймуть рішення щодо початку процедури банкрутства, або повністю припинять діяльність роботодавця у разі недостатності його майна для задоволення вимог кредиторів без відкриття відповідної процедури.

Такі поняття як «роботодавець», «працівник» та «оплата праці» у контексті Директиви 2008/94/ЄС держави-члени визначають самостійно. Щоправда вони не можуть виключати зі сфери її дії працівників, які виконують роботу на умовах неповного робочого дня, чи уклали строковий трудовий договір, рівно ж як і тих, хто працевлаштований агенціями тимчасового найму. Лише надомники, які працюють на роботодавців-фізичних осіб, та члени риболовецьких суден, що є пайовиками, можуть бути виведені з-під дії її положень.

Також не дозволено встановлювати спеціальні кваліфікаційні періоди, які працівники зобов'язані відпрацювати перш ніж отримати можливість звернутися із заявою про виплату заборгованої заробітної плати у разі банкрутства роботодавця. Таким чином, тривалість трудового стажу та вид трудового договору не впливають на права працівників, які визначені у Директиві 2008/94/ЄС.

Водночас держави-члени мають право обмежувати відповідальність гарантійних фондів. Наприклад, дозволяється запровадити ліміти на суми несплаченої заробітної плати, яку можуть вимагати працівники. Такі не повинні бути меншими за розмір оплати праці за три місяці. При цьому, держави-члени вправі вирішувати чи використовувати додатково обліковий період, щоб вирівняти будь-які коливання заробітної плати в часі. У разі обмеження заробітної плати, виплату якої може вимагати працівник, трьома місяцями, такий обліковий період повинен становити не менше шести місяців. Або восьми тижнів у межах облікового періоду не менше вісімнадцяти місяців.

Крім цього, держави-члени уповноважені визначати граничні розміри платежів, які здійснюються за рахунок гарантійних фондів. Такі не повинні бути нижчими рівня, який є сумісним із соціальною метою Директиви 2008/94/ЄС.

Одним із найбільш хвилюючих наслідків неплатоспроможності є питання збереження корпоративних та професійних пенсійних фондів роботодавця, які також можуть збанкрутувати. Особливої гостроти це питання набуває для колишніх працівників роботодавця-банкрота, або тих працівників, що вже отримують відповідні корпоративні пенсійні виплати, адже вони фактично позбавляються можливості стати учасниками інших пенсійних систем та збільшити накопичені внески за іншими схемами. Враховуючи наведене у статті 8 Директиви 2008/94/ЄС було закріплено вимогу запровадити на національному рівні механізми захисту корпоративних та професійних пенсійних схем, що не належать до державного пенсійного забезпечення. У справі *Carol Marilyn Robins and Others v Secretary of State for Work and Pensions* Суд ЄС уточнив, що у разі банкрутства роботодавця додаткові пенсійні системи (корпоративні чи професійні) не обов'язково повинні фінансуватися державами-членами самостійно та ще й у повному обсязі.

Однак неприйнятно, щоб люди отримували менше половини очікуваної виплати. На переконання Суду, той факт, що ні стаття 8, ні будь-яке інше положення зазначеної Директиви не містять формулювань, які дозволяють з точністю встановити мінімальний рівень необхідних виплат, не означає, що національна система захисту, що здатна в певних ситуаціях призвести до виплати менше половини належної працівнику суми, може вважатися такою, що підпадає під визначення слова «захист», що використовується у статті 8 Директиви 2008/94/ЄС [3].

Крім цього, Директива 2008/94/ЄС закріплює правила виплати заборгованої заробітної плати у разі, якщо неплатоспроможний роботодавець працює у більш ніж одній державі-члені ЄС. У таких ситуаціях зобов'язання погасити вимоги працівників покладається на гарантійний фонд у тій державі, де працівники зазвичай працювали. Встановлюючи таке «звичне» місце роботи необхідно орієнтуватись на місце, де або з якого працівник головним чином виконує істотну частину своїх трудових обов'язків стосовно свого роботодавця. При цьому, для визначення держави, з якою професійна діяльність має найбільший зв'язок, до уваги беруться усі обставини конкретної справи [4]. Наприклад, у справі *G. Everson and T.J. Barrass v Secretary of State for Trade and Industry and Bell Lines Ltd* було підтверджено право працівника вимагати виплати заборгованої заробітної плати у гарантійного фонду, що діє на території держави-члена за правилами якої працівники і були працевлаштовані [5]. Вимога про погашення заборгованості по оплаті праці може бути адресована гарантійному фонду у країні, де роботодавець заснований, а не де фактично працівник виконує свої трудові обов'язки, у разі відкриття провадження про банкрутство саме у країні заснування компанії та при умові, що роботодавець не був офіційно зареєстрованим у країні виконання роботи, а відтак не сплачував внески до відповідного гарантійного фонду [6].

Список літератури:

1. Directive 2008/94/EC of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 on the protection of employees in the event of the insolvency of their employer // OJ L 283, 28.10.2008, p. 36–42.
2. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга друга: матеріальне право Європейського Союзу. Навчальний посібник. Муравйов В.І., Смирнова К.В., Влялько І.В. ІнЮре, 2015. – 456 с. https://pidruchniki.com/92302/pravo/zahist_pratsivnikiv_vipadku_bankrutstva_pidpriyemstva
3. Judgment of the Court (Second Chamber) of 25 January 2007. Carol Marilyn Robins and Others v Secretary of State for Work and Pensions. Case C-278/05. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2007:56.

4. Judgment of the Court (Second Chamber) of 14 September 2017. Sandra Nogueira and Others v Crewlink Ireland Ltd and Miguel José Moreno Osacar v Ryanair Designated Activity Company. Joined Cases C-168/16 and C-169/16. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2017:688.
5. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 16 December 1999. G. Everson and T.J. Barrass v Secretary of State for Trade and Industry and Bell Lines Ltd. Case C-198/98. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1999:617.
6. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 17 September 1997. Danmarks Aktive Handelsrejsende, acting on behalf of Carina Mosbæk v Lønmodtagernes Garantifond. Case C-117/96. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1997:415.

СЕКЦІЯ 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Іщук Л. П.

*аспірант кафедри кримінального права та правосуддя
ПВНЗ «Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЩО ФОРМУЮТЬ І РЕАЛІЗУЮТЬ ФІСКАЛЬНУ ПОЛІТИКУ

Одним із завдань органів державної влади, що формують й реалізують державну фіскальну політику, є забезпечення та організація надання адміністративних послуг.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» адміністративні послуги – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Крім того, до адміністративних послуг також прирівнюється надання органом виконавчої влади витягів та виписок із реєстрів, довідок, копій, дублікатів документів та інших передбачених законом дій, у результаті яких суб'єкту звернення надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт [1].

Наказом Міністерства фінансів України (далі Мінфін України) від 23.08.2012 № 939 «Про затвердження Порядку взаємодії Мінфін України як головного розпорядника коштів державного бюджету та відповідальних виконавців бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу» до системи головного розпорядника, крім центрального апарату Мінфіну України, було віднесено ще шість відповідальних виконавців, а саме: Державну казначейську службу України (далі ДКС України); Державну митну службу України (далі ДМС України); Державну податкову службу України (далі ДПС України); Державну пробірну службу України; Державну фінансову інспекцію України; Державну службу фінансового моніторингу України (далі Держфінмоніторинг України) [2]. Однак, у зв'язку з проведенням адміністративною реформою в Україні та з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, вищезазначені органи зазнали

численних реорганізацій, окремі з них були ліквідовані. Тому сьогодні до органів державної влади, що здійснюють свою діяльність у фіскальній сфері варто віднести Мінфін України, ДПС України, ДМС України, ДКС України, Офіс фінансового контролю, Агентство з управління державним боргом України, Держфінмоніторинг України.

Проведеним аналізом положень вищезазначених центральних органів виконавчої влади встановлено, що на практиці не всі ці органи державної влади надають адміністративні послуги. Зокрема, ДКС України, Офіс фінансового контролю, Агентство з управління державним боргом України, Держфінмоніторинг України надання адміністративних послуг не здійснюють взагалі, нормативно правовими актами така діяльність зазначених служб не передбачена [3; 4; 5; 6; 7]. Таким чином, надання адміністративних послуг у фіскальній сфері здійснюють ДПС України та ДМС України [8].

Особливість надання адміністративних послуг органами державної податкової служби та органами митної служби полягає в тому, що такі послуги надаються як ДПС України та ДМС України, так і територіальними підрозділами (Головними управліннями ДПС в областях та м. Києві та державними податковими інспекціями та митницями), що забезпечує зручні та доступні умови для отримання послуг і сервісів фізичними та юридичними особами, підвищення ефективності та оптимізації умов роботи.

На нашу думку, адміністративні послуги, що надаються ДПС України та її територіальними органами слід класифікувати на: 1) реєстраційні послуги (реєстрація платника єдиного податку, реєстрація книги обліку доходів та книги обліку доходів і витрат платникам єдиного податку); 2) послуги, пов'язані з ліцензуванням (видача ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями, видача ліцензії на право роздрібною торгівлі сидром та перрі (без додання спирту), видача ліцензії на право роздрібною торгівлі тютюновими виробами); 3) послуги, пов'язані з адмініструванням податків та зборів (облік платників (взяття на облік платників податків, платників єдиного внеску, об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням), видача довідки про відсутність заборгованості з платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи); 4) послуги з інформування і консультування (надання консультацій з питань електронних сервісів; податкового законодавства, законодавства з питань сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншого законодавства, контроль за дотримання якого покладено на органи ДПС) [9; 10].

Адміністративні послуги, що надаються ДМС України та її територіальними органами слід класифікувати на: 1) послуги, пов'язані з митним оформленням товарів і предметів (видача свідоцтва про допущення

дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами); 2) послуги, пов'язані з діяльністю митних посередників (надання дозволу на провадження митної брокерської діяльності, переоформлення дозволу на провадження митної брокерської діяльності); 3) послуги, пов'язані з відкриттям та експлуатацією митних складів (надання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу, надання дозволу на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання); 4) послуги з інформування і консультування [11; 7].

Крім того, специфікою надання адміністративних послуг в системі органів податкової служби України є те, що такі послуги здійснюються через центри обслуговування платників податків. Саме центри обслуговування платників податків мають основні завдання щодо надання адміністративних послуг та консультацій у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб'єктів звернень, приймання податкової та іншої звітності, поліпшення якості надання адміністративних послуг, інформування суб'єктів звернень про порядок надання адміністративних послуг, впроваджені електронні сервіси ДПС [10]. Середня кількість звернень до центрів обслуговування в день складає від 252 до 545. Так, наприклад, за 2019 рік лише у ДПС у м. Києві кількість наданих адміністративних послуг становить понад 540 тисяч, що включає в себе видачу довідок, свідоцтв, ліцензій та інше [12].

Таким чином, серед органів державної влади, що формують і реалізують фіскальну політику, надання адміністративних послуг здійснюють лише дві служби – ДПС України та ДМС України. Надання адміністративних послуг цими службами це запровадження нового підходу до надання сервісних послуг, який потрібно постійно удосконалювати, щоб такі сервісні послуги відповідали міжнародним стандартам служіння держави інтересам людини.

Список літератури:

1. Про адміністративні послуги: *Закон України* від 06.09.2012 № 5203-VI. Дата оновлення: 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення 30.05.2020).
2. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства фінансів України як головного розпорядника коштів державного бюджету та відповідальних виконавців бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу: наказ Міністерства фінансів України від 23.08.2012 № 939. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1809-12> (дата звернення 30.05.2020).
3. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: *постанова Кабінету Міністрів України* від 15.04.2015 № 215. Дата оновлення: 23.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF> (дата звернення 30.05.2020).

4. Про затвердження Положення про Офіс фінансового контролю: *постанова Кабінету Міністрів України* від 19.02.2020 № 184. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2020-%D0%BF> (дата звернення 30.05.2020).
5. Про утворення Агентства з управління державним боргом України: *постанова Кабінету Міністрів України* від 12.02.2020 № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-%D0%BF> (дата звернення 30.05.2020).
6. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: *постанова Кабінету Міністрів України* від 29.07.2015 № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#n2> (дата звернення 30.05.2020).
7. Єдиний державний портал надання адміністративних послуг URL: <https://my.gov.ua/> (дата звернення 30.05.2020).
8. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: *постанова Кабінету Міністрів України* від 06.03.2019 № 22. Дата оновлення 27.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF> (дата звернення 30.05.2020).
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 23.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 30.05.2020).
10. Про затвердження документів, які регламентують діяльність ЦОП: *наказ Державної фіскальної служби України* від 16.11.2018 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0739872-18/sp:head/conv> (дата звернення 30.05.2020).
11. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 30.05.2020).
12. Кількість звернень до столичних центрів обслуговування платників щодо отримання адміністративних послуг в 2019 році склала понад 576 тисяч URL: <https://kyiv.tax.gov.ua/diialnist/zabezpechennya-nahodjen/403807.html> (дата звернення 30.05.2020).

Кравченко А. А.
слухач магістратури юридичного факультету
Науковий керівник: Голобутовський Р. З.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНІ СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На сьогоднішній день, корупція присутня у всіх політичних системах та притаманна усім країнам світу. Незважаючи на численні зміни в українському законодавстві, корупція є широко поширеною проблемою в Україні. Таке соціальне явище як корупція має місце в усіх сферах людської діяльності, яка негативно впливає на соціальні процеси.

За інформацією Міжнародної організації Transparency International 30 балів зі 100 можливих – результат Індексу сприйняття корупції-2019 для України. Наша держава повернулася на рівень 2017 року і тепер посідає 126 місце з 180 країн. Поруч з Україною у рейтингу – Киргизстан, Азербайджан та Джибуті.

Дослідивши чинну нормативно-правову базу, законодавством України було враховано міжнародно-правовий досвід та досвід попереднього інституційного забезпечення антикорупційної політики, і відбулося визначення державних структур, які мають відповідні завдання і цілі у сфері запобігання корупції.

Проблему дослідження суб'єктів у сфері протидії корупції досліджували такі науковці, як С. Алфьоров, О. Бандурка, М. Бездольний, О. Джафарова, І. Дьомін, Д. Заброта, В. Завгородній, Д. Йосифович, М. Мельник, Є. Невмержицький, О. Охотнікова, О. Прохоренко, С. Рогульський, С. Сєрьогін, М. Тищенко, О. Ткаченко, Р. Тучак, І. Яцків та інші.

Виходячи з аналізу різних досліджень у юридичній літературі, можна побачити, що науковці пропонують об'єднати суб'єктів у сфері протидії корупції у певні групи. Так, М. Бездольний у своєму дослідженні виокремлює таку групу суб'єктів у сфері протидії корупції:

- а) суб'єкти, які визначають антикорупційну політику держави;
- б) суб'єкт безпосередньої правоохоронної діяльності в сфері протидії корупції, а також суб'єкти здійснення правосуддя у справах про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією;
- в) суб'єкти, діяльність яких спеціально або внаслідок виконання інших функцій спрямована на здійснення запобіжного впливу на причини та

умови, що сприяють вчиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією; г) суб'єкти координації антикорупційної діяльності [1].

14 жовтня 2014 року в Україні був прийнятий ЗУ «Про запобігання корупції», який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Цим Законом був встановлений новий перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, до якого відносять органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про запобігання корупції», Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Таке агентство утворюється Кабінетом Міністрів України, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітним Кабінету Міністрів України [2].

Прийнятий 14 жовтня 2014 року ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» визначив основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України, як державного правоохоронного органу, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Національне антикорупційне бюро України утворюється Президентом України. Завданням його є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також життю інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [3].

Розглянувши ці два органи, доцільно також зазначити, що в Україні діє, ще один такий орган, як Спеціалізована антикорупційна прокуратура, правове визначення якої міститься в Наказі «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора», який був прийнятий Офісом Генерального прокурора 5 березня 2020 року. Відповідно до цього Наказу, Спеціалізована самостійним антикорупційна прокуратура є самостійним генерального структурним підрозділом на Офісу Генерального департаменту прокурора (на заступнику правах Департаменту), прокурора підпорядкованим заступнику спеціалізованої Генерального прокурора – прокуратури керівнику Спеціалізованої

антикорупційної прокуратури. На неї покладено нагляд обов'язок додержанням здійснювати нагляд під за додержанням здійснення законів під розшукової час здійснення досудового оперативно-розшукової кримінальних діяльності, досудового національним розслідування кримінальних бюро правопорушень Національним а антикорупційним бюро інших України, а визначених також інших завдань, визначених законодавством [4].

Дослідивши побачити цей Наказ, спеціалізована стає зрозумілим, прокуратура що Спеціалізована здійснює антикорупційна прокуратура не здійснює розслідування та виявлення корупційних пов правопорушень або з правопорушень, пов'язаних з проводить корупцією, а за саме проводить антикорупційним нагляд за україні Національним антикорупційним бюро України, обов на яке здійснювати покладено обов'язок здійснювати правопорушень досудове розслідування кримінальних правопорушень язаних або правопорушень, корупцією пов'язаних з корупцією.

Також, кожного дня в Україні розслідується багато корупційних злочинів й такими правоохоронними органами як, Служба безпеки України та Державне зу бюро розслідувань. службу Так, ЗУ «україні Про Службу ст безпеки України» у ст.1 зазначає, що до україні завдань Служби входить безпеки України виявлення також входить та попередження, виявлення, злочинів припинення та миру розкриття злочинів безпеки проти миру і безпеки та людства, тероризму, злочинної корупції та у організованій злочинної управління діяльності у економіки сфері управління і економіки дій та інших безпосередньо протиправних дій, загрозу які безпосередньо важливим створюють загрозу україні життєво важливим інтересам України [5].

Відповідно до службу цього вбачається, україні що Службу можна безпеки України до також можна уповноважених віднести до ектів спеціально уповноважених сфері суб'єктів у сфері протидії корупції, але ЗУ « Про запобігання корупції» не україні визначає Службу спеціально безпеки України, як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції.

Крім того, доцільно відмітити, що 14 червня 2018 року у Києві пройшла парламентсько- громадська платформа під назвою «розмежування Правоохоронні органи: і компетенції, розмежування повноважень і синергія», під питання час якої те ставилося питання боротьба про те, корупцією що боротьба з корупцією служби не властива безпеки для служби тому внутрішньої безпеки, а тому має Служба безпеки детально України має свою більш детально на звернути свою трьох увагу на як три основні завдання, такі як: контррозвідці захист державної запобіганні таємниці, контррозвідці та запобіганні тероризму. Проте не Служба безпеки відмовитися України не функції

готова відмовитися корупційних від функції розслідування корупційних злочинів.

У про свою чергу, бюро до завдань не Державного бюро виявлення розслідувань не розкриття належить виявлення та та розкриття язані корупційних та корупцією пов'язаних з корупцією правопорушень, а лише завдання припинення із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених саме суб'єктами у сфері протидії корупції.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні відбулося інституціональне оформлення антикорупційної стратегії, в ході чого, виходячи зі змісту антикорупційної діяльності, функціонального призначення та кола повноважень, було утворено окремі групи суб'єктів запобігання та протидії корупції. Одним з основних досягнень у напрямі реалізації державної антикорупційної стратегії є створення окремих спеціально уповноважених органів протидії корупції та зосередження в їх статусі спеціальних повноважень з чітким розподілом компетенції.

Список літератури:

1. Бездольний М.Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії корупції : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2009. С. 14.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 156.
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 104.
4. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 05 березня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20>.
5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Нестеренко А. С.
*доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права
та адміністративного права факультету юридичного
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

ПОДАТКОВА ОПТИМІЗАЦІЯ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ МОМЕНТИ

Питання доречності законом податкової оптимізації часто виникає у взаємовідносинах між платником податків і державою, оскільки платники податків можуть здійснювати свої права до тих меж, поки їх поведінка не завдає шкоди державі. Наприклад, використання недоліків законодавства про податки і збори для мінімізації оподаткування не завдає шкоди державі, а навпаки, здатне надавати позитивний ефект, так як сприяє усуненню прогалин в законодавстві про податки і збори, а як наслідок і його вдосконалення. Найбільш ефективний спосіб боротьби держави з ухиленням від сплати податків полягає у вдосконаленні законодавства про податки і збори. При розгляді питання про ухилення від оподаткування в більшості випадків розглядаються негативні наслідки ухилення від оподаткування, такі як матеріальна шкода державі – держава недоотримує належні їй доходи [8, с. 470], порушення чинного порядку оподаткування громадян [4] і т.п. Масштаби ухилення від оподаткування в українській економіці є досить значними, сьогодні воно належить до одного із видів корупційної поведінки. Державний бюджет та державні цільові фонди через ухилення від податків неотримують значні суми. Слід шукати баланс між зручним оподаткуванням для податківців та наповненням бюджету необхідними ресурсами. Але окрім негативних моментів податкової оптимізації існує і позитивний ефект оптимізації оподаткування, який, як правило, не обговорюється. Річ у тому, що оптимізація оподаткування, що використовує недоліки законодавства про податки і збори, акцентує увагу на його недоліках, які раніше, можливо, не були відомі, і тим самим сприяють вдосконаленню законодавства про податки і збори. Тому актуальність дослідження шляхів податкової оптимізації та пошуку шляхів усунення та протидії податковим правопорушенням є одним із найважливіших завдань податкової політики. Прагненням платників податків понизити свої витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю, включаючи податкові витрати, є випадок захисту платниками податків своєї приватної власності, що виправдано основними правовими принципами (такими як недоторканість приватної власності), і підтримується в цілому

більшістю держав [7, с. 743]. У національному законодавстві не закріплено право платника податків на податкову оптимізацію, а лише умовно як зазначає А.А. Малиновський, в більшості випадків межі суб'єктивного права встановлюються законодавцем у відповідності до принципу «дозволено все, що не заборонено буквою закону» [5, с. 95]. Слід також зазначити, що в літературі з податкової тематики до теперішнього часу не існує єдиної думки з приводу співвідношення понять «податкове планування», «податкове маневрування», «податковий менеджмент», «оптимізація оподаткування» і «мінімізація оподаткування», «обхід податків», «зменшення податків» і т.д. У країнах же з розвинутою ринковою економікою податкова оптимізація служить об'єктом ретельного дослідження, в тому числі і наукового [11, с. 65]. Так, наприклад, відповідно до канадської декларації прав платників податків платники податків мають право організувати свої справи так, щоб це приводило до сплати мінімальних сум податків без порушення закону. Податкові органи зобов'язані застосовувати податкове законодавство одноманітно і справедливо, бути твердими до винних в ухиленні від сплати податків [6].

Таким чином, почнемо дослідження даного питання з поняття податкового планування платником податків своєї фінансово-господарської діяльності з метою мінімізації податкових платежів. Як стверджує А.Трубніков «сутність податкового планування полягає в тому, що кожен платник податків має право використовувати допустимі законом засоби, прийоми і способи для максимального скорочення своїх податкових зобов'язань» [10]. Іншими словами, платник податків має право вибрати такий спосіб ведення підприємницької діяльності (включаючи вибір організаційної структури, моделі бізнесу, договірної механізми, порядку визначення доходів і витрат і т.п.), який дозволяє домогтися мінімальних податкових зобов'язань [3, с. 9-91]. Таким чином, під податковим плануванням, як правило, розуміється розробка і застосування спеціальних прийомів зменшення податкових зобов'язань платника податків правомірними способами. Відмінність від обходу податків полягає в тому, що податкове планування – це не пасивне, а активна поведінка платника податків. Воно не передбачає, наприклад, відмови від ведення певних видів бізнесу, а направлено на їх раціоналізацію з податкової точки зору. На думку, Р.С. Юмашева, податкова оптимізація – це не тотожне податкової мінімізації і не тотожне податкового планування для того, щоб не змішувати ці поняття і не вносити ще більшу плутанину в визначення податкової оптимізації. З такою думкою автора слід погодитися. На думку С.С. Сумарних, податкову оптимізацію слід розглядати як різновид правомірної поведінки платників податків. Критерієм же правомірності поведінки

платників податків при здійсненні податкової оптимізації доцільно вважати дотримання закону. І як наслідок вдосконалення законодавства про податки і збори. Результатом здійснення суб'єктивних прав платників податків є задоволення інтересів. При цьому під гарантіями можна розуміти умови, а також засоби і механізми, які забезпечують здійснення суб'єктивних прав платників податків. Загальні гарантії є сукупність принципів, що забезпечують реалізацію суб'єктивних прав платників податків. Спеціальні (юридичні) гарантії здійснення суб'єктивних прав платників податків – це система правових норм, що закріплюють умови і порядок реалізації суб'єктивних прав платників податків, заходів охорони і захисту в разі їх порушення [9, с. 147]. Часто існує тонка грань між дозволеним (не забороненим) і неправомірним законодавством дій платника податку щодо зменшення податкових виплат. Так, виникає поняття в податковому праві як «обхід податків». Обхід податків – це створення ситуації, в якій особа не є платником податку в силу різних причин. Так само зустрічається наступне визначення обходу податків. Обхід податків – це ситуація, в якій юридична і фізична особа не є платником податків. Розрізняються два способи обходу податків. Перший – отримання доходів у формах, з якими законодавець не пов'язує обов'язок сплати податків, не суперечить закону і може використовуватися практично без обмежень. Другий спосіб обходу податків передбачає використання заборонених законом прийомів (наприклад, ухилення від реєстрації підприємства, неправильний бухгалтерський облік) і, таким чином, (поряд з ухиленням від сплати податків) є податковим правопорушенням [9, с. 145]. Ухилення від сплати податків, як правило, відбувається у вигляді приховування доходів, неподання або невчасного подання документів, необхідних для обчислення і сплати податків, завідомо незаконного використання податкових пільг, ухилення від перерахування податків у бюджет. Іншими словами, платники податків занижують свої податкові зобов'язання способами, прямо або побічно забороненими законом, або взагалі не сплачують податки або сплачують їх не належним чином. Саме елемент незаконного зменшення податкових зобов'язань дозволяє розмежовувати ухилення від сплати податків і податкове планування. Поняття ухилення від сплати податків зафіксовано у Податковому та Кримінальному кодексах. Таким чином, виникає необхідність розмежовувати поняття «податкове планування», «податкова оптимізація» і «обхід податків». І тут необхідно відзначити, що податкове планування відрізняється від обходу податків тим, що воно розраховане на більш тривалий термін (кілька звітних періодів). Як правило, при визначенні поняття «податкова

оптимізація» використовується підхід, згідно з яким податкова оптимізація визначається виходячи з інтересів платників податків.

Слід зазначити, що однією з основних перешкод закріплення в Податковому кодексі України обов'язків платників податків реєструвати податкові схеми в податкових органах є нестабільність чинного податкового законодавства про податки і збори, що визначає необхідність перереєстрації постійно мінливих податкових схем. Також слід зазначити, що для мінімізації податків часто використовують прогалини податкового законодавства, які виникають через недосконалість юридичної техніки. Усуваються такі недоліки законодавства подальшим внесенням необхідних поправок в текст закону або офіційним тлумаченням неточних або двозначних формулювань, або судовою практикою. І таке податкове планування з використанням прогалин не може бути довготривалим. Це найменш кваліфікований спосіб мінімізації податків. Для довготривалого планування слід використовувати досвід зарубіжних країн, які в даному питанні мають більше досвіду. А саме для довгострокового (стратегічного) планування слід застосовувати: врахування специфіки об'єкта оподаткування; врахування специфіки суб'єкта оподаткування; врахування особливостей методу оподаткування; використання податкових притулків; використання податкових режимів окремих країн; застосування міжнародних угод та ін.

Список літератури:

1. АҚДИ Экономика и жизнь. 2001. – №11. – С. 71-76.
2. Гусева Т.А. Правовые основы налогового планирования // Ваш налоговый адвокат. – 2005. – № 5(35). – С. 17-30.
3. Кашин В.А. Рубль + Доллар (как создать совместное предприятие). – М., 1989. – 336 с.
4. Коментарий к уголовному кодексу РФ Под ред. Ю.И. Скуратов, В.М. Лебедева. М., 2000. – 639 с.
5. Малиновский А.А. Пределы субъективного права // Журнал российского права. 2005. № 11. – С. 95-100.
6. Налоговед. 2005. № 4. – С. 37-39.
7. Налоговое право : учебник для вузов / Под ред. С.Г. Пепеляева. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 796 с.
8. Налоговое право: учебник / под ред. С.Г. Пепеляева. М., 2003. – 591 с.
9. Смирных С.Е. Субъективные права налогоплательщиков в теории и на практике / С.Е. Смирных. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 176 с.
10. Финансовая газета. 2002. № 15. – С. 5-6.
11. Черник Д.Г., Морозов В.П. Оптимизация налогообложения: Учебно-практическое пособие. М., 2002. – 336 с.

**СЕКЦІЯ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС,
КРИМІНАЛІСТИКА**

Воронцов А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

**СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ
ОСОБАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

У період розбудови України як правової держави законодавче регулювання відповідальності за посягання на нормальну діяльність суду та інших органів, які забезпечують реалізацію рішень суду або проведення досудового розслідування, має особливе значення.

В умовах намагання здійснення судової реформи та реформи правоохоронної системи ще більшу актуальність має підвищення ролі і значення правосуддя у новій системі суспільних відносин і складній ієрархії державних органів. Реальна ефективність правосуддя прямо залежить від того, наскільки суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя, будуть забезпечені засобами кримінально-правової охорони.

В іншому випадку суспільство втратить інтерес до участі в підтриманні правопорядку. У правосвідомості людей зароджуються умови для загального несприйняття судової функції, а то й осуду державної правової політики взагалі [4, с. 321-322].

Так, переважна більшість співробітників досудового розслідування сумлінно й самовіддано виконують свої службові обов'язки. Однак, на практиці у процесі розслідування кримінальних проваджень мають місце (хоча і поодинокі) випадки, коли окремі службові особи органів кримінального судочинства (досудового розслідування, прокуратури, суду тощо) вчиняють дії, які перешкоджають нормальній (законній) діяльності і здійсненню правосуддя та порушують права і інтереси людини та громадянина.

Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 371–374 КК України, уповноваженими на те службовими особами щодо провадження досудового слідства мають підвищений ступінь суспільної небезпеки щодо інших злочинів у сфері правосуддя. Обґрунтування такої позиції надає можливість з'ясувати місце родового та безпосереднього об'єкта, надати розгорнуту кримінально-правову характеристику цих злочинів і на цій підставі висунути рекомендації подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Саме на стадії початку кримінального провадження (відповідальний і важливий етап досудового розслідування) найчастіше вчиняються порушення законності в процесі здійснення правосуддя. Нерідкість, коли кримінальне переслідування використовується, як у політичних технологіях, так і у рейдерських захопленнях (атаках) з метою усунення конкурентів, перерозподілу сфер впливу в бізнесі тощо. У цих випадках слідчий (і не тільки вони) може виконувати замовлення будь-якої особи. Також на цій стадії остаточно формується й укріплюється в учасників цього процесу та інших членів суспільства віра у своєчасність, повноту й об'єктивність розслідування злочинів та дотримання законності, гуманності, справедливості в діяльності співробітників правоохоронних органів [3, ст. ст. 64 – 83].

Про підвищений ступінь суспільної небезпеки свідчить і той факт, що особа яка провадить досудове слідство може впливати на його рівень ступеня, і це має неабияке значення. Серед учених триває дискусія щодо впливу суб'єкта злочину на рівень, ступінь та характер суспільної небезпеки злочину. Як правило, має місце лише вплив особистості злочинця, а не суб'єкта злочину на індивідуалізацію кримінального покарання.

О. М. Миколенко у своїй праці: «Теоретико-правовий аналіз шкоди, заподіяної злочинном» обґрунтовано розкриває сутність суспільної небезпеки через шкоду, яка заподіюється суспільним відносинам (цінностям, благам). При цьому він акцентує увагу на об'єкт злочинного посягання, доводячи, що саме політичний зміст злочину має важливе значення для характеристики інших елементів складу злочину. Суспільна небезпека дії, вказує на те, що вона одержує найбільш концентроване вираження в заподіянні шкоди або створенні небезпеки заподіяння шкоди охоронюваним нормам КК України суспільним відносинам (права і свободи людини та громадянина в процесі здійснення правосуддя), які стають через це родовим об'єктом цих злочинів. Наведені визначення, безумовно, не розкривають на достатньому рівні ступінь соціальної сутності заподіяння суспільним відносинам шкоди і його механізму. Однак, викладене дозволяє розкрити це питання, не перетворюючи його на апіорну категорію [1, с. 26-29].

Розкриваючи сутність підвищеного ступеня суспільної небезпеки цих злочинів, було б недоцільно стверджувати, що суспільна небезпека будь-якого злочину зводиться тільки до цього. Головне полягає в тому, щоб вжити всі необхідні заходи, які спрямовані на виправлення особи, яка вчинила злочин і запобігання вчинення ним нових злочинів, а застосовуючи покарання впливати на свідомість особистості злочинця й інших членів суспільства.

Щодо підвищеного ступеня суспільної небезпеки цих злочинів свідчить й наступне. Так справжні масштаби і характер порушень прав і свобод людини та громадянина в Україні у процесі здійснення правосуддя з огляду на специфіку ситуації встановити важко, тобто ступінь їх поширеності. Ніхто сьогодні не візьме на себе сміливість визначити наприклад, коефіцієнт співвідношення між юридично доведеними фактами і всією масою відповідних проявів. Яким чином взагалі суспільство дізнається про незаконні дії з боку співробітників правоохоронних органів кримінального судочинства?

З цього приводу можна відзначити сім провідних каналів одержання інформації щодо злочинних проявів у процесі провадження кримінального судочинства: 1) державна статистика; 2) власна статистика правоохоронних органів і відомості системи юстиції разом із реальними кримінальними провадженнями (або матеріалами службових розслідувань), де як підсудні або обвинувачені фігурують колишні співробітники правоохоронних органів, яка в переважній більшості є закритою (ДСК); 3) сукупність скарг від громадян до різних офіційних і неофіційних інстанцій; 4) журналістські розслідування і публікації; 5) матеріали правозахисних та волонтерських організацій; 6) застосування соціологічних методів і дані соціологічних досліджень; 7) матеріали оперативно-розшукової діяльності [2, с. 46 – 47, 60].

У звітах офіційної кримінально-правової статистики докладно аналізується стан вчинених злочинів співробітниками правоохоронних органів і як підсумок зазначимо, що вчинення злочинів й порушення службової дисципліни у правоохоронних органах все ще має істотне поширення. Цей стан додатково посилюється тією обставиною, що статистична звітність МВС України далека від об'єктивності, і може надати лише приблизний стан речей, який відбувається, та що ці злочини мають прихований (латентний) характер. Сьогодні існує ціла система своєрідного «очищення» даних, яка призводить до значних перекручувань про реальний стан речей у правоохоронних органах. Непрямими доказами є різкі пересування по службові щаблі працівників при зміні керівництва МВС України. Крім того, особливо важливим є і той факт, що випадки вчинення цих злочинів не реєструються взагалі або не кваліфікуються як такі. Наприклад, вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 371 та 373 КК України має

місце кваліфікація злочинів шляхом поглинання менш тяжкого злочину більш тяжким або перекаваліфікація на вчинення злочинів у сфері службової діяльності за ст. ст. 364 або 365 КК України.

Для з'ясування існуючої проблеми слід привернути увагу і на застосування насильства (фізичного або психічного) службовими особами упродовж провадження досудового слідства, і хоча ця ознака не є єдиною, але саме вона надає можливість усвідомити підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, передбачених ст. ст. 371–374 КК України і визначити тяжкість вчиненого.

Насамперед ступінь підвищеної суспільної небезпеки цих злочинів, криється у протидії законному функціонуванню (діяльності) органів правосуддя та окремих службових осіб, а також заподіяння тяжкої або особливо тяжкої чи в погрозі заподіяння такої шкоди правам і свободи людині та громадянину у порівнянні з іншими злочинами в сфері правосуддя. Ступінь тяжкості вчиненого злочину слід врахувати вдосконалюючи національне законодавство [3, с. 16-24]. Це підтверджують і результати опитування практичних співробітників правоохоронних органів, які зазначили що діяння, передбачені ст. ст. 371–374 КК України, є злочинами проти правосуддя з підвищеним ступенем суспільної небезпеки.

Враховуючи викладене, можна надати відповідні узагальнення, що нажаль мають місце факти протизаконного насильства та погроз застосування насильства (і не тільки його) упродовж кримінального судочинства. Шансів ж реально довести в суді такі факти, як потерпілим так і адвокатом майже практично немає.

Список літератури:

1. Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Андрій Володимирович Воронцов. – Одеса : МГУ, 2011. – 269 с.
2. Протизаконне насильство в органах внутрішніх справ : соціологічний та історико-порівняльний аналіз / За заг. ред. О. Н. Ярмиша ; передмов. Ю. В. Луценка, Г. Й. Удовенка. – Харків : ХНУВС, 2005. – 212 с.
3. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 155 с.
4. Криминологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків : Право, 2018. – 416 с.

Гаврилов М. В.
*курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Науковий керівник: Філіпп А. В.*
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ

Вчинення людиною злочину вже не є новиною або ж якоюсь сенсацією. Кожного дня хтось грабує магазин, у когось на вулиці викрадають гаманець, хтось проникає до квартири тощо, всі ці дії вчиняються з різною метою. Визначення основних рис злочину, характеристика особи злочинця, а також визначення форми його вини потребує детального аналізу під час досудового розслідування, а також детального аналізу наукових праць вчених у сфері кримінального права.

Для характеристики злочину, варто врахувати об'єктивну та суб'єктивну сторону злочину. Ці дві складові є надзвичайно важливими, тоді коли слідчий під час досудового розслідування знаходить підтвердження вини злочинця та його приналежності до вчиненого діяння. Насамперед звертають увагу на мету та мотив вчинення злочину, адже дані характеристики відіграють важливу роль не тільки при досудовому розслідуванні, а й для правильної кваліфікації вчиненого злочинного діяння, тому висвітлення даної теми є актуальним для сучасності.

Питання щодо змішаної форми вини та її характеристики висвітлювалось у роботах багатьох вчених, а саме В.І. Борисової, А.О. Пінаєвої, О.Я. Светлової, В.Я. Тація, Є.В. Шевченка, В.Б. Харченка, Б.С. Утевського, В.І. Антипова, Г.С. Крайник, С.В. Бабаніна та інших.

Для характеристики змішаної форми вини, варто звернутися до Кримінального кодексу України, де в статті 23 зазначено, чітко визначення вини. Під виною, законодавець розуміє психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії або бездіяльності, яка передбачена Кримінальним кодексом України. Відповідно до даного закону в Україні виокремлено дві форми вини, а саме умисел та необережність [1]. Таким чином, законодавець чітко розмежував два види злочинів, умисні та вчиненні з необережності, відповідно до цього змішана форма вини поєднує ці дві характеристики.

Досить влучно в своїй науковій праці зазначив Бабанін С.В., а саме зазначає, що визнання змішаної форми вини характеризує розрив

психологічного процесу. Адже, якщо і справді охарактеризувати даний вид форми вини, то спочатку потрібно визначити, які саме елементи кожної із складових присутні в даній ситуації. Перш, ніж перейти до аналізу змішаної форми вини, потрібно зазначити, що до неї відносять елементи необережності та умисної форми. Бабанін С.В. проаналізувавши різноманітні роботи вчених, а також визначивши особливості вини, визначив що під змішаною формою вини варто розуміти різне психічне ставлення особи у формі необережності або умислі до різних об'єктивних ознак злочинів з матеріальним складом [2, с. 191].

Змішана форма вини, розглядалась в наукових роботах великого кола вчених досить часто для характеристики даного явища, вчені зазначали таке поняття, як складна або подвійна форма вини. Таким чином для характеристики даного явища, можна зазначити таке визначення. Що це психічне ставлення особи, яке може бути виражене у формі умислі та необережності щодо одного злочину [4, с. 97].

Так аналізуючи дане питання, вчені виокремлюють дві групи злочинів, яким характерна дана форма вини. Перша група це ті злочини, в яких є порушення певних правил безпеки. Така дія може в подальшому призвести до певних наслідків, таким чином можна зазначити приклад, що це порушення правил безпеки дорожнього руху. В даному випадку, варто звернути увагу на наслідки, а саме ті які вже наявні в другій частині статті 286 Кримінального кодексу України. В цій ситуації порушення правил може бути і з необережності, і умисно. Проте ставлення до наслідків виявляється виключно в формі необережності. Таким чином, можна зазначити, що особа може умисно порушити правила дорожнього руху, і виникає така форма вини як змішана, а саме виражається через те, що до діяння обвинувачений відноситься з умислом, а до настання наслідків необережно. В судовій практиці досить часто спостерігається така ситуація, людина виправдовує свої дії тим, що вона не бажала настання суспільно-небезпечних наслідків, однак чи можна це враховувати тоді, коли людина навмисно порушила правила, знаючи, що це як мінімум для нього буде небезпечно.

Змішана форма вини в тому і полягає, що у особи різне відношення до діяння та наслідків [3, с. 94].

Друга група, для якої характерна змішана форма вини, яку виокремлюють науковці це злочини, в яких складна об'єктивна сторона. Вона полягає в тому, що злочинне діяння спричиняє два наслідки. Перший наслідок є обов'язковою ознакою, а другий є кваліфікуючою. До характеристики першого, варто зазначити що він виражається в будь-якому випадку в формі умислі, другий наслідок характеризується, лише як необережність. Для характеристики даної групи, варто звертати увагу також на види умислу, адже відповідно до чинного кримінального

законодавства України він поділяється на два види, а саме прямиї (особа усвідомлювала настання наслідків, та бажала їх настання) та непрямиї (особа усвідомлювала настання наслідків не бажала, однак передбачала їх настання) [4, с. 99].

А також для характеристики змішаної форми вини варто характеризувати і види необережності, адже вона виражається в формах злочинної самовпевненості або злочинної недбалості. Для прикладу можна зазначити, умисне тяжке тілесне пошкодження. Таким чином, нанесення ушкоджень є умисел, а от якщо ці дії призвели до смерті потерпілого, то до цього наслідку відношення особи може бути у формі необережності.

Отже, з вищезазначеного аналізу, можна дійти таких висновків, що:

1) змішана форма вини є тією альтернативою, яка поєднує в собі дві основні, а саме умисна та необережність.

2) характерною рисою для змішаної форми вини є те, що в ній поєднується відношення до наслідків та відношення до вчиненого діяння, воно може бути і умисним і необережним, із зазначених прикладів можна визначити, що відношення до наслідків може бути необережним, однак в той же час обвинувачений вчинювати злочин буде навмисно.

3) змішана форма вини, дає можливість конкретизувати ступінь суспільної небезпеки злочину.

Змішана форма вини є надзвичайно цікавим правовим явищем та її характеристика є надзвичайно важливою для подальшого аналізу та кваліфікації злочину.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Поточна редакція від 20.11.2019. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 15.04.2020).
2. Бабанін С. В. Змішана форма вини у кримінальному праві України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 186-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_2_28 (дата звернення 17.05.2020).
3. Ткачова О. В. Мотиви і мотивація вчинення умисних вбивств. Юридичний науковий електронний журнал : електрон. наук. вид. 2015. № 5. С. 197–200. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/55.pdf (дата звернення: 18.04.2020).
4. Пушкар О. А. Поняття змішаної форми вини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016.

- Вип. 36(2). – С. 93-96. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pvuzhpr_2016_36\(2\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pvuzhpr_2016_36(2)_25). (дата звернення 16.04.2020).
5. Крайник Г. С. Змішана форма вини у теорії кримінального права та судовій практиці. Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. 2015. № 2. С. 97–110. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/07_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 16.04.2020).

Дмитренко Н. А.
*аспірант кафедри галузевого права,
викладач кафедри галузевого права
Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна*

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Однією із відчутно значущих соціальних проблем для України є злочинність. Відобразити загальні тенденції розвитку злочинності в Україні досить важко, оскільки різні види злочинності мають свої, властиві лише їм особливості та тенденції розвитку, а також ускладнює аналіз і латентна злочинність.

В науковій літературі наголошується на тому, що важливість вивчення латентної злочинності має важливе значення для пізнання її фактичного стану дійсних масштабів, структури, а також для відстеження тенденцій розвитку всієї злочинності та окремих її видів.

Латентна злочинність призводить до істотних негативних наслідків для успішної діяльності правоохоронних органів і зрештою для всього суспільства, оскільки, залишаючись неврахованою, породжує нові злочини, формує в громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод, завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона причиняє [1, с. 142].

Латентна злочинність (від лат. Latens (latentis) – прихований, невидимий) – частина злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення у державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили [2, с. 356]. Латентна (прихована) злочинність існує в тій чи іншій мірі в усі часи і її наявність зумовлена різними чинниками як об'єктивного так і суб'єктивного характеру.

Латентна злочинність – це злочинність, яку з тих чи інших ричин не встановлено, не виявлено і тому небуло відображено в офіційному обліку відповідних державних органів, спеціально покликаних боротися із злочинністю.

У кримінологічній літературі наведено різні тлумачення поняття латентної злочинності. Наприклад, О.С. Шляпочніков та Г.І. Забрянський під латентною злочинністю розуміють сукупність кримінально караних дій, які не були виявлені правоохоронними органами [3, с. 22]. Л.В. Кондратюк розглядає її як «...ту частину загальної злочинності, що становить кумулятивний масив у межах дії строків давності» [4, с. 141].

Вітчизняний кримінолог О.М. Джужа наголошує на тому, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [5, с. 219]. А.М. Ларін пропонує віднести до латентних і ті злочини, які стали відомими правоохоронним органам, але з тих чи інших причин приховані працівниками цих органів від обліку [6, с. 107].

Більшість науковців єдині в тому, що до латентної злочинності слід віднести ті злочини, які були вчинені, але не стали відомі правоохоронним органам, або стали їм відомі, але були приховані від реєстрації. На нашу думку, латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності.

Латентна злочинність, її розміри обумовлюють нечітке, неповне уявлення про злочинність в цілому і тому мають вивчатися, визначатися, для отримання більш адекватного уявлення про фактично вчинену кількість злочинів. Проблема з визначенням латентної злочинності полягає в тому, що за своєю природою латентна злочинність має троякий зміст, а саме: 1) кримінологічний (сукупність не виявлених і не включених в статистику злочинів); 2) криміналістичний (не виявлені та не розкриті злочини); 3) кримінально-процесуальний (злочини, вчинення яких не потягло за собою певних юридичних наслідків – досудове та судове кримінальне провадження).

Список літератури:

1. Веприцький Р.С. Латентність злочинності та шляхи її подолання / Р.С. Веприцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe_index.htm_2014_1_14.pdf
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. – Т. 3 / За ред. Ю.С. Шемшученко. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія», 2001. – 789 с.

3. Шляпочников А.С. Забрянский Г.И. Выявление латентной преступности / А.С. Шляпочников, Г.И. Забрянский // Сов. государство и право. – 1971. – № 5. – С. 98-103.
4. Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования / К.К. Горяинов, А.П. Исиченко, Л.В. Кондратюк. – М.: Изд-во ВНИИ МВД РФ, 1994. – 152 с.
5. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.
6. Храмов С.М. Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография / С.М. Храмов. – Брест: БрГУ, 2010. – С. 5-6.

Гіденко Є. С.

*магістр права, викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Звєгінцева А. М.

*курсант I курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальна поліція*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ЗБАГАЧЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ НЕЗАКОННИМИ СПОСОБОМ

Стаття 20 Конвенції ООН проти корупції рекомендує державам-учасникам «за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи» розглянути «можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караного діяння, коли воно здійснюється навмисне, незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи, яке воно бути не може раціонально обґрунтувати» [4, с. 16]. Конвенція без застережень була підписана Україною.

В принципі збагачення – це не тільки нормальне, але і корисне для добробуту індивіда, суспільства і держав явище. Прагнення до збагачення, як би ми до цього не ставилися, є однією з головних «пружин» розвитку сучасної цивілізації. Для реалізації суб'єктивного права на збагачення в законодавстві будь-якої держави закріплені правила легального переміщення матеріальних благ від одного суб'єкта цивільного обороту до іншого.

Але ще в римському праві з'явилися конструкції, в основі яких лежить ідея неприпустимості безпідставного збагачення, при якому придбання (приріст) і заощадження (економія) будь-якого матеріального блага є неправомірними, оскільки це суперечить засадам суспільства, основам моральності і моралі. Безпідставне збагачення порушує принципи соціальної справедливості і при широкому поширенні цього явища створює загрозу хаосу в майнових відносинах і в кінцевому рахунку загрожує соціальними потрясіннями і катаклізмами [2, с. 45].

Упречності безпідставного збагачення простежується в законодавстві практично всіх зарубіжних держав незалежно від того, до якої правової сім'ї воно належить: романської, німецької або англо-американської. У Цивільному кодексі України є глава 60 «Зобов'язання внаслідок безпідставного збагачення». Статтею 1102 ДК РФ пропонується, що «особа, яка без встановлених законом, іншими правовими актами або угодою підстав придбало або зберегло майно (набувач) за рахунок іншої особи (потерпілого), зобов'язана повернути останньому безпідставно придбане або заощаджене майно (безпідставне збагачення)».

Іншими словами, всі зміни в майновий стан особи повинні бути засновані на законі і опосередковані договором, приписом, угодою та іншим юридичним фактом, наявність якого необхідна для виникнення правовідносин щодо володіння, користування чи розпорядження майном.

Арсенал боротьби з незаконним переміщенням майна не вичерпується тільки цивільно-правовими засобами. В силу спеціалізації галузей права в цивільно-правовій галузі задаються основні правила майнового обороту, в моїй трактовці – правила безпеки. Деякі з правил майнової безпеки закріплюються в диспозиціях інших галузей права: в диспозиціях адміністративного законодавства – правила підвищеної безпеки, а в диспозиціях статей особливої частини Кримінального права – правила особливої безпеки. Порушення правил безпеки, закріплених в зазначених галузях, тягне за собою відповідні санкції [3, с. 212].

Отже, в даний час будь-яких перешкод принципового характеру для запровадження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення публічних посадових осіб у системі існує. Є ряд термінологічних нестикувань і неясностей в трактуванні презумпції в різних галузях права, які повинні бути подолані в ході міждисциплінарної взаємодії відповідних фахівців, а також коригування галузевого законодавства.

Головне, що країна бореться з цією проблемою. І хотілось, щоб у майбутньому ми менше спостерігали такі ситуації і більше вірили посадовим особам.

Список літератури:

1. 59 «відтінків» корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1254198-59-vidtinkiv-koruptsiji.html>
2. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. – К. : «Юрисконсульт», 2006, с. 45.
3. Гарбазей Д. О. Незаконне збагачення: міжнародно-правовий аспект / Д. О. Гарбазей // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1. – Т. 2. – С. 212–217 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_53)
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 р. № 251-V) / Верховна Рада України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

Кірпота В. В.

студентка

*Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

ПОРІВНЯННЯ ОСНОВНИХ ОЗНАК СКЛАДУ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ І УЯВНОЇ ОБОРОНИ. ЇХ ВПЛИВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Актуальність цього питання полягає в тому, що багато науковців, практиків ведуть дискусії з приводу поняття та суті уявної оборони в національному кримінальному законодавстві. В практичній сфері вирішення даного питання виникають проблеми відмежування уявної оборони та необхідної оборони, що призводить до виникнення проблеми при слідчій діяльності з виявленням та розкриттям доказів справи, що в свою чергу призводить до фактичних помилок суду при вирішенні подібних кримінальних справ. Це насамперед може зумовлюватися тим, що в сучасному Кримінальному Кодексі України, відповідно в частині що наводить визначення поняття уявної оборони міститься недостатньо повна інформація щодо розмежування поняття уявної оборони. Тобто, саме формулювання уявної оборони не дає

чіткого розуміння визначення не тільки для людей, які не мають юридичної професії, але хочуть детально ознайомитися та захистити свої права, а й для практиків, які вже багато років занурені в свою професію. Важливо згадати, що навіть сучасні наукові роботи, не звертають увагу на розмежування складу необхідної оборони, як обставини, що виключає злочинність діяння, від фактичного складу, що виникає під час уявної оборони. До того ж, жодне видання не тлумачить такі ознаки уявної оборони, як об'єкт діяння, об'єктивна сторона. Тому, підкріплюючи свої дослідження судовою практикою, в даній роботі, хочу проаналізувати вищенаведені ознаки, а також порівняти їх з аналогічними ознаками уявної оборони, для того, щоб правомірно відмежовувати дані поняття.

Метою дослідження моєї роботи є дослідження інституту уявної оборони також дослідженням визначення того, чи являється уявна оборона фактичною помилкою у визначенні поняття необхідної оборони, чи все ж таки є самостійним інститутом кримінального права.

Багато юристів-практиків допускають фактичну помилку при розмежуванні необхідної оборони і уявної оборони. З правової точки зору, як я вже зазначала в своїй роботі, вони відрізняється реальністю. Це основна ознака, вона полягає в дійсності небезпечного посягання. Також існують ще декілька ознак. При необхідній обороні особа: усвідомлює, що проти неї відбувається суспільно небезпечні діяння, це діяння може загрожувати життю та здоров'ю особи, для припинення посягання потрібно змусити особу яка посягає зупинитись, тобто заподіяти шкоду йому, щоб він не спричинив шкоду вам. Проводячи паралель між необхідною і уявною обороною отримуємо [1, с. 5]. Якщо співвідносити уявну оборону як помилку при необхідній обороні, по ознакам необхідної оборони, то вже перші пункти суперечать. По-перше, особа вважає, що проти неї відбувається суспільно небезпечне діяння. Тобто помилково вважає. По-друге, те що це діяння загрожувє життю і здоров'ю, правам і свободам особи.

Розмежування понять уявної і необхідної оборони можлива при аналізуванні таких ознак, як об'єкт на який посягає діяння, мету вчинення діянь, суб'єкт який вчинює діяння, пов'язане з необхідною обороною, або ж з уявною обороною, об'єктивну сторону діянь, а також психічне ставлення суб'єкта до вчинюваних дій. Сукупність даних ознак, може дати нам реальну можливість у кваліфікації цих діянь.

Перше, з чого хочеться почати, це об'єкти даних діянь. Об'єктом необхідної оборони можна визначити охоронювані законом права та інтереси особи, а також благо, якому безпосередньо суб'єкт спричиняє шкоду для того, щоб попередити злочинне діяння іншого суб'єкта. Висновки щодо цього поняття можливо зробити, урахуваючи поняття необхідної оборони, яке представлено нам кримінальним кодексом.

Поняття об'єкту уявної оборони не закріплено в законодавстві, але виходячи з норм кримінального кодексу можна припустити, що об'єктом уявної оборони є суспільні блага, прав або інтереси, якому суб'єкт наносить шкоду, для того щоб відвести уявні наслідки дій іншої особи. Тобто, по суті об'єкт, що належить необхідній обороні та об'єкт уявної оборони один і той самий, тобто суспільні блага, права або інтереси особи. Проаналізувавши судову практику, хочу зауважити, що зазвичай об'єктом є права людини, такі як життя та здоров'я особи, яка реально або уявно складає небезпеку для суб'єкта.

Відповідно до ч. 1 ст. 36 КК України, – можна визначити мету необхідної оборони. Тобто, необхідною обороною можна визначити захист охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільне небезпечного посягання [2]. Мета уявної оборони повторює мету необхідної оборони, тому що також має на меті захист прав і свобод людини.

Суб'єкт необхідної оборони не відрізняється від суб'єкта уявної оборони і є фізичною, осудною особою, яка досягла шістнадцяти років, має повну дієздатність та деліктоздатність і здатна повністю усвідомлювати та відповідати з свої вчинки. Суб'єкт повністю має усвідомлювати характер, здійснюваних ним дій. В інших випадках, коли суб'єктами не є особи, які підлягають кримінальній відповідальності, то і оцінку даним діям не можливо дати орієнтуючись на норми кримінального законодавства України.

Об'єктивна сторона діяння, що обумовлено необхідною обороною, може проявлятися лише у активній фазі діяльності. Такими діями можуть бути фізичні зусилля особи, яка обороняється або ж використання певних знарядь, пристроїв або ж предметів для захисту. До таких об'єктів захисту можна віднести предмети, які раптово суб'єкт знайшов, вчиняючи захист, або ж засоби, які були раніше заготовані ним же. До таких засобів можна віднести холодну або вогнепальну зброю, які були взяті для оборони.

Об'єктивна сторона усіх обставин, що виключають злочинність діяння, у тому числі необхідної оборони та уявної оборони за основними ознаками є спільними, тобто діяння, причинно-наслідковий зв'язок та наслідок можуть не відрізнятися. Тобто, є діяння у формі дії, яке залежно від обстановки, місця або часу може визначатися як соціально допустима, суспільно корисна або суспільно небезпечна. У випадку необхідної оборони, як я вже і зазначала раніше, діяння, вчинене суб'єктом, якщо не перевищує встановлені межі є суспільно корисним, в той час, як діяння, вчинене у межах уявної оборони є соціально допустимим.

Важливим розмежуванням між необхідною обороною та уявною обороною є психічне ставлення суб'єкта до діяння. При необхідній обороні виникає вже під час посягання на особу, тобто під час ситуації, коли терміново потрібно діяти. Тобто особа бачить загрозу для своїх прав або інтересів, і тому вчинює певну дію для того щоб припинити це. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України в постанові від 26 квітня 1991 року пояснив, що «...стан необхідної оборони виникає не лише в момент суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. При з'ясуванні наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну» [3, с. 4].

При уявній обороні суб'єкт сприймає дії особи щодо неї такими, що мають суспільно небезпечне посягання щодо його прав та свобод. Тобто, дії потерпілого мають бути схожі на злочинне діяння, наприклад погрози життю, або наведення зброї, яка може бути як іграшковою так і справжньою, але не зарядженою, або діставання з кишені блискучого предмета під час сварки, тощо. Також, можлива наявність обстановки, яка вводить в оману суб'єкта, тобто погрози позбавлення життя на темній вулиці тощо. Тобто, підставою для вчинення уявної оборони є нереальне, або уявне, недійсне посягання потерпілого на суб'єкта, яке може бути цілком суспільно небезпечним, але в меншій мірі від того, яке повинно було скоїтися.

Проаналізувавши всі вище зазначені обставини, доречно зауважити, що уявна оборона не може бути фактичною помилкою при необхідній обороні, тому що присутній ряд ознак, які суттєво відмежовують дані поняття.

Отже, аналізуючи відмінності в необхідній обороні і уявній обороні, як обставин, що виключають злочинність діянь. Важливо зазначити, що дані поняття схожі при визначенні об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту вчиненого діяння та мети вчиненого діяння. Але, головною відмінністю уявної оборони від необхідної оборони є суб'єктивна сторона, тобто пряма відсутність вини суб'єкта діяння, яка помиляється у аналізі діянь, іншої особи щодо його прав та свобод.

Список літератури:

1. Орловський Б. М. Уявна оборона як обставина, що виключає злочинність діяння. Історико-правовий аналіз / Б. М. Орловський // м. Харків. – № 47. – С. 5.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page2>.

3. О недостатках судебной практики по делам, связанным с применением законодательства о необходимой обороне : Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 23 октября 1956 г. № 8 // Судебная практика Верховного Суда СССР. – 1956. – № 6. – С. 4-8.

Ламбуцька Т. О.

*аспірантка кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГОЛОВУЮЧОГО У ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Неабиякої актуальності наразі набуває питання захисту прав у ході кримінальних проваджень найбільш незахищених категорій населення. До таких, перш за все, необхідно віднести неповнолітніх.

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК України) [1] з урахуванням особливостей, передбачених главою 39 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх». Про це йдеться у ч. 1 ст. 484 КПК України. Звідси випливає, що повноваження головуючого у ході кримінального провадження щодо неповнолітніх можна класифікувати на загальні та спеціальні. У цьому контексті необхідно вказати, що загальні процесуальні повноваження головуючого у кримінальному провадженні передбачені ст. 321 КПК України. Згідно положень цієї статті головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження, а також вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку [1].

Що ж стосується спеціальних повноважень обумовлених, особливостями даного виду провадження, то вони визначені, насамперед, у главі 39 КПК України про яку нами вже згадувалося. Так, наприклад, ч. 2 ст. 484 КПК України встановлюється, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час

провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього [1]. Отже, є всі підстави зробити такий висновок, що головуючий кримінального провадження щодо неповнолітніх має спеціальні повноваження щодо здійснення контролю за тим, щоб особи, що беруть у ньому участь здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям. Адже він, як нам відомо з аналізу положень ст. 321 КПК України, керує судовим процесом.

Необхідно зазначити, що під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [1].

У той же час, у листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13 наголошується на тому, що неповнолітньому підозрюваному (обвинуваченому) має бути реально забезпечено його право на захист, у тому числі шляхом забезпечення обов'язкової участі захисника, як із моменту встановлення факту неповноліття, так і з часу виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (пункти 1–2 ч. 2 ст. 52 КПК). Участь захисника в судовому провадженні під час розгляду кримінального провадження, а також перегляду судових рішень за результатами судового розгляду щодо неповнолітніх має бути забезпечено в судах усіх інстанцій незалежно від стадії

судового провадження та суб'єкта оскарження. Здійснення захисту неповнолітнього і дорослого співучасників злочину одним і тим же захисником є неприпустимим [2]. Тобто, знову ж таки простежується перелік контрольних повноважень головуючого.

Крім того, суддя уповноважений нагадувати захиснику та законному представникові неповнолітнього про їх обов'язок пояснювати неповнолітньому кожну дію в ході судового розгляду, забезпечуючи тим самим право обвинуваченого на ефективну участь у кримінальному провадженні, яке полягає не лише в праві останнього бути присутнім в судовому засіданні, але й право чути, бути почутим і слідкувати за ходом розгляду [2].

У випадку, коли підсудний неповнолітній визнає себе винним, суд, зважаючи на інтелектуальні, психологічні та інші особливості неповнолітнього, повинен впевнитися, що він правильно розуміє зміст фактичних обставин, які він не оспорує. Якщо підсудний визнає всі обставини вчинення ним злочину, відсутні сумніви щодо добровільності й істинності його позиції, підсудний усвідомлює неможливість у подальшому оспорити визнані ним обставини в апеляційному порядку, тоді вирішується питання про перехід до судових дебатів і ухвалення суддею рішення. Дійшовши висновку про необхідність звільнення неповнолітнього від покарання з випробуванням, суд у вирокі вказує про покладання на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язку наглядати за засудженим та провадити з ним виховну роботу. А тому, при розгляді справи, суд має з'ясувати, чи є особи, які можуть позитивно впливати на засудженого [3, с. 157].

Як бачимо, повноваження головуючого у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх дуже стисло й опосередковано викладені та розпорочені по тексту різних статей КПК України та різних нормативно-правових актів. З огляду на це, та з метою удосконалення правового регулювання повноважень головуючого у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх доцільно було б доповнити КПК України ст. 484-1 «Процесуальні повноваження головуючого у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх».

Насамкінець, варто зазначити, що повноваження головуючого у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх потребують подальшого наукового вивчення.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17> (дата звернення: 18.05.2020).
2. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13> (дата звернення:
18.05.2020).

3. Артеменко І. І. Кримінальне правосуддя щодо неповнолітніх. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №4. С. 155-158.

Орлов І. Д.

*курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності*

Науковий керівник: Філіпп А. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та криминології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКСЦЕСУ ВИКОНАВЦЯ

Згідно з теорією кримінального права, ексцес виконавця – це вчинення виконавцем діяння, що не охоплювалось ні прямим, ні непрямим умислом інших співучасників, водночас це діяння містить склад самостійного злочину або додаткові кваліфікуючі ознаки [1, с. 120]. Наприклад, крадіжка поєднана з проникненням у житло вчинена за попередньою змовою групою осіб, при цьому один із виконавців убиває господарів житла.

У цьому випадку відповідальність за вбивство несе лише виконавець. Частина 5 статті 29 КК України передбачає саме таку ситуацію: «...співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалось їхнім умислом» [2].

Проте, ми вважаємо, що зазначене теоретичне визначення, так само як і його законодавче закріплення в контексті його застосування до учасників організованої групи, є занадто вузьким і невідображаючим реальні криминологічні й криміналістичні особливості як злочинної діяльності організованих груп взагалі, так і організованих груп корисливо-насильницької спрямованості, зокрема [1, с. 123].

Ми вважаємо, що подібні випадки, вчинені співучасником групи осіб за попередньою змовою, тим більше учасником організованої групи, не мають обмежуватись виключно виконавцем конкретного злочину, вчиненого групою, а можуть у рівній мірі відноситись до всіх без виключення співучасників.

По-перше, в організованій групі, досить важко проводити поділ учасників на виконавців, організаторів, підбурювачів і посібників, оскільки всі учасники такої групи діють як єдине ціле, як єдиний механізм. Крім того, практична потреба в цьому відсутня, оскільки це ніяк не впливає а ні на кваліфікацію, а ні на обсяг інкримінування.

По-друге, навіть при застосуванні традиційного підходу щодо поділу співучасників на види, ексцес фактично може мати місце не тільки з боку виконавця, а і будь-якого іншого співучасника. Наприклад, організатор злочину, плануючи напад на об'єкт, не ставить до відома інших учасників, що на ньому зберігаються радіоактивні матеріали, хоча сам володіє такою інформацією [2].

За таких умов, іншим співучасникам злочину не може бути інкриміновано ст. 261 КК України (Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення).

Отже, в даному випадку варто говорити про «ексцес організатора». Посібник, який надає для вчинення нападу виконавцю газовий пістолет, вказує що у патронах міститься газ, що має подразнюючу дію, хоча фактично, що відомо пособнику, в боєприпасах міститься отруйна речовина нервово-паралітичної дії, яка неодмінно призведе до смерті потерпілого, а також людей, які випадково опиняться у приміщенні чи поряд із місцем застосування такого боєприпаси.

В даному випадку відносно умисного вбивства способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України), маємо «ексцес пособника». Важливо зазначити, що сукупність злочинів при ексцесі співучасника може бути як ідеальною, так і реальною, що об'єктивно впливає із специфіки вчинюваних злочинних діянь, що для інших співучасників переходить із категорії діяння у категорію події, тобто не залежить від їх волевиявлення [3, с. 107].

На цій підставі, ми робимо висновок про те, що застосований у теорії кримінального права термін «ексцес виконавця» має бути доповнений терміном «ексцес співучасника» – організатора, виконавця, пособника, підбурювача. В контексті ж організованих груп більш вірно іменувати подібні випадки терміном «ексцес учасника організованої групи» [4, с. 105-108].

Таким чином, при ексцесі співучасника має місце наявність принаймні однієї із таких ознак: – посягання відбувається не на той об'єкт кримінально-правової охорони, який охоплювався умислом інших співучасників; – фактично вчиняються діяння, що не охоплювались умислом інших співучасників; – за результатами фактично вчиненого діяння настають такі злочинні наслідки, які не охоплювались умислом інших співучасників [5, с. 149-159].

На підставі викладеного, Ми пропонує норму ч. 5 ст. 29 КК України викласти у такій редакції: «Особа, яка діяла у співучасті не підлягає

кримінальній відповідальності, як співучасник, за діяння та його наслідки, у випадку якщо вони не охоплювались його умислом». У випадку ексцесу учасника організованої групи, ми маємо говорити не тільки про відсутність умислу спрямованого: на посягання на конкретний об'єкт кримінально-правової охорони; на вчинення конкретного злочинного діяння з боку інших учасників групи та про відсутність умислу до настання певного злочинного результату, а й про те, що таке злочинне діяння та такий злочинний результат не охоплювались загальним планом, доведеним до відома усіх учасників організованої групи.

Отже, мета, якої прагнув учасник, з боку якого мав місце ексцес учасника, повинна мати виключно індивідуальний характер та не співпадати із загальною метою діяльності групи.

Список літератури:

1. Бантишев О. Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін.: ПАЛИВОДА А. В., 2010. 336 с. (Серія «Науково-практичний коментар»).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. редакція від 20.03.2020 рік [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр)
3. Кузьмін С. А. Кримінальна відповідальність учасників організованих груп корисливо-насильницької спрямованості : монографія: Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 132 с.
4. Орловський Р. С. Поняття і значення ексцесу виконавця. Науковий вісник *Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2015. Том 2. С. 105-108.
5. Ус О. Ю. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті (Питання кримінального права та процесу). *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 149-159.

Павленко Т. А.
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. І саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Це положення Основного закону нашої держави сьогодні в умовах всесвітньої пандемії COVID-19, в умовах інфодемії¹, яка спричиняє шкоду людині не меншу, а, подекуди, і більшу, ніж безпосередньо пандемія², в умовах економічної кризи, що лише набуває обертів, стає особливо актуальним. На нашу думку особливо гостро стоїть питання захисту здоров'я людини.

Підкреслимо, що здоров'я це не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів, а перш за все, стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя [2]. Український законодавець також підтримує позицію, що здоров'я це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [3].

Особливо хотілося б звернути увагу на той факт, що безумовно складовою здоров'я людини є психічне здоров'я. «Здоров'я» необхідно розуміти як максимально досяжний та оптимальний фізичний і психічний стан людського організму, необхідний для забезпечення біологічного існування, здатності до тривалого активного життя й створення здорового покоління [4, с. 23-24]. Одностайності у розумінні «психічного здоров'я» наразі немає. На наш погляд доцільно говорити про те, що психічне здоров'я, з правової точки зору потрібно розглядати як складову загального здоров'я фізичної особи, а значить, як стан особи, який характеризується цілісністю та узгодженістю усіх психічних функцій організму, що забезпечують, насамперед, внутрішнє

¹ Т. А. Gebreigus, генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), легітимізує новий термін сучасної реальності «інфодемія» та закликає протидіяти дезінформації, залякуванню, нагнітанням, що охоплює весь світ, доволі серйозно ускладнюючи боротьбу з реальною проблемою зупинення та подолання пандемії COVID-19 [1].

² Хоча таку шкоду для життя та здоров'я (особливо психічного) людині наразі доволі складно визначити, проте вона «дає свої негативні плоди» у найближчому майбутньому.

почуття суб'єктивної психічної комфортності, а також здатність до цілеспрямованої усвідомленої діяльності та адекватні форми поведінки [5, с. 158]. Тобто для людини є природним відчуття суб'єктивної психічної комфортності.

З кінця 2019 року ми стали свідками драматичних подій, пов'язаних зі швидкою появою нового коронавірусу. Детальне глобальне висвітлення у засобах масової інформації (ЗМІ) подій у реальному часі забезпечує актуальні новини про зараження в будь-якому куточку планети. Люди перестали відчувати себе у безпеці. Одним з прикладів масового індукування відчуття катастрофи є шалені темпи зростання популярності так званих таборів виживання (закритих автономних спільнот, що обіцяють прихисток від пандемії COVID-19) [6, с. 26].

Вагому роль у формуванні у людини відчуття психічної комфортності або навпаки його відсутності відіграють ЗМІ. Наприклад, десять років тому в статті «Ситуаційна соціокультуральна тривога: сучасні провокації та їх психосоматичні розв'язання», присвяченій аналізу тривожного реагування людей на масив інформації у ЗМІ про виверження вулкану Ейф'ятлайокюдль, було виявлено сплеск модної в соціумі теми апокаліпсису, що триває й дотепер [7, с. 10-15]. Того часу в ЗМІ спектр поглядів на ситуацію виверження вулкану коливався від катастрофічного до грайливо «пофігістського», а оцінка причин і наслідків закриття аеропортів – від надзвичайної до буденної [6, с. 26-27].

Опитування у Страсбурзі 42 осіб чотирьох національностей (українці, американці, німці, французи), незалежно від ступеня залученості, виявило таку психологічну реакцію: 88,1 % проявлялася усвідомленою тривоگوю, спрямованою на найближче майбутнє, із них у 9,5 % – поєднанням тривоги та суму. Що було зумовлено високим рівнем базальної позасвідомої тривоги – гострого відчуття невизначеності ситуації. На думку опитаних осіб, таке відчуття спровоковане браком інформації, свідомим її приховуванням або перекручуванням [7, с. 10-15].

На сьогодні у світі зареєстровано понад 5,6 млн хворих на COVID-19, понад 340 тис. осіб пішли із життя внаслідок цієї хвороби, але понад 2,3 млн осіб одужали¹. За даними ВООЗ співвідношення легких/тяжких випадків становить 95/5 (ВООЗ, 2020). Проте ЗМІ (особливо електронні) розповсюджують здебільшого страхітливую, нагнітаючу інформацію. І розповсюдження такої подекуди спотвореної, неперевіреної інформації спричиняє серйозний пагубний вплив на соціальне життя, на життєдіяльність в цілому, і, врешті решт, як наслідок на економічну та політичну стабільність.

¹ Станом на 26.05.2020 року.

Тобто, ми бачимо, як подана у ЗМІ інформація впливає не просто на формування думки людей, а безпосередньо на складову здоров'я людини – психічне здоров'я.

Ми розуміємо, що незалежність преси є безумовним досягненням демократії. Але незалежність і нагнітання, подання неправдивої, спотвореної інформації – це різні речі. А відтак, держава має належним чином реагувати на такі прояви. І кримінальне право не має залишатися осторонь. І, принаймні, звернути увагу на можливість розгляду подальших перспектив забезпечення охорони психічного здоров'я людини (в тому числі, і у контексті впливу ЗМІ на нього) заходами кримінально-правового характеру. Проте із розумінням того, що такі заходи є останнім «важелем впливу».

Список літератури:

1. Zarocostas J. How to fight an infodemic. *The Lancet*. 2020 Feb 29. Vol. 395, № 10225. 676 p.
2. Преамбула до Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599
3. Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я № 2801-ХІІ від 19 листопада 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Сенюта І. Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: (Монографія). – Львів: Астролябія, 2007. 244 с.
5. Стефанчук Р. О. Здоров'я фізичної особи як об'єкт її особистих немайнових прав *Форум права*. 2007. № 1. С.154-160 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07sroonp.pdf>
6. Чабан О. С., Хаустова О. О. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів) *НейроNews*. 2020. Вип. 3. С. 26-36. URL: [https://neuronews.com.ua/uploads/issues/2020/3\(114\)/nn20_3_26-36.pdf](https://neuronews.com.ua/uploads/issues/2020/3(114)/nn20_3_26-36.pdf)
7. Чабан О. С., Хаустова О. О., Жабенко О. Ю. Ситуаційна соціокультурна тривога: сучасні провокації та їх психосоматичні розв'язання. *НейроNews*. 2010. Вип. 4. С. 1-15.

Шарапова В. В.

студентка

Науковий керівник: Корчева Т. В.

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

МЕТА І ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що на сьогодні після зміни кримінального процесуального законодавства постають питання накопичення слідчої та судової практики з приводу їх застосування. На сьогодні законодавство наділяє уповноважених суб'єктів певним рівнем розсуду у питаннях визначення та обрання запобіжних заходів.

Виходячи із актуальності, є потреба у виробленні певних загальних підходів до обрання і застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), передбачені наступні види запобіжних заходів: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт та тримання під вартою. Запобіжні заходи мають подвійну мету. З одного боку, вони направлені на забезпечення належної процесуальної дисципліни та можливості залучати підозрюваного при досудовому розслідуванні, а з іншої сторони, заходи забезпечення кримінального провадження направлені на захист суспільства від потенційно протиправної поведінки підозрюваного.

Застосування запобіжного заходу завжди в тій чи іншій мірі обмежує особисті права людини. Найбільш яскраво це проявляється при домашньому арешті та триманні під вартою, коли обмежується конституційне право людини на свободу пересування. Відповідно до приписів КПК, питання про застосування того чи іншого запобіжного заходу вирішує суд на підставі розгляду вмотивованого клопотання. Є окремі нюанси, наприклад, щодо тримання під вартою як найбільш суворого виду заходу забезпечення. Тут законодавством передбачено, що він застосовується лише як крайній засіб при неможливості обрання іншого запобіжного заходу.

На наше переконання, при кожній конкретній ситуації суддя повинен індивідуально оцінювати обставини справи та особу щодо якої застосовано запобіжний захід для того, щоб обраний запобіжний захист обмежував її права та свободи лише в межах потрібних для кримінального провадження. Тут у нагоді стане прецедентна практика

ЄСПЛ. Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен має право на справедливий суд. Згідно із Законом України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання в Україні і визнаються джерелами права. Крім того, ці рішення як джерела норм міжнародного права мають пріоритет перед національним законодавством відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

Аналізуючи прецедентну практику ЄСПЛ, зазначимо, що у рішенні по справі «Канджов проти Болгарії» ЄСПЛ висловив два важливих для кримінального процесу положення. По-перше, в кримінальному процесі стандарти справедливого правосуддя поширюються в тому числі і на стадію досудового розслідування. По-друге, підстави та вмотивованість для застосування запобіжного заходу повинні впливати із загальних підстав та вмотивованості пред'явлення підозри чи обвинувачення. Якщо немає доказів та підстав для надання особі правового статусу підозрюваного чи обвинуваченого, то немає і підстав для того, щоб застосовувати до такої особи запобіжні заходи.

Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Клішин проти України», досліджено питання суспільної небезпеки та ризику щодо особи, до якої заставано запобіжний захист. ЄСПЛ вказав на те, що ризики, які пов'язуються із собою, мають бути реальними, а не абстрактними. До того ж, у рішенні ЄСПЛ по справі «Белеветський проти Росії» вказано, що перелік підстав для застосування запобіжного заходу повинен бути вичерпними відповідно до національного закону.

У правовій позиції в рішенні ЄСПЛ «Александр Макаров проти Росії» конкретизовано наведені в попередніх справах висновки ЄСПЛ. Суд вказав на те, що підстава для застосування запобіжного заходу повинна передбачатися у національному законі, і сторона обвинувачення повинна виходити з наявності підстав фактичного характеру. Такі підстави мають кореспондуватись із нормою закону.

Суд, в свою чергу, повинен ретельно дослідити наявні докази вказаних ризиків, проаналізувати, дати належну оцінку в кожній конкретній справі. Такий припис вказано у Рішенні ЄСПЛ по справі «Кобець проти України», де суд зазначив, що суди не повинні брат на віру докази сторони обвинувачення в контексті обрання та застосування запобіжного заходу. Як зазначав ЄСПЛ у справі «Авшар проти Туреччини», таке доведення має впливати із сукупності ознак та узгоджених між собою презумпцій.

ЄСПЛ у справі «Белчев проти Болгарії» наголосив, що обґрунтування будь-якого періоду позбавлення свободи повинно бути переконливо доведено державними органами, а суд при обранні запобіжного заходу повинен дотримуватись принципу індивідуального

підходу, наприклад, при врахуванні стану здоров'я особи. До того ж, не менш цікавою є справа «Швидка проти України», де зазначено що будь-яке втручання у права людини в тому числі і при застосуванні запобіжних заходів мають відповідати вимогам пропорційності.

Отже, обмеження прав людини в контексті запобіжних заходів має бути співмірним, відповідати законній меті та застосовуватися з врахуванням підстав, передбачених КПК України. Практика ЄСПЛ є актуальною та практично доцільною для застосування при визначенні запобіжного заходу. Обрана тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

Шевченко А. М.

студентка

Науковий керівник: Шевченко Є. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Застосування інституту необхідної оборони на сьогодні є однією з найбільш гострих проблем сучасного суспільства. Це пов'язано, перш за все, з тим, що не завжди держава може забезпечити повний і всебічний захист усіх осіб, що знаходяться на її території. В цьому випадку людина змушена вживати оперативні заходи як для особистого захисту, так і для захисту інших осіб, у тому числі інтересів суспільства або держави.

Однією з обставин, що виключає злочинність діяння, є необхідна оборона, положення про яку закріплені ст. 36 КК України. Слід зазначити, що вона має свої межі, при яких є правомірною, а їх перевищення тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену законодавством.

Так, перевищенням меж необхідної оборони визнаються умисні дії, які явно не відповідають характеру та небезпечності посягання. Закон визнає такі дії суспільно небезпечними та навіть злочинними. У теорії кримінального права їх зазвичай називають ексцесом оборони.

В Україні кримінальна відповідальність за перевищення меж необхідної оборони настає виключно у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 КК України, тобто внаслідок

умисного вбивства, або умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Питання конкретного встановлення перевищення нормативних меж необхідної оборони в науці кримінального права пов'язано з оціночними критеріями, що й характеризує дискусійний характер цієї проблеми. Незважаючи на це, слід зазначити, що в теорії та практиці кримінального права приймалися спроби конкретизувати ознаки такого поняття як «ексцес оборони», але така конкретизація не охоплювала всі особливості цього явища.

Зазвичай, перевищення меж необхідної оборони означає, що особа, яка захищається, перевищила вимогу про співрозмірність оборони, тобто, вона не відповідала або небезпечності посягання, або обстановці захисту. Явність невідповідності зазвичай означає, що шкода, яка була спричинена особі, що посягала, об'єктивно перебуває в очевидній, дуже різкій невідповідності або з небезпечністю вчиненого посягання, або із обстановкою захисту, що склалася для того, хто захищається. Такий підхід підтримується Бауліним Ю. В., який визначає перевищення меж необхідної оборони як завідоме спричинення особі, що посягає, тяжкої шкоди (смерті або тяжких тілесних ушкоджень), яка явно неспіврозмірна з небезпечністю посягання чи явно не відповідає обстановці захисту [1, с. 259]. Дуже важливим в такому випадку стає саме суб'єктивне ставлення особи, яка оборонялася, до цієї шкоди. Тому, можна зробити висновок, що перевищення меж необхідної оборони можливе лише при наявності умислу. Виходячи з цього не може бути наявний ексцес оборони у випадках, коли шкода була заподіяна з необережності.

Частіше зустрічаються ексцеси оборони при невідповідності саме інтенсивності захисту до посягання. Інтенсивність захисту характеризується сукупністю ознак, які визначають цінність охоронюваного блага, час та місце нападу. Велику роль грають знаряддя захисту та спосіб їх використання: необхідно визначити чи була різка невідповідність між знаряддями захисту та нападу, чи таке знаряддя опинилось в руках особи, що захищалася, випадково чи ні, а також чи відносяться вони до зброї або до господарських предметів. Тобто питання такого посягання необхідно вирішувати шляхом детального аналізу кожного конкретного випадку, враховуючи всі фактичні обставини, а поряд із цим психічні та фізичні особливості осіб. Також, Верховний Суд у постанові №1 від 26.04.2002 [2] уточнює, що щоб установити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знарядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його

раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини (п. 5 Постанови).

Отже, на основі вищезазначеного, можна сказати, що перевищення меж необхідної оборони має місце, якщо наявна очевидна, явна невідповідність, при якій всім абсолютно стає зрозуміло, що потерпілий мав можливість відвернути напад більш м'яким способом і усвідомлював таку можливість, але обрав більш небезпечні засоби захисту, через що наніс нападнику велику шкоду без необхідності. Необхідно також зазначити, що, на мою думку, кожен конкретний випадок, де наявне питання про перевищення необхідної оборони, повинен вирішуватися індивідуально, зі встановленням всіх юридично важливих обставини для правильної кваліфікації діяння. Підтверджуючи цю точку зору, можна навести думку Кириченко В. Ф. який писав, що «питання про межі необхідної оборони є питанням факту. Тільки на основі аналізу конкретних обставин справи можна визначити міру захисту, а в теорії можуть бути дані лише її загальні принципи» [3, с. 47].

Список літератури:

1. Баулин Ю. В. *Обстоятельства, исключющие преступность деяния*. Ю. В. Баулин. – Харьков: Основа, 1991. – 360 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду № 1 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02>
3. Кириченко В. Ф. *Основные вопросы учения о необходимой обороне по советскому уголовному праву*. – М., 1948. – 107 с.

Шевчук В. М.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА: ІНТЕГРАЦІЙНІ ТА МІЖНАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ

Виникнення, становлення та сучасні тенденції розвитку криміналістичної тактики тісно пов'язані із використанням сучасних досягнень науки та техніки, відчувають суттєвий вплив та інтеграційні

процеси наукового взаємовпливу інших наук і галузей знань. При цьому процес інтеграції та диференціації наростаючого наукового знання є характерним і для розвитку криміналістики. У сучасному науковому знанні він набуває виключно важливого значення, охоплюючи як науку в цілому, так і окремі її галузі. Інтегративний процес пов'язаний з проникненням та асиміляцією даних однієї науки в іншу, виступає своєрідним каталізатором, який сприяє зародженню і формуванню нових галузей знань. З'ясування сутності та значення зазначених процесів є вельми актуальним для визначення генетичної природи появи і функціонування у криміналістиці нових наукових напрямків [3, с. 191-192]. При цьому слід враховувати, що інтеграція наук дає найбільш ефективні результати саме у вирішенні стикових проблем, нерідко таких далеких одна від одної, що думка про їх об'єднання спочатку видається безглуздом [7, с. 115]. Це в повній мірі відноситься і до криміналістичної тактики, як самостійного розділу криміналістики, поява та формування якого є генетичною передумовою та результатом інтеграції та диференціації знань у криміналістиці.

Криміналістична тактика, як і вся криміналістика в цілому, бере свій початок із науки кримінального процесу. Протягом значного часу криміналістику вважали лише як поліцейську техніку, а тактику і методику розслідування відносили до предмету кримінального процесу. У період свого формування тактика розглядалась як частина поліцейської (кримінальної) техніки. Криміналістична тактика, як розділ криміналістики, була предметом дослідження вже в перших роботах українських криміналістів. Як і техніка, вона спочатку називалася «кримінальною» і визначалася як система доцільних засобів переслідування злочинця для його затримання та знешкодження [10, с. 3].

Гене́за та еволю́ція поняття криміналістичної тактики у подальшому відбувалася переважно у напрямі розширення його змісту та суб'єктів такої діяльності. Разом із тим, у процесі свого розвитку криміналістична тактика використовувала та пристосовувала до своїх потреб розроблення і досягнення інших наук, таких як психологія, логіка, етика та ін. Так, під час формування криміналістичної тактики широкого застосування набули закономірності психологічної науки. Роль психологічних знань у становленні криміналістичної тактики дає можливість її віднести до інтелектуального ядра криміналістики [9, с. 17].

Як відомо, традиційно найбільш тісні міжнаукові зв'язки криміналістичної тактики, як і усієї криміналістики, проявляються з кримінальним процесуальним правом, оскільки криміналістику нерідко вважають праксіологією кримінального процесу. Як зазначав О. Я. Баєв, кримінально-процесуальний закон, як правова основа тактики, з одного боку, виступає як юридична база розробки та застосування тактичних елементів, з іншого боку, є принципом, що визначає структуру тактики.

На цій основі кримінально-процесуальний закон надає досить суттєвий, якщо не сказати вирішальний вплив на існування такої складної системи, як криміналістична тактика. Діалектичну єдність такого активного і динамічного явища, яким є тактика, і кримінального процесуального закону, як її правової основи, і створює єдину динамічну систему існування і використання тактики як інструменту для збирання, дослідження і оцінки інформації при доказуванні так і як способу управління цими складними процесами [1, с. 37].

У свою чергу Є. П. Іщенко зазначає, що кримінальний процес пропонує нормативні моделі, встановлює певні межі, але не розкриває того, як це треба робити. Процес визначає найбільш загальну форму, певні абстракції, тоді як криміналістика наповнює їх необхідним змістом [5, с. 9]. При цьому тактичні прийоми, засобів і методичні рекомендації, що розробляються криміналістичною тактикою, мають відповідати нормам чинного Кримінального процесуального кодексу. У свою чергу, наукові криміналістичні концепції та практичні рекомендації сприяють не лише оптимізації процедури досудового розслідування і судового провадження, а й удосконаленню кримінального процесуального законодавства. І навпаки, прогалини у кримінальному процесуальному законодавстві, неунормованість окремих положень, наявність суперечностей негативно позначаються на розробленні необхідних тактико-криміналістичних засобів, прийомів та рекомендацій [4, с. 233].

Криміналістична тактика тісно взаємопов'язана із логікою і філософією. Положення та наукові надбання логіки покладені в основу теоретичних положень криміналістичної тактики і багатьох тактичних засобів і прийомів пошуково-пізнавальної роботи слідчого, судді, адвоката, прокурора, зокрема при виявленні неправди, злочинної обізнаності осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів тощо. Сучасні досягнення науки логіки активно застосовуються при розробленні та формуванні теоретико-методологічних базових засад криміналістичної тактики. Окремі положення логіки, передусім такого її розділу, як логіка доказування та аргументації, є вихідними при дослідженні та вирішенні багатьох тактичних питань, зокрема, побудова та перевірка криміналістичних версій, визначення доцільності і послідовності окремих тактичних засобів і прийомів, проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій, при використанні тих або інших засобів фіксації доказової інформації, організація та планування розслідування і т.п.

Міжнаукові зв'язки криміналістичної тактики простежуються із філософією. Відомо, що методологія криміналістики базується на діалектичному підході, який дозволяє розкрити філософську сутність проблем, специфічних для криміналістики, з'ясувати, яку роль відіграє

практика як у науковому криміналістичному дослідженні, так і в діяльності слідчого, яка базується на рекомендаціях і висновках криміналістичної науки і т.д. На сьогодні методологічною основою криміналістики є теорія пізнання і теорія відображення. В криміналістичній науці і практичній діяльності у боротьбі зі злочинністю важливу роль відіграють філософські положення відносно єдності теорії і практики, положення діалектики щодо здатності матерії до відображення, про взаємозв'язки і взаємообумовленість явищ. В процесі розслідування злочинів необхідно проводити аналіз різноманітних форм відображення: починаючи від простіших, що пов'язані з контактною взаємодією двох об'єктів і до психофізіологічних, коли факти і обставини зафіксовані в свідомості людей [2, с. 228-229]. До базових принципів діалектики, які формують уявлення про предмет криміналістики, відносять принципи матеріальної єдності світу (неживої, живої матерії та суспільства), загального зв'язку явищ природи і суспільства, загального руху і розвитку матерії та суспільства, принципи системності, причинності, структурно-функціонального аналізу та інші. Таким чином, принципи, закони і категорії діалектики виступають стрижнем методології криміналістики, слугують основою, вихідним положенням пізнання її об'єктів.

Криміналістична тактика тісно взаємодіє із загальною і юридичною психологією. Відомо, що, становлення судової, а потім юридичної психології відбулося у прямому зв'язку із інтеграційними процесами у криміналістичних наукових знаннях, що сприяло розвитку і криміналістики і юридичної психології як самостійних наук. Положення загальної і юридичною психології широко використовуються для розробки психологічних основ криміналістичної тактики, а також для формування окремих криміналістичних теорій та вчень (вчення про криміналістичні версії, теорія систематизації тактичних прийомів, теорія тактичних операцій та ін.). Юридична психологія сприяє розробці тактичних прийомів, заснованих на необхідному рівні психологічного впливу, що дозволяє встановити психологічний контакт, викрити неправду, актуалізувати в пам'яті забуте, при плануванні розслідування окремих видів злочинів, висунені та перевірки слідчих версій, розшуку осіб, які вчинили злочини, для розробки тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), судових дій та тактичних комбінацій і операцій [8], а також при аналізі проблем і створенні методик розслідування окремих видів злочинів. У свою чергу тісний взаємозв'язок і проникнення психології у криміналістику створило сприятливі передумови для використання теорії ігор і теорії рефлексивних ігор [6, с. 179]. Положення загальної та юридичної психології виступають базою для розв'язання розумових завдань, що постають перед слідчим,

детективом, прокурором, експертом, співробітником оперативних підрозділів, суддею, адвокатом та ін., встановлення психологічного контакту між учасниками кримінального провадження, використання рефлексії та рефлексивного мислення під час висунення і перевірки слідчих версій та під час проведення допиту, обшуку та ін.

Криміналістична тактика тісно взаємопов'язана із теорією оперативно-розшукової діяльності. Положення криміналістичної тактики та практичні рекомендації можуть використатися при розробці й удосконалюванні *розшукової тактики*, яка є складовою частиною (підгалузю) криміналістичної тактики. Розшукова діяльність здійснюється шляхом проведення оперативно-розшукових заходів (Закон «Про оперативно-розшукову діяльність»), проведення негласних слідчих (розшукових) дій (згідно із КПК України) та організації та проведення оперативно-тактичних операцій [8]. Розшукова діяльність слідчого охоплює слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії, розшукові й організаційно-технічні заходи слідчого, оперативних працівників. Тактика оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, проведення оперативно-тактичних операцій є складовою частиною криміналістичної тактики, незалежно від того, чи йде мова про заходи, що реалізовано до початку кримінального провадження або в ході досудового розслідування. Інформація отримана в процесі проведення розшукової діяльності має велике значення для підготовки та проведення тактики процесуальних дій, де також простежуються взаємозв'язок тактики розшукової і слідчої діяльності.

Таким чином, криміналістична тактика та наукові знання про неї має синтетичний характер, об'єднуючи та інтегруючи різні галузі знань, вона завжди була та залишається й досі відкритою системою, що накопичує, диференціює й інтегрує новітні відкриття науки і техніки задля вирішення криміналістичних завдань і оптимізації цього напрямку. Науковими джерелами криміналістичної тактики виступають сучасні досягнення філософії, логіки, психології, науки управління, інформатики та обчислювальної техніки, теорії ігор, прийняття рішень та інших галузей знань, що свідчить про вплив інтеграційних процесів на формування та розвиток тактико-криміналістичних знань та відносно самостійної галузі криміналістичної науки.

Список літератури:

1. Баев О. Я. Избранные работы по проблемам криминалистики и уголовного процесса. Сборник. М.: ЭКСМО, 2011. 609 с. С. 37.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. 3-е изд. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. С. 228, 229.

3. Журавель В. А. Деякі проблеми інтеграції та диференціації знань у криміналістиці // Вісник Національної академії правових наук України. № 1 (36). 2004. С. 191-198. С. 191, 192.
4. Журавель В. А. Міжнаукові зв'язки криміналістики // Вісник Національної академії правових наук України. № 3 (74). 2013. С. 227-237. С. 233.
5. Ищенко Е. П. О месте и роли криминалистики в современной системе уголовно-правовых наук // Криминалист первопечатный. 2010. № 1. С. 7-10. С. 9.
6. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Х. : Право, 2008. 240 с. С. 179.
7. Коновалова В. Е. Интегративная функция права // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наукової конференції. Харків, 21–22 червня 2001 р. Х., 2001. С. 115.
8. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.
9. Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. / ред. кол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. Х.: Право, 2019. Вип. 19. С. 8-20.
10. Якимов, И. Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. М. : ЛексЭст, 2003. 496 с.

СЕКЦІЯ 8. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Горячов І. Д.

*слухач магістратури юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Не викликає сумнівів, що право на життя є одним з основоположних або фундаментальних прав людини. Будь-який каталог прав людини, що міститься у міжнародних інструментах як універсального, так і регіонального характеру, починається саме з цього права. Обов'язок держави охороняти це право є першочерговим.

Право на життя також визнається як основоположне право людини відповідно до звичаєвого міжнародного права та має природу *ius cogens* (імперативної норми загального міжнародного права). Тому не дивно, що у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на життя (стаття 2) розглядається як одне за найбільш фундаментальних положень конвенції. У цій конвенції право на життя належить до числа тих, відхилення (дерогація) від якого неприпустимі навіть за надзвичайних ситуацій.

Право на захист життя є найбільш деталізованим у доктрині та практиці ЄСПЛ у розумінні статті 2 Конвенції [1].

Аналізуючи національне законодавство та відповідні рішення ЄСПЛ, робимо висновок, що такий захист може здійснюватись у двох формах (залежно від суб'єкта): а) державний захист; б) захист людиною-носієм права на життя (самозахист) [2, с. 59].

Особливу увагу ЄСПЛ приділив саме обов'язку держави захищати право людини на життя, що відповідає положенням статті 2 Конвенції, і, відповідно, положенням Конституції України [3]. Згідно з позицією ЄСПЛ, «перше речення пункту 1 статті 2 зобов'язує державу не лише утриматись від навмисного і незаконного позбавлення життя, а й зобов'язує її також вживати необхідних заходів щодо охорони життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією» [4, с. 100].

Таким чином, на держави покладаються дві форми обов'язків:

- 1) утримання від порушення права людини на життя – негативні;
- 2) гарантування і забезпечення охорони та захисту права на життя –

позитивні. Стосовно позитивних обов'язків, ЄСПЛ зазначає, що «стаття 2 Конвенції зобов'язує державу забезпечити право на життя шляхом закріплення кримінально-правових положень щодо припинення злочинів проти особистості, реалізація яких забезпечується державним апаратом, створеним з метою попередження, припинення і покарання за порушення зазначених положень» 1. У практиці ЄСПЛ до позитивних обов'язків віднесено і проведення ефективного розслідування (як приклад, справа «Кайя проти Туреччини» (Kaуа v. Turkey): «Обов'язок захищати життя передбачає наявність дієвої форми офіційного розслідування випадків позбавлення життя, у тому числі, внаслідок застосування сили представниками влади. Порушення статті 2, оскільки обов'язок захищати право на життя вимагає незалежного і всебічного розслідування в усіх випадках» [2, с. 62].

Щодо самозахисту права на життя, то рішення ЄСПЛ здебільшого присвячені питанню пропорційності та адекватності застосованої сили, що спричинила заподіяння шкоди. ЄСПЛ у справі «Стюарт проти Сполученого Королівства» (Stewart v. UK) визначає «абсолютно необхідну силу» як силу, яка є «суворо співрозмірною досягненню правомірної мети». У своєму Рішенні «МакКан та інші проти Сполученого Королівства» (McCann and Others v. UK) ЄСПЛ застосовує вказану правову позицію таким чином: «...Беручи до уваги невірне врахування можливості помилок у своєму розвідувальному аналізі військовослужбовцями, Суд не впевнений, що позбавлення життя трьох терористів являло собою застосування сили, яка була виключно необхідною для захисту людей від протиправного насильства у значенні пункту «а» частини 2 статті 2 Конвенції. Відповідно Суд вважає, що мало місце порушення статті 2 Конвенції» 4. Іншим прикладом є Рішення у справі «Діаз Руано проти Іспанії» (Diaz Ruano v. Spain) 5. За матеріалами справи, під час проведення допиту підозрюваний відкрив вогонь по поліцейських. У відповідь офіцер поліції вистрілив у підозрюваного й застрелив його. Відповідно до Рішення дії офіцера підпадають під пункт «а» частини 2 статті 2, оскільки вони були необхідні виключно для самозахисту [5, с. 47].

Також слід додати, що перше речення частини 1 ст. 2 Конвенції покладає на державу зобов'язання охороняти право кожної людини на життя законом. На думку Європейської комісії з прав людини, відображеної у доповіді у справі Маккан та інші проти Сполученого Королівства, статтю 2 не слід тлумачити як таку, що вимагає наявності у внутрішньому праві ідентичного формулювання. Достатньо, щоб національне право реально забезпечувало охорону права, передбаченого Конвенцією. Європейський суд в рішенні по зазначеній справі погодився з висновками Європейської комісії, підкресливши, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не

зобов'язує Високі Договірні Сторони інкорпорувати її норми в національне законодавство, та в функції органів Конвенції не входить вивчення *in abstracto* – відповідності законодавчих чи конституційних норм держав вимогам Конвенції [5, с. 40].

Аналізуючи положення частини 1 ст. 2 Конвенції слід підкреслити неоднозначні підходи до її тлумачення. Право на життя – не позитивне зобов'язання держави, а скоріше – негативне, тобто «свобода жити», і в цьому випадку держава зобов'язана вжити всіх заходів для забезпечення свободи жити та без потреби не втручатися у користування цією свободою» [6, с. 57]. Не погоджуючись із вищезазначеною думкою, Т.М. Пунда вважає, що «положення статті 2 треба тлумачити ширше: воно спрямоване на те, щоб законодавчо забезпечити недоторканність життя, а також уникнути зловживань з боку третіх осіб, забезпечити застосування привентивних заходів у випадку, коли людина сама ставить своє життя в небезпечне становище. Тобто, право на життя, проголошене ст. 2, лише принципом «невтручання» держави не обмежується» [7, с. 58].

Отже, право на життя є найважливішим і найціннішим правом людини і його забезпечення є базовою основою для виникнення і здійснення всіх інших прав. У Європейській конвенції з захисту прав людини, інших міжнародно-правових актах і Конституції України зміст права на життя зводиться до того, що воно належить кожній людині, охороняється законом, його ніхто не може бути свавільно позбавлений та кожен має право захищати своє життя й життя інших людей від протиправних посягань.

Важливе значення в механізмі реалізації права на життя має ЄСПЛ. Слід наголосити, що саме в практиці Європейського суду з прав людини висвітлюються найбільш принципові моменти реалізації права на життя. Та нарешті, саме рішення Європейського суду є обов'язковими для судової практики країни та грають важливу роль у розвитку правової системи України.

Отже, саме Європейський суд з прав людини володіє безсумнівним авторитетом та є одним з найбільш яскравих зразків міжнародного правосуддя, рішення якого мають обов'язкову юридичну силу для країн, що підпадають під його юрисдикцію. Оскільки рішення Європейського суду зачіпають найбільш помітні й спірні моменти сучасного міжнародного права, визначення Судом єдиної аргументованої позиції щодо окремих аспектів права на життя дозволить значно упростити розгляд справ щодо стосується застосування смертної кари, права на життя ембріону, легальності абортів та евтаназії.

Список літератури:

1. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Офіційний вісник України. 1998 р. № 13.
2. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Вісник Конституційного Суду України. 2018. № 1. С. 49-59.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Ковбан А. Зміст і порівняльна характеристика конституційного права людини на життя. Юридичний вісник. 2016. № 2. С. 98-103.
5. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково методичний посібник для суддів. 2 ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
6. Кузьменко Я. П. Місце права на життя в системі прав людини. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2017. № 2. С. 57-62.
7. Пунда О. О. Право на життя. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2013. № 2. С. 58-64.

Горячов І. Д.

*слухач магістратури юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИМОГ ДО КАНДИДАТА ДЛЯ ВСТУПУ НА ДИПЛОМАТИЧНУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

Дипломатична служба є особливим різновидом державної служби, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією зовнішньої політики держави, спрямованої на зміцнення її зовнішньополітичного авторитету у світі. Важливо розуміти, що в інституціональному значенні цей різновид служби реалізується дипломатичними працівниками, які мають відповідати певним критеріям для вступу на дипломатичну службу.

Так, переходячи безпосередньо до розгляду вимог до кандидатів для вступу на дипломатичну службу, варто відзначити, що проходження дипломатичної служби є послідовне проходження дипломатичним працівником цілого ряду ступенів і етапів на шляху службового просування, починаючи з конкурсного відбору, процедури призначення на посаду та наділення службовими повноваженнями відповідного

статусу до відставки або переходу на роботу, не пов'язану з дипломатичною діяльністю [1, с. 74].

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу» [2] особа, яка претендує на вступ на дипломатичну службу, повинна відповідати загальним вимогам, встановленим Законом України «Про державну службу». Аналізуючи вже ст. 19-20 Закону України «Про державну службу» [3], можна констатувати, що на дипломатичну службу в Україні вправі претендувати громадяни України, які досягли 18 років, володіють державною мовою та спеціальними вимогами (освіта, кваліфікація, стаж, професійні знання і навички), зокрема, володіння іноземною мовою.

Тобто щодо питання вимог до кандидата для вступу на дипломатичну службу, то їх можна поділити на загальні та спеціальні. Загальними є вимоги, визначені у Законі України «Про державну службу», а спеціальними – у Законі України «Про дипломатичну службу».

Так, згідно з ч. 3 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу» Спеціальними вимогами до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, є: 1) наявність вищої освіти із ступенем не нижче магістра – для дипломатичних службовців; 2) володіння відповідним рівнем професійної компетентності згідно з вимогами, визначеними Міністерством закордонних справ України; 3) володіння іноземними мовами в обсязі, необхідному для виконання посадових обов'язків; 4) стан здоров'я, який дозволяє бути направленим у довготермінове відрядження, підтверджений документом, виданим у встановленому законодавством порядку; 5) відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби.

Цікаво додати, що у порівнянні з попередньою редакцією Закону «Про дипломатичну службу», що втратив чинність, вимоги зазначалися більш поверхово та фрагментарно [4]. У новому законодавчому акті більш розширено визначені вимоги до кандидата та більш точно. Зокрема, уточнено щодо освіти – вища освіта зі ступенем не нижче магістра; вказано про рівень компетентності; володіння іноземними мовами – з уточненням високого рівня (рівня, необхідного для виконання обов'язків, тобто високого). Цікавим є доповнення – відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби. Так, у законі, що втратив чинність такого формулювання не було, а у чинному законі не надано вичерпний перелік таких обставин, що є проблемним для розуміння. Що має на увазі законодавець? На наше переконання, необхідно доповнити це положення переліком усіх обставин.

Зокрема, слід відзначити, що відповідно до ст. 14 чинного Закону, при призначенні особи на посаду дипломатичної служби вперше встановлення випробування є обов'язковим. Випробування встановлюється строком до шести місяців. Особам, які призначаються на дипломатичні посади Президентом України, випробування не встановлюється. У порівнянні, у минулому законі призначення випробування було не обов'язковим, де зазначалось, що при прийнятті на дипломатичну службу для осіб, які претендують на посаду в системі органів дипломатичної служби, може встановлюватися строк випробування до шести місяців для перевірки їх професійного рівня і ділових якостей. Особи, які не пройшли такої перевірки, звільняються з дипломатичної служби. Однак, на відміну, від чинного Закону, у акті, що втратив чинність з метою набуття практичного досвіду, перевірки професійного рівня і ділових якостей осіб, які претендують на посаду в системі органів дипломатичної служби, могло проводитися стажування терміном до двох місяців із збереженням заробітної плати за основним місцем роботи [5, с. 151]. На нашу думку, таке положення мало позитивний вплив на кандидата, адже він мав час для того, щоб усвідомити важливість такої посади та її особливості.

Таким чином, слід відзначити, що вступ на дипломатичну службу можна охарактеризувати як систему заходів та дій, спрямованих на подальше працевлаштування кандидата на посаду дипломатичного службовця. Дана система заходів включає в себе значну кількість етапів, серед яких, наприклад, встановлення відповідності якостей кандидата до законодавчо визначених вимог, подача заяви на участь у конкурсі, безпосередня участь у конкурсі та багато ін. [1, с. 79].

Нами було проведено аналіз минулого та сучасного досвіду вступу на дипломатичну службу. Зокрема, можемо констатувати, що з метою відповідності Закону України «Про дипломатичну службу» сучасним суспільним тенденціям, було розширено та точніше викладено окремі правові положення щодо вступу кандидата на службу. Найбільшої уваги, на нашу думку, слід звернути на п. 5 ст. 13 чинного Закону України «Про дипломатичну службу» [2], щодо спеціальних вимог до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, а саме – відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби. Так, ми переконані, що дане положення потребує уточнення та зазначення чіткого переліку таких обставин задля кращого його розуміння. Зокрема, ми також вважаємо, що чинний Закон необхідно доповнити положенням про можливість стажування кандидата на дипломатичну службу, внаслідок чого він зможе сформулювати усталене бачення щодо даної служби, а також зможе оцінити власні можливості. До того ж, такі

дії будуть корисні і для роботодавця, який зможе оцінити професійний потенціал працівника та попередить негативні наслідки.

Також неточним є визначення – відповідна освіта, адже неясно, що це за освіта. Можливо, слід чітко зазначити, що це має бути освіта за спеціальністю міжнародні відносини, міжнародне право тощо.

Список літератури:

1. Панов А.В. Дипломатична і консульська служба: монографія / ПП «АУТДОР-ШАРК». Ужгород, 2015. 270 с.
2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. У редакції від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
3. Про дипломатичну службу : Закон України від 07 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>.
4. Про дипломатичну службу : Закон України від 20 вересня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2728-14>. (втратив чинність).
5. Неугодніков А.О., Тодошак О.В. Особливості проходження дипломатичної служби за оновленим законодавством. *Порівняльно-аналітичне право*. Вип. № 2. 2019. С. 150-153.

Кернична С. Я.

*докторантка кафедри міжнародного приватного права
факультету права і адміністрації
Ягеллонського університету
м. Краків, Польща*

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В сучасному глобалізованому світі люди можуть вільно мігрувати з однієї країни в іншу, працювати, здійснювати інвестиції, створювати підприємства, одружуватися та доживати віку в іноземній країні. Закономірно у такій ситуації, що спадкоємцями стають нащадки-громадяни іншої держави або спадкове майно залишається в іноземній державі. Ці ситуації можна розглядати на прикладі українсько-турецьких відносин, оскільки протягом останніх років активно розвивається не лише стратегічне партнерство та торговельні зв'язки України і Туреччини, але й поживалися міжособистісні стосунки громадян обох країн. За таких умов актуальним є аналіз норм турецького міжнародного приватного права щодо спадкування.

З метою врегулювання приватноправових відносин з іноземним елементом в Туреччині прийнято Закон №5718 «Про міжнародне приватне і процесуальне право» [1] (далі – Закон) в 1982 році (в новій редакції від 2007 р.), в якому колізійним спадковим нормам присвячено статтю 20.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону справи зі спадкування регулюються законом держави, громадянином якої був спадкодавець (*lex patriae*). Будь-яке відсилання до права іноземної держави відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону розглядатися як відсилання до норм матеріального права. Однак, як виняток із загального правила, турецьке законодавство підлягає застосуванню до спадкування нерухомого майна, яке знаходиться на території Туреччини. Відповідно суди в Туреччині, розглядаючи спадкові справи, можуть застосовувати право більш, ніж однієї держави. Наприклад, якщо спадкодавець був іноземцем і мав нерухоме майно в Туреччині, то турецьке законодавство підлягатиме застосуванню до відносин зі спадкування нерухомого майна на території Туреччини, натомість право держави, громадянином якої був спадкодавець, (*lex patriae*) застосовуватиметься до спадкування решти майна спадкодавця [2, с. 372]. Варто зазначити, що громадянство спадкоємців не береться до уваги. Якщо спадкодавець є іноземцем, застосуванню підлягає право держави, громадянином якої був спадкодавець, навіть якщо всі спадкоємці є громадянами Туреччини. Аналогічно, якщо спадкодавець є громадянином Туреччини, то застосуванню підлягає турецьке законодавство, навіть якщо всі спадкоємці є іноземними громадянами [3, с. 214].

Питання, що стосуються переліку спадкоємців за законом, розміру їх часток у спадковому майні, права на обов'язкову частку, підстав та наслідків позбавлення права на спадкування, згідно ч. 1 ст. 20 Закону визначаються правом держави, громадянином якої був спадкодавець (*lex patriae*).

Згідно ч. 2 ст. 20 Закону положення, що регулюють підстави відкриття, набуття та розподілу спадщини, визначаються правом держави, в якій це майно знаходиться. Стаття обмежує застосування права держави, громадянином якої був спадкодавець [2, с. 374]. З тексту статті вбачається також, що немає поділу майна на рухоме та нерухоме, а це означає, що турецьке законодавство застосовуватиметься до визначення підстав відкриття, набуття та розподілу спадкового майна іноземних громадян в межах кордону Туреччини без необхідності його поділу на рухоме та нерухоме майно. В правовій літературі звертається увага на те, що це положення закону існує з практичних причин. Цілком можливо, що питання визначення підстав відкриття, набуття та розподілу спадкового майна будуть по-різному регулюватися законодавствами різних країн, а тому до майна, що знаходиться на

території іншої держави, не можна гарантувати застосування турецького законодавства або законодавства країни, громадянином якої був спадкодавець [3, с. 217].

Право місця знаходження речі (*lex rei sitae*) визначатиме процедуру переходу відповідного майна до спадкоємців. Зокрема, право держави місця знаходження майна визначатиме, чи спадкоємці згідно закону мають право на набуття спадкового майна, чи необхідне призначення представника [4, с. 286].

Турецьке міжнародне приватне право регулює також питання відумерлої спадщини. Згідно ч. 3 ст. 20 Закону у разі відсутності спадкоємців спадкове майно, що знаходиться на території Туреччини належить державі Туреччина. До визначення питання, чи спадщина вважається відумерлою, застосовуватиметься право держави, громадянином якої був спадкодавець, та/або турецьке право щодо нерухомості, що знаходиться на території Туреччини [3, с. 224].

Правом, що застосовується до розпоряджень майном на випадок смерті, також є право держави, громадянином якої був спадкодавець (*lex patriae*). Відповідно, матеріальна дійсність та наслідки розпорядження майном на випадок смерті, дійсність розпоряджень майном з умовою на випадок смерті, можливість здійснювати підпризначення спадкоємців визначатиметься правом держави, громадянином якої був спадкодавець [3, с. 225]. Однак, існують спеціальні норми, які регулюють питання щодо форми та здатності здійснювати розпорядження майном на випадок смерті. Так, ч. 4 ст. 20 Закону відсилає до загальної норми ст. 7 Закону, яка визначає право щодо форми, внаслідок чого вимоги щодо форми правочину визначаються правом місця його вчинення (*locus regit actum*) або право, яке застосовується до змісту правочину (*lex causae*). Одночасно ч. 4 ст. 20 впроваджує іншу можливість, згідно якої розпорядження майном на випадок смерті буде дійсне щодо форми, якщо форма відповідає праву держави, громадянином якої був спадкодавець [2, с. 376].

Туреччина, як і Україна, є стороною Гаазької конвенції про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень від 5 жовтня 1961 року [5] (далі – Конвенція). Туреччина приєдналася до Конвенції 23 серпня 1983 року із трьома застереженнями. Так, відповідно до Конвенції визначення того, чи мав заповідач постійне місце проживання в певному місці, регулюється правом цього місця. При цьому Туреччина зробила застереження, відповідно до якого залишила за собою право визначати місце постійного проживання заповідача згідно із законом суду (*lex fori*). Крім цього, Туреччина залишила за собою право не визнавати заповіти, вчинені громадянами Туреччини, що не мають іншого громадянства, в усній формі, окрім тих, які вчинені за

виняткових обставин. Також Туреччина зробила застереження, відповідно до якого залишила за собою право виключити із застосування Конвенції будь-які положення щодо заповідальних розпоряджень, які відповідно до її законодавства не відносяться до питань спадкування. Для Туреччини Конвенція набула чинності 22 жовтня 1983 року. Згідно ч. 1 ст. 6 Конвенції застосування колізійних норм, встановлених у Конвенції, не залежить від будь-якої вимоги взаємності. Тому турецькі суди зобов'язані застосовувати Конвенцію для визначення права, що підлягає застосуванню до форми заповідальних розпоряджень, в розумінні цієї Конвенції [3, с. 225]. Відповідно положення ч. 4 ст. 20 Закону застосовуватимуться для визначення права, що підлягає застосуванню до форми спадкових договорів [3, с. 227].

Питання спадкової правоздатності, тобто здатності особи здійснювати розпорядження майном на випадок смерті, регулюються ч. 5 ст. 20 Закону, відповідно до якої воно визначатиметься правом держави, громадянином якої був спадкодавець на момент здійснення розпорядження [2, с. 377]. З вищенаведеного випливає, що заповідальні розпорядження, здійснені відповідно до права держави, громадянином якої є спадкодавець і має спадкову правоздатність відповідно до законодавства цієї держави, є дійсними.

Між Україною та Турецькою Республікою 23 листопада 2000 року укладено двосторонню Угоду про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах (далі – Угода) [6], яка набула чинності 2 травня 2004 року. Питанням спадкування в Угоді присвячуються статті 30 – 34, які містять колізійні (про право, яке застосовується щодо спадкування рухомого та нерухомого майна, про форму заповіту) та уніфіковані матеріальні норми, а також норми про юрисдикцію у спадкових справах, про засоби охорони спадкового майна. Угода виходить з так званого «дуалістичного принципу», тобто поділу спадкового майна на рухоме та нерухоме. Щодо рухомого майна Угода дотримується правила, що порядок спадкування визначається правом тієї країни, на території якої спадкодавець мав останнє постійне місце проживання (*lex domicilii*) (ч. 1 ст. 30 Угоди). До правовідносин щодо спадкування нерухомого майна застосовується законодавство тієї країни, на території якої знаходиться таке майно (*lex rei sitae*) (ч. 2 ст. 30 Угоди). У ст. 31 Угоди передбачено, що у разі, «якщо померлий громадянин однієї з Договірних Сторін не має спадкоємця на території другої Договірної Сторони, то його рухоме та нерухоме майно буде передано у власність тієї держави, на чій території воно знаходиться». Угода містить також окрему норму щодо форми заповіту, передбачену ст. 32 Угоди, відповідно до якої форма заповіту визначається законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином

якої був спадкодавець на момент складання заповіту. Крім того, повинно бути дотримано законодавство Договірної Сторони, на території якої був складений заповіт. Це положення застосовується й відносно скасування або зміни заповіту. Угода не містить норм, які застосовувалися б до змісту заповіту.

Отже, право, що застосовуватиметься до відносин із спадкування з іноземним елементом, визначається ст. 20 Закону Туреччини. Турецьке міжнародне приватне право прагне встановити для всіх питань спадкування загальну колізійно-правову норму – право держави, громадянином якої був спадкодавець (*lex patriae*). Одночасно турецьке законодавство встановлює закон місця знаходження речі (*lex rei sitae*) для підстав відкриття спадщини, її набуття та поділу. Якщо частиною спадщини є нерухоме майно, що знаходиться в Туреччині, то до його спадкування застосовуватиметься право Туреччини. Ще одним винятком з загального правила є визначення в Законі, що відумерла спадщина в Туреччині належатиме державі. В українсько-турецьких відносинах питання спадкування визначаються двосторонньою Угодою.

Список літератури:

1. Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun.– Available at: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5718.pdf>
2. Süral C. Matters of Succession under Turkish Private International Law // Yearbook of Private International Law. – 2016-2017. – Vol. 18. – P. 371-391.
3. Milletlerarasi Özel Hukuk / Prof. Dr. Cemal Şanlı, Doç. Dr. Emre Esen, Doç. Dr. İnci Ataman-Figanmeşe. – İstanbul, 2016. – 751 p.
4. Devletler hususî hukuku / Prof. Dr. Ergin Nomer. – İstanbul, 2015. – 676 p.
5. Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions. – Available at: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=40>
6. Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах від 23.11.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_600

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Державний суверенітет належить до найбільш актуальних і дискусійних питань сучасної юридичної науки, а в умовах глобалізації інтерес до визначення державного суверенітету, ще більше зріс. Відбувається системна криза, пов'язана з активним розгортанням процесів економічної, політичної та інформаційної глобалізації, перебудовою світового порядку відповідно до принципів співпраці, взаємозалежності і взаємного врахування інтересів, послужила підставою для зміни традиційного розуміння таких явищ як «держава» і «суверенітет»; виникнення нових, оригінальних за своєю правовою природою утворень, нових форм співробітництва держав один з одним і з іншими суб'єктами міжнародного права; зміни напрямків, принципів, цілей і завдань такого співробітництва; істотного зростання ступеня взаємозалежності та взаємозв'язку держав. Нові умови існування держави і суспільства висувають нові вимоги до суверенітету, в деяких випадках висувають нові проблеми, загострюють існуючі раніше протиріччя, породжують конфлікти, які можуть мати надзвичайно згубні наслідки для мирного розвитку.

У науковій літературі останніх десятиліть досить гостро стоїть питання впливу на державний суверенітет процесів глобалізації. Результатом глобалізації як процесу, що охоплює всі сфери економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації, є якісна трансформація сучасної цивілізації, посилення взаємозалежності країн і народів. Вона створює потужний стимул для реалізації прав держави та проведення стабільної державної економічної політики [5, с. 75-77].

Роль держави в умовах глобалізації не слабшає і не втрачає свого значення, але стає більш важливою з точки зору створення сприятливих умов для приватного сектора і здійснення контролюючої діяльності урядів більш ефективним чином. Держави стали набагато сильніші, в здатності діяти з використанням міжнародних форм співробітництва [3, с. 231-246].

Глобалізація, з одного боку, активізує діалог між державами, прискорює розвиток відсталих країн, допомагає вирішувати світові проблеми і створює потужний стимул для реалізації прав держави та проведення стабільної державної економічної політики, але, з іншого боку, сприяє розвитку процесів етнократації, релігійного

фундаменталізму, політичного сепаратизму і ізоляціонізму, що ведуть до дестабілізації політичної обстановки всередині держав і на міжнародній арені. У зв'язку з цим в наш час глобалізація часто оцінюється як явище, яке загрожує сформованому способу життя більшості народів світу, інституційних основ політичних і правових систем.

Головним наслідком процесів глобалізації, з точки зору проблеми державного суверенітету, є протиріччя між наростаючою економічною і політичною взаємозалежністю країн і народів, з одного боку, і збереженням за державою права самостійно та на власний розсуд вирішувати власні проблеми – з іншого. Наслідком цього процесу є втрата державою ряду своїх функцій на міжнародній арені і поява на ній великої кількості нових акторів – міжурядових міжнародних організацій, які беруть на себе ряд функцій, делегованих їм окремими державами, що фактично обмежує зовнішній суверенітет останніх. Держава часто не здатна впоратися з викликами, які їй пропонує глобалізація, що призводить до необхідності реструктуризації владних відносин в суспільстві [6, с. 171-192].

Досить популярними стали погляди, спрямовані на послаблення або повне заперечення значення суверенітету держави в міжнародних відносинах. Глобалізація економіки, якісні зміни в області інформаційних обмінів, взаємопроникнення культур серйозно зачіпають основи національної держави, ведуть до розмивання його суверенітету.

Е. Пастухова говорить про появу «постсуверенних» або «втрачаючих свій суверенітет» держав [4, с. 135].

В результаті глобалізації сильно зменшується і змінюється обсяг суверенних прав держав і підривається положення держави як головного суб'єкта міжнародних відносин.

В.А. Василенко впевнений, що «міжнародне право не обмежує державний суверенітет, а є найбільш доступною мірою узгодження і кординації суверенних волевиявлень держав, що впливають з суверенітету» [1, с. 60-79].

Сильним стимулом до критики суверенітету і до пошуку можливостей його обмеження стало посилення гуманістичного компоненту в поглядах на міжнародні відносини. На думку британської дослідниці Карін Фірк, «ймовірність колізії між суверенітетом і правами людини сьогодні досить висока, оскільки міжнародне співтовариство не готове примушувати до дотримання прав людини, розплачуючись за це порушенням рівноваги, світу».

Систематизувавши існуючі в сучасній науковій середовищі думки щодо впливу глобалізації на суверенітет держави, можна виділити два основних напрямки критики суверенітету.

По-перше, робляться спроби протиставити права людини і право нації на самовизначення, принципам державного суверенітету і територіальної цілісності.

По-друге, національні держави дорікають в нездатності забезпечити ефективність суверенітету в умовах глобалізації.

Як приклад обмеження державного суверенітету часто призводять передачу частини компетенції органів держави наднаціональним органам в складі міжнародних організацій або в рамках міжнародних договорів, однак в цьому випадку обмеженню піддається не суверенітет, а окремі суверенні повноваження, підставою яких він є [7, с. 66-67].

Втім суверенітет в сучасних умовах не обмежується, не припиняється і не втрачає свого правового значення. Суверенітет є необхідною, невід'ємною властивістю держави. Саме суверенітет характеризує держава як єдину організацію влади, верховну всередині країни і незалежну на міжнародній арені.

У науковому середовищі на сьогоднішній день активно розвиваються два основних напрямки критики державного суверенітету: протиставлення прав людини і права нації на самовизначення принципам державного суверенітету і територіальної цілісності і нездатність держав забезпечити ефективність суверенітету в умовах глобалізації. Обидва напрямки часто використовуються в політичних цілях і найвпливовішими державами для реалізації своїх інтересів на міжнародній арені [8, с. 24-27].

Підсумовуючи усе зазначене вище, не можна, не відзначити трансформуючий вплив глобалізації на суверенітет держави. У сучасному світі держава повинна дотримуватися прав і свободи людини і громадянина, піклуватися про реалізацію свого суверенітету народами і націями, що проживають на її території, враховувати інтереси інших суверенних держав в міжнародних відносинах, брати участь у вирішенні глобальних проблем. Глобалізація істотно змінює роль держав, залишаючи їх, однак, найважливішими елементами міжнародної системи, а державний суверенітет – її стрижнем.

Рішення проблеми співвідношення національних та наднаціональних інтересів під впливом глобалізації можливо тільки при створенні нової системи більш зваженого врахування інтересів різних регіонів і країн, прийнятною для більшості учасників міжнародного співтовариства. Існуюча система не повною мірою відповідає сучасному світові, побудованому на принципах співпраці, взаємозалежності і взаємного врахування інтересів.

Список літератури:

1. Василенко В. А. Государственный суверенитет и международный договор // Советский ежегодник международного права. – М.: Наука, 1973. – С. 60-79.
2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml.
3. Задорожній О. В. Становлення та нормативний зміст принципу територіальної цілісності держав як основного принципу міжнародного права / О. В. Задорожній // Університетські наукові записки. – 2015. – № 1 (53). – С. 231-246.
4. Пастухова Н. Б. Государственный суверенитет в эпоху глобализации // Журнал российского права. – 2006. – № 5. – С. 135.
5. Хіршлер М., Цимерман Б. Західно-європейські інтеграційні об'єднання. Право: пров. з нім. / Під заг. ред. і предисл. Е. М. Аметистова, М. І. Брагінського. – М., 1987. – С. 75-77.
6. Elshtain, Jean Bethke. «Rethinking Sovereignty.» Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations, edited by Francis A. Beer and Robert Hariman, Michigan State University Press, 1996, pp. 171–192.
7. Fierke K. M. Diplomatic Interventions. Conflict and Change in a Globalizing World. – New York: Palgrave Macmillan, 2005. – P. 66-67.
8. Gerry Simpson. Great Power and. Unequal Sovereigns in the International Legal Order, Cambridge, 2004. – P. 24-27.

НОТАТКИ

Східноукраїнська наукова
юридична організація

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»

5–6 червня 2020 р.

Видавник – Східноукраїнська наукова юридична організація
Поштова адреса: а/с 10439, 61002, м. Харків
Офіційна веб-сторінка: www.snyo.donetsk.ua
Електронна пошта: office@snyo.donetsk.ua, Тел.: +38 066 288 43 70
Підписано до друку 09.06.2020 р. Здано до друку 10.06.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,77.
Тираж 100 прим. Зам. № 1006-20.